

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ. ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Παναγιώτης Κολιάκης (Α.Μ. 10)

Η σχέση εραστή-ερώμενου στο *Συμπόσιον* του Πλάτωνα ως προς την ηδονή της μάθησης

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπουσα: Βασιλική-Συλβάνα Χρυσάκοπούλου,
Επ. Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας (Π.Ι.)

Ιωάννινα, 2024

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Βασιλική-Συλβάνα Χρυσάκοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας (Π.Ι.)

Καρακάσης Ευάγγελος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας (Α.Π.Θ.)

Αντωνόπουλος Ανδρέας, Επίκουρος Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας (Π.Ι.)

Εικόνα Εξωφύλλου: Πρόκειται για ένα στιγμιότυπο από το *Συμπόσιον* του Πλάτωνα, όταν ο μεθυσμένος Αλκιβιάδης και οι φίλοι του εισέρχονται στην οικία του ποιητή Αγάθωνα. Ο Σωκράτης βρίσκεται πλησίον του τοίχου στο κέντρο δεξιά, με γυρισμένη την πλάτη και σκυμμένο το κεφάλι, Anselm Feuerbach – Plato's Symposium (1873).

Πηγή: <https://eranistis.net/wordpress/2015/02/11/symposium-intro-phaedrus/>

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (Μ.Δ.Ε.) εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του τομέα Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Το θέμα που επέλεξα σε συνεργασία με την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου άπτονταν των επιστημονικών μας ενδιαφερόντων. Η καθηγήτρια μου είναι ειδική στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και χάριν στο μεταπτυχιακό μάθημά της ανέπτυξα ιδιαίτερη αγάπη προς αυτό το αντικείμενο. Η φιλοσοφία, γενικά, μάς ανοίγει νέου και αναζητά απαντήσεις σε ερωτήματα που πιθανώς ξεπερνούν τις ανθρώπινες γνωστικές δυνατότητες. Ανέκαθεν με απασχολούσαν ζητήματα όπως η σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο και η θέση του μέσα σ' αυτόν. Η φιλοσοφία υπερβαίνει την ανάλυση της πραγματικότητας του εμπειρικού κόσμου, προβαίνοντας σε διατυπώσεις προτάσεων για την αλλαγή του κι αυτό ήταν που μου άρεσε περισσότερο.

Οφείλω θερμές ευχαριστίες στην επόπτριά μου, κα Βασιλική- Σουλβάνα Χρυσάκοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, η οποία παρά τον φόρτο εργασίας της, μου έδωσε πολλαπλές ευκαιρίες να διορθωθώ κατά την επίβλεψη της διπλωματικής μου εργασίας, την οποία εν τέλει και διόρθωσε κατά το δυνατόν, ώστε να λάβει την παρούσα της μορφή. Εκτίμησα το γεγονός πως πέρα από το ακαδημαϊκή της βοήθεια, με συμβούλεψε και ως προς το να πάρω αποφάσεις για την ζωή μου και την εξέλιξή μου ως ανθρώπου σε μια περίοδο κρίσεως. Ζητώ συγγνώμη που δεν έλαβα υπόψιν τις παρατηρήσεις και συμβουλές της προτού παρουσιάσω για πρώτη φορά την εργασία μου, καθώς και γιατί δεν έχω παρακολουθήσει το προπτυχιακό της μάθημα στον διάλογο που πραγματεύομαι.

Ευχαριστώ επίσης όλους τους καθηγητές του τομέα Κλασικής Φιλολογίας και κυρίως αυτούς με τους οποίους συνεργάστηκα στη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και που με βοήθησαν να γράφω πιο εμπειριστατωμένα. Ευχαριστώ τον συμφοιτητή μου Ευάγγελο Αγγελόπουλο που με στήριζε καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και με βοηθούσε να βελτιώσω το γράψιμό μου με τις παρατηρήσεις του μετά τις παρουσιάσεις των εργασιών μας. Ευχαριστώ τον κο Ανδρέα Αντωνόπουλο, Επίκουρο Καθηγητή Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, καθώς και τον κο Ευάγγελο Καρακάση, Καθηγητή Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας του Α.Π.Θ., οι οποίοι παρά τις ποικίλες επαγγελματικές τους υποχρεώσεις, δέχτηκαν να είναι μέλη της τριμελούς μου εξεταστικής επιτροπής.

Ακόμη, ευχαριστώ την κα Ιωάννα Μαρτσούλη, Γραμματέα του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών για την ιδιαίτερη καλοσύνη της παρά τις πολλές αρμοδιότητες που είχε και για το γεγονός πως μας ενημέρωνε για όλα τα πρακτικά ζητήματα που μας αφορούσαν.

Ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου τους φίλους μου που με στήριζαν και με στηρίζουν, με συμβούλευαν και ήταν πάντα εκεί για μένα. Τις μεγαλύτερες όμως

ευχαριστίες τις οφείλω στην οικογένειά μου για την στήριξή τους συναισθηματικά και την οικονομική τους ενίσχυση, χωρίς την οποία δε θα μπορούσα να πραγματοποιήσω τις σπουδές μου.

Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη σε όλους τους ανθρώπους που πιστεύουν σε μένα, το δείχνουν με τον τρόπο τους και βρίσκονται πάντα δίπλα μου. Είμαι πολύ τυχερός που υπάρχουν στη ζωή μου.

Όλα τα λάθη και οι παραλήψεις βαρύνουν εμένα και αναλαμβάνω την ευθύνη τους.

Παναγιώτης Κολιάκης

Ιωάννινα, 2024

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	9
1.1. 1.1. Πλάτωνας.....	9
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	11
2.1. 2.1. Το Συμπόσιο.....	11
2.2. 2.2. Η δομή του <i>Συμποσίου</i>	14
2.3. 2.3. Οι χαρακτήρες του <i>Συμποσίου</i>	16
2.4. 2.4. Η σχέση εραστή-ερώμενου στο Συμπόσιον του Πλάτωνα ως προς την ηδονή της μάθησης.....	18
2.4.1. Παρουσίαση υποβάθρου του Συμποσίου.....	18
2.4.1. Περιγραφή γεγονότων στο Συμπόσιο.....	21
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	27
3.1. 3.1. Η στάση των πρωταγωνιστών απέναντι στον έρωτα.....	27
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	43
4.1. 4.1. Η έννοια του αγαθού.....	43
4.2. 4.2. Η έννοια του έρωτα και της ηδονής.....	50
4.3. 4.3. Ο έρωτας ως δαίμονας.....	56
5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.....	58
5.1. 5.1. Η παιδαγωγική σχέση εραστή (δασκάλου) και ερώμενου (μαθητή).....	58
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	66

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια από τις πιο σημαίνουσες παραδόσεις για τον έρωτα στον δυτικό κόσμο, είναι ο πλατωνισμός. Στο *Συμπόσιο*, ο έρωτας αποτελεί το επίκεντρο. Το *Συμπόσιο* του Πλάτωνα έχει αναγνωστεί εκτενώς ως φιλοσοφικό και ως λογοτεχνικό κείμενο. Παράλληλα, ενώ ο προφανής σκοπός του φαίνεται να είναι θεολογικός, στην πραγματικότητα αναδεικνύεται σε λειτουργικό και μάλιστα δοξολογικό, ήτοι επιδιώκει την κάλυψη του κενού που δημιουργεί η απουσία «ύμνων ή ευχαριστήριων τραγουδιών» για τον Έρωτα¹. Αυτή η έλλειψη έρχεται σε αντίθεση με τα ποιήματα που γράφτηκαν για άλλους θεούς και με τους επαίνους των σοφιστών για τον «Ηρακλή και τους άλλους»²².

Το *Συμπόσιο* είναι ένας πλατωνικός διάλογος, ο οποίος περιγράφει μια συνάθροιση που αναπτύσσεται ως ένα απαύγασμα σκέψεων των παρευρισκομένων για τη φύση της αγάπης ή του έρωτα. Ουσιαστικά αφηγείται την ιστορία μιας εορτής προς τιμήν του Αγάθωνα κατά την οποία οι παρευρισκόμενοι συμφωνούν να παραμερίσουν την επιθυμία τους για τέρψη και αντ' αυτής να επιδοθούν σε τοποθετήσεις σχετικά με τον έρωτα. Σημειώνεται πως, η λέξη «έρως» συχνά αποδίδεται ως «αγάπη» και ενίοτε ως «σεξουαλική επιθυμία» ή «πάθος». Η συνάθροιση πραγματοποιείται στην οικία του τραγικού ποιητή Αγάθωνα, μόλις δύο μέρες αφότου έλαβε το πρώτο βραβείο για ένα από τα έργα του στα Λήγαια το 416 π.Χ.. Ωστόσο, ο διάλογος ξεκινά πολλά χρόνια αργότερα³.

Ο Πλάτωνας παροτρύνει τον Απολλόδωρο να προλογίσει την αφήγηση, επισημαίνοντας πως ο ίδιος δεν ήταν παρών. Καθώς κάθε ομιλητής αναπτύσσει τη σκέψη του, καθίσταται σαφές πως η άποψή του για τον έρωτα, όπως αυτή υποστηρίζεται σε κάθε ομιλία, συνιστά μια αντανάκλαση χαρακτήρα του εκάστοτε ομιλητή⁴. Αρχικά, ο Φαίδρος, λάτρης της λογοτεχνίας, προσφέρει έναν απολογισμό του έρωτα που αντλεί σε μεγάλο βαθμό από τους διαχρονικούς μύθους των ποιητών. Έπειτα ο Πausanίας ακολουθεί με μια ομιλία που αναδεικνύει την εκπαιδευτική αξία μιας ομοερωτικής σχέσης μεταξύ ενός εραστή και του νεότερου συντρόφου του. Ο

¹ Πλάτων, Συμπόσιον 177a6.

² Πλάτων, Συμπόσιον 177b3

³ Easterling & Knox (2008:646)

⁴ Easterling & Knox (2008:646)

ιατρός Ερυξίμαχος δεν τονίζει απροσδόκητα τον κοσμικό ρόλο του έρωτα και την ικανότητα του ιατρού να εκμεταλλεύεται τη δύναμή του, ενώ ο κωμικός θεατρικός συγγραφέας Αριστοφάνης προσφέρει μια διασκεδαστική απεικόνιση των ανθρώπων ως διχασμένων ψυχών που αναζητούν τον έρωτα, προκειμένου να ενωθούν με το άλλο τους μισό και να επιτύχουν εκ νέου την ολότητα. Ο Αγάθωνας περιγράφει τον έρωτα ως ποιητή. Τέλος, ο Σωκράτης, αφού «καταδίκασε» τους υπόλοιπους που επαινούσαν αδιάκριτα τον έρωτα, ισχυρίζεται ότι έμαθε όλα όσα ξέρει για τέτοια θέματα από τη Διοτίμα, μια προφήτη που ασχολείται με τον έρωτα⁵.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως η συνάθροιση αυτή λαμβάνει χώρα λίγο πριν την καταστροφική εκστρατεία στη Σικελία το 415-414 π.Χ. Στις αρχές του 415, ένας από τους κύριους χαρακτήρες του διαλόγου, ο Αλκιβιάδης, έπεισε την Αθηναϊκή Συμμαχία να δημιουργήσει ένα δεύτερο μέτωπο στον πόλεμο κατά της Σπάρτης (431-404) και να επιτεθεί στη μεγάλη, δημοκρατική ελληνική πόλη των Συρακουσών. Η απόφαση αποδεικνύεται καταστροφική και οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους χάνουν περίπου 40.000 άνδρες εκτός από εκατοντάδες πολεμικά πλοία και πολεμοφόδια. Η απώλεια όχι μόνο αποθαρρύνει τους Αθηναίους αλλά επιφέρει ανάταση στους Σπαρτιάτες, οι οποίοι περίπου δέκα χρόνια αργότερα, ήτοι το 404 π.Χ, θα νικήσουν τους Αθηναίους και θα αναστείλουν προσωρινά τη δημοκρατία⁶.

Η εναλλαγή των ομιλιών που παρουσιάζεται από την αρχή του *Συμποσίου* χαρακτηρίζεται από μια μορφή συναγωνισμού, καθώς κάθε ομιλητής επιχειρεί να βελτιώσει αυτά που ανέφεραν οι προλαλήσαντες. Οι συγκρίσεις των σοφιστικών εγκωμίων που αναπτύσσονται για έναν ήρωα ή θνητό δύνανται να θεωρηθούν σχετικές⁷. Εν προκειμένω, δεδομένου πως κάποιος από τους πέντε πρώτους ομιλητές δεν είναι διατεθειμένος να αρνηθεί ρητά τη θεότητα του Έρωτα, η προσθήκη δοξολογικών στοιχείων είναι αναπόφευκτη. Έτσι, το *Συμπόσιο*, προσχωρεί στον Φαίδρο ως παράδειγμα της θεολογικής φιλοσοφίας του Πλάτωνα που ολοκληρώνεται ως λειτουργία⁸.

Μια λειτουργική άποψη για το πώς επαινείται καλύτερα ο έρωτας, εξαρτάται εν μέρει από τις πεποιθήσεις για το ποιος ή τι είναι ο αυτός και τι είναι σημαντικό γι'

⁵ Taylor (2014:250-251)

⁶ Steadman (2009:12)

⁷ Nightingale (1995:27)

⁸ Pickstock (1998:122)

αυτόν. Δεν είναι λοιπόν περίεργο που κάθε ομιλητής ανοίγει με θεολογικό σχόλιο για τη φύση του έρωτα και αναπτύσσει από το σημείο εκείνο τον έπαινό του.

Ο Πausanías ξεκινά την ομιλία του με ένα παράπονο για τις θεολογικές παραδοχές βάσει των οποίων έχει δομηθεί ο διαγωνισμός και υπονοούμενα για τη δοξολογία του πρώτου ομιλητή Φαίδρου⁹. Όταν ο Σωκράτης εξιστορεί τη διδασκαλία της Διοτίμας, ο έρωτας προσδιορίζεται πρώτα ως μεσολαβητικό πνεύμα. Όπως ο Πausanías, έτσι και η Διοτίμα αισθάνεται άβολα με την έννοια του έρωτα. Έχοντας αναπτύξει νωρίτερα με τον Σωκράτη μια περιγραφή του έρωτα ως μεσολαβητικής δύναμης, μέρος του προσανατολισμού των ανθρώπων προς το καλό, ρωτά αν είναι *«αληθές να λέμε απλά ότι τα ανθρώπινα όντα αισθάνονται τον Έρωτα για το καλό¹⁰»*. Διαπιστώνει πρώτα ότι αυτή η απάντηση είναι υπερβολικά ενιαία με την έννοια ότι πρέπει να προστεθούν περαιτέρω όροι σε αυτήν. Στη συνέχεια, η Διοτίμα αντιμετωπίζει το ερωτικό πλήθος ως πράξη: *«Δεδομένου ότι αυτό είναι πάντα ο Έρωτας, αν σκεφτεί κανείς αυτούς που τον επιδιώκουν, προς ποια κατεύθυνση και ποια πράξη θα είναι η προθυμία και η έντασή τους, αν πρόκειται να ονομαστεί Έρωτας;»¹¹*. Ο Sigmund Freud κοίταξε πίσω στην κατανόηση του εὐδός ή της «παθιασμένης επιθυμίας» του Πλάτωνα ως μοντέλο για την αντίληψή του για τη λίμπιντο, και η άποψη του διαλόγου για την αγάπη ως «επιθυμία για αιώνια κατοχή του καλού» εξακολουθεί να έχει μεγάλο φιλοσοφικό ενδιαφέρον από μόνη της.

⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 180c4

¹⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 206a4

¹¹ Πλάτων, Συμπόσιον 206b1-2

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Πλάτωνας

Ο Πλάτωνας επηρεάστηκε από τη φιλοσοφία του ηρακλειτικού φιλόσοφου Κρατύλου και εκείνη του Ερμογένη, που δίδασκε την παρμενίδεια φιλοσοφία. Αμφότερους τους θεωρούσε ιδρυτές της φιλοσοφίας. Όσον αφορά τη γνωριμία του με τον Σωκράτη, αυτή πραγματοποιήθηκε περίπου στο 407 π.Χ., οπότε και ο Πλάτωνας πείστηκε να αφοσιωθεί στη φιλοσοφία και κατέστρεψε όλα τα έργα τέχνης του. Η συνάντηση του Πλάτωνα με τον Σωκράτη ήταν θεμελιώδης. Μετά την ολιγαρχική και φιλοσπαρτιατική κυβέρνηση των Τριάκοντα Τυράνων, στην οποία περιλαμβανόταν ο θεός του Πλάτωνα, ο Κριτίας, ο Σωκράτης κατηγορήθηκε από τη νέα δημοκρατική κυβέρνηση για ασέβεια και διαφθορά των νέων και καταδικάστηκε σε θάνατο το 399 π.Χ. Στην Απολογία του Σωκράτη¹², ο Πλάτωνας περιγράφει τη διαδικασία κατά την οποία έδρασε ως υπερασπιστής του Σωκράτη, καταγγέλλοντας το ψευδές των κατηγοριών, καλώντας αρκετούς μάρτυρες¹³. Παρόλα αυτά, ο Πλάτωνας δεν υπάρχει στις τελευταίες ώρες της ζωής του Σωκράτη¹⁴. Ο θάνατος του Σωκράτη ουσιαστικά αποτελεί μια λογοτεχνική ανασυγκρότηση, σύμφωνα με το διαλογικό πνεύμα του δασκάλου, ή διαφορετικά την άρνησή του για συμβιβασμό όσον αφορά την κατηγορία του αθεϊσμού που οδήγησε στο θάνατο του Σωκράτη¹⁵.

Σημειώνεται πως στο μόνο απόσπασμα στο οποίο ο Πλάτωνας μιλάει για τον Σωκράτη αναφερόμενος στο όνομά του είναι στην 7η επιστολή¹⁶. Ο Αριστοτέλης αποδίδει στον Σωκράτη ένα διαφορετικό δόγμα των ορφικών φιλοσόφων,

¹² Ryle(1931: 119–124)

¹³ Plato(1999:34a)

¹⁴ Plato(1993:59b)

¹⁵ Plato(1993: 200)

¹⁶ Η αυθεντικότητα αυτής της αναφοράς είναι γενικά παραδεκτή: «...μεταξύ άλλων προσπάθησαν να στείλουν έναν φίλο μου, τον ηλικιωμένο Σωκράτη, τον οποίο έπρεπε δύσκολα να περιγράψω ως τον πιο ορθό άνθρωπο εκείνης της εποχής, με κάποια άλλα πρόσωπα να μεταφέρει έναν από τους πολίτες δια της βίας σε εκτέλεση, προκειμένου, είτε το επιθυμούσε, είτε όχι, να μπορεί να συμμεριστεί την ενοχή της συμπεριφοράς τους. Αλλά δεν τους υπάκουσε, ρισκάροντας να γίνουμε εταίροι στις άδικες πράξεις τους-βλέποντας όλα αυτά τα πράγματα και άλλα του ίδιου είδους σε μεγάλη κλίμακα...». Plato (2021: 27)

διερευνώντας τον φυσικό κόσμο, από αυτό του Πλάτωνα, που υπάρχει πέρα και έξω από το συνηθισμένο φάσμα της ανθρώπινης κατανόησης¹⁷.

Εντούτοις, στους διαλόγους του Πλάτωνα, ο Σωκράτης φαίνεται να υποστηρίζει τις πλατωνικές ιδέες. Για παράδειγμα, ορισμένες θετικές θέσεις που αναπτύχθηκαν από τον Σωκράτη στους διαλόγους του Πλάτωνα, αναφέρονται στις τεχνικές συγκρότησης ενός ηθικά διανοούμενου ανθρώπου. Αυτό σημαίνει πως, για να είσαι ενάρετος και ευτυχισμένος αρκεί μια εξειδικευμένη γνώση και το δόγμα της ενότητας των αρετών, ήτοι η δικαιοσύνη, η ευσέβεια, το θάρρος, κ.λπ.. Οι αρετές αυτές είναι όλες ταυτόσημες με τη σοφία ή τη γνώση και θεωρούνται ως ένα είδος τεχνογνωσίας. Η κατοχή αυτής της γνώσης είναι απαραίτητη και επαρκής για την ευτυχία και, κανείς δεν ενεργεί ποτέ αντίθετα από αυτά που ξέρει ή σκέφτεται καλύτερα, ώστε η αδυναμία της θέλησης να είναι αδύνατη¹⁸.

Στην Απολογία του Σωκράτη περιγράφεται η φύση της φιλοσοφικής του δραστηριότητας στην Αθήνα: *«Δεν θα σταματήσω ποτέ να ασκώ τη φιλοσοφία και να σας προτρέπω και να διασαφηνίζω την αλήθεια για όλους όσους συναντώ. Θα συνεχίσω να λέω, με τον συνηθισμένο μου τρόπο, πολύ καλέ μου φίλε, Αθηναίε, εσύ που ανήκεις σε μια πόλη που είναι η μεγαλύτερη και πιο διάσημη στον κόσμο για τη σοφία της και τη δύναμή της. Δεν ντρέπεστε που δίνετε την προσοχή σας στο να αποκτήσετε τόσα χρήματα όσα είναι δυνατόν, και το ίδιο κάνετε και με τη φήμη και την τιμή, και να μην δίνετε προσοχή ή σκέψη στην αλήθεια και στην κατανόηση της τελειότητας της ψυχής σας; ... Ξοδεύω όλο μου τον χρόνο προσπαθώντας να σας πείσω, μικρούς και μεγάλους, να κάνετε πρώτο και κύριο μέλημά σας να μην είναι για εσάς τα σώματα ούτε για τα υπάρχοντά σας, αλλά να είναι για την ύψιστη ευημερία της ψυχής σας»¹⁹*. Σύμφωνα με τους Brickhouse&Smith²⁰, ο Σωκράτης, όπως τον απεικονίζει ο Πλάτωνας, δεν είναι καθόλου δάσκαλος. Αντίθετα, πρόκειται για έναν αναζητητή της ηθικής σοφίας που δεσμεύει τους άλλους με σκοπό να συμμετάσχουν στην ίδια διαδικασία.

¹⁷ McPherran(1999: 268)

¹⁸ Plato(2008: 352a–59)

¹⁹ Plato (1999: 29d–30b)

²⁰ Brickhouse & Smith(1997: 4)

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Το Συμπόσιο

Το *Συμπόσιο* χρονολογικά εντάσσεται στην περίοδο εκπόνησης ενός ετέρου έργου του Πλάτωνα, με τον τίτλο *Φαίδρος*. Ουσιαστικά, θεωρείται πως είτε αντιπαραβάλλει είτε συμπληρώνει το προαναφερθέν έργο. Ως εκ τούτου, το *Συμπόσιο* διαφαίνεται πως συνεγράφη το 380-375 π.Χ. Αμφότερα τα κείμενα συνιστούν τα αρτιότερα ποιητικά δημιουργήματα του φιλοσόφου, ο οποίος μέσω αυτών δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την «εκκόλαψη των κεντρικών νοητικών θεμάτων της πλατωνικής θεωρίας των ιδεών».²¹

Στο *Συμπόσιο* ο Σωκράτης φιλοξενείται από ένα σύνολο ανδρών με διαφορετικό υπόβαθρο και πεποιθήσεις. Η ανάγνωση του προκείμενου έργου οδηγεί στην αξιολόγηση των προσώπων αυτών υπό το πρίσμα της ξεχωριστής προσωπικότητάς τους, της στάσης τους απέναντι σε ορισμένα θέματα, όπως επί παραδείγματι ο έρωτας, και της συναφούς ιδεολογίας τους. Αφορμή για τη συγκεκριμένη συνάθροιση στάθηκε ο εορτασμός της νίκης του Αγάθωνα σε διαγωνισμό τραγωδών στα Λήνια, εν έτει 416 π.Χ.²²

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως, το *Συμπόσιο* αποτυπώνεται εν είδει διηγήσεως από έναν άνδρα ονόματι Απολλόδωρο πολλά χρόνια αργότερα, ο οποίος ωστόσο δεν είχε λάβει μέρος στη συνάθροιση. Στην πραγματικότητα, το έργο φαίνεται πως έχει ως αφετηρία τη διήγηση του Αριστόδημου²³. Έτσι, «με αυτή τη μεγάλη μετάθεση προς τα πίσω η διήγηση, που γίνεται με την πιο μεγάλη εποπτεία, μετατίθεται σε εκείνη τη χρονική απόσταση που χρειάζεται στη μεγάλη ποίηση»²⁴.

Οι συμμετέχοντες στην εορτή προς τιμήν του Αγάθωνα, συμφώνησαν πως στο τέλος αυτής θα ανέπτυσαν εγκωμιαστικούς λόγους για τον έρωτα, διατυπώνοντας ο καθένας τις πεποιθήσεις του αναφορικά με τη θέση του έρωτα στη ζωή των ανθρώπων. Ως αποτέλεσμα, παρατηρούνται έξι έπαινοι για τον έρωτα. Ειδικότερα, ο Φαίδρος αξιοποιώντας ποιητικά σχήματα, δεν παρεκκλίνει των παραδοσιακών αντιλήψεων. Εν συνεχεία, ο Πausanίας επηρεασμένος από τις αρχαίες αριστοκρατικές ιδέες, επιχειρεί να αναδείξει και να υπερασπιστεί τον «παιδαγωγικό» έρωτα, μέσα από την ακολουθία

²¹ Lesky (2001:723)

²² Easterling & Knox (2008:646)

²³ Lesky (2001:725)

²⁴ Lesky (2001:725)

της σοφιστικής ρητορικής. Αντίθετα, ο ιατρός Ερυξίμαχος, εστιάζει στον άνθρωπο της επιστήμης και τον φυσικό ερευνητή. Όσον αφορά τον Αριστοφάνη, ως μεγαλοφυής κωμικός, διατυπώνει τον μύθο των στρογγυλών ανθρώπων, οι οποίοι αποζητούν το άλλο τους μισό, ούτως ώστε να επιτύχουν και πάλι την ολότητά τους. Μεταξύ του λόγου του Αριστοφάνη και του Σωκράτη, παρεμβάλλεται εκείνος του Αγάθωνα²⁵.

Κατά συνέπεια, σε σύγκριση με αυτές τις σοβαρές ανησυχίες, ο έρωτας φαίνεται να είναι παράταιρο και περισσότερο συναισθηματικό θέμα που παραπέμπει ως επί τον πλείστον στον ποιητικό επί παραδείγματι λόγο. Ωστόσο, ο Πλάτωνας γεφυρώνει το υποτιθέμενο χάσμα ανάμεσα στον έρωτα και τη φιλοσοφία, κάτι που διαφαίνεται σε πολλά σημεία του *Συμποσίου*. Ο ίδιος, αν και δεν αναπτύσσει μια ολοκληρωμένη θεωρία σχετικά με την ανθρώπινη αγάπη, αξιοποιεί τις παραδοσιακές προσεγγίσεις για τον έρωτα και τις εκμεταλλεύεται για συγκεκριμένους φιλοσοφικούς σκοπούς. Όπως καταδεικνύεται και στο *Συμπόσιο*, ο έρωτας διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στη ζωή του ανθρώπου²⁶.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου διαλόγου είναι η φαινομενική απουσία της σωκρατικής διαλεκτικής και του ενδιαφέροντος για ακριβή ορισμό των λέξεων ή ανάλυση των εννοιών. Η συνθήκη αυτή περιορίζεται ελαφρώς από τη συνομιλία των Σωκράτη και Αγάθωνα, αλλά και στην παράθεση του λόγου της Διοτίμας από τον Σωκράτη, στην οποία ο ίδιος λειτουργεί ως συνομιλητής. Ωστόσο, το *Συμπόσιο* βρίθει εγκωμίων για τον έρωτα, οι αντιθέσεις των οποίων συνιστούν και μια πραγματική διαλεκτική κίνηση στον διάλογο²⁷.

Επιπλέον, χαρακτηριστικό του *Συμποσίου* αποτελεί το γεγονός πως ο Σωκράτης παρουσιάζεται περισσότερο ως η φωνή της μάντισσας Διοτίμας, που τον καθοδηγεί στα μικρότερα και μεγαλύτερα μυστήρια του έρωτα. Οι πλατωνικοί διάλογοι συνήθως μεταφέρουν στους αναγνώστες είτε τις απόψεις του ιστορικού Σωκράτη ή τη σκέψη του Πλάτωνα δια στόματος Σωκράτη. Η αποτύπωση μιας γυναίκας που ως ένα βαθμό χαρακτηρίζεται ως «τέλειος σοφιστής», αποτελεί μια εξαιρετικά ασυνήθιστη πρακτική για τον Πλάτωνα. Η τυπική πλατωνική μομφή της σοφιστείας, ακόμη και στο ίδιο το

²⁵ Lesky (2001:725)

²⁶ Easterling & Knox (2008:645)

²⁷ Easterling & Knox (2008:646)

«Συμπόσιο» όπου ο Σωκράτης ασκεί κριτική στη «σοφιστική» προσφώνηση του Αγάθωνα, ενισχύει τη θέση της Διοτίμας²⁸.

²⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 208c

3. Η δομή του Συμποσίου

Η δομή του Συμποσίου οδηγεί στη διάκριση δύο μερών. Το πρώτο από αυτά αφορά στη διατύπωση των προσωπικών απόψεων των παρευρισκομένων στην εορτή του Αγάθωνα, σχετικά με το ζήτημα της επίδρασης του έρωτα στη ζωή των ανθρώπων. Σημειώνεται πως πρόκειται για αντιλήψεις οι οποίες τύχχαναν να είναι αποδεκτές από τους πολίτες της Αθήνας του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Ως εκ τούτου, είναι δυνατόν να καταγραφεί πως επρόκειτο για πεποιθήσεις μη αμφισβητήσιμες ως επί το πλείστον, ειδικά αν αναλογιστεί κάποιος πως εκφράζονταν από ευυπόληπτα πρόσωπα της αρχαίας Αθήνας.

Όσον αφορά το δεύτερο μέρος του Συμποσίου, αυτό δύναται να διακριθεί σε δύο ενότητες. Η μεν πρώτη παραπέμπει στον διάλογο του Σωκράτη και της Διοτίμας. Η δε δεύτερη περιλαμβάνει τον εγκωμιαστικό λόγο που αναπτύσσει ο Αλκιβιάδης προς τον Σωκράτη. Σημαντικό στοιχείο του δεύτερου μέρους αποτελεί το γεγονός πως σε αυτό αποτυπώνεται ο λόγος του Πλάτωνα, ανεξαρτήτως της ανάδυσης της θέσης του Σωκράτη ως αποτέλεσμα της ομιλίας της Διοτίμας. Ακόμη, είναι ωφέλιμο να επισημανθεί πως τα χωρία 198a-199c και 199c-201c λειτουργούν ως δύο υποενότητες που παρεμβάλλονται των κυρίων μερών. Η πρώτη εκλαμβάνεται ουσιαστικά ως επίλογος του αρχικού μέρους, ενώ η δεύτερη παραπέμπει στη συνομιλία του Σωκράτη με τον Αγάθωνα και λειτουργεί προπαρασκευαστικά για το δεύτερο μέρος του Συμποσίου.

Δεδομένου πως καθένας από τους παρευρισκόμενους στη συνάθροιση προς τιμήν του Αγάθωνα αξιοποιεί έναν ευφυή και συνάμα τεχνικό λόγο για να εκφραστεί σχετικά με τον έρωτα, ο Σωκράτης αναπτύσσει τη σκέψη του παραθέτοντας τα λόγια της μάντισσας Διοτίμας. Ειδικότερα, ο φιλόσοφος δεν ερμηνεύει τον έρωτα ως θεό αλλά ως μια κατάσταση που απέχει εξίσου από το ανθρώπινο και το θείο. Συγκεκριμένα αναφέρει σχετικά με τους εραστές πως σκοπός του είναι, «ν' αντικρίσουν το απόλυτο κάλλος άδολο, ατόφιο, όχι αναμειγμένο με κάτι άλλο κι όχι με σωρούς απάνω του από ανθρώπινη σάρκα και χρώματα κι άλλα μικρολογήματα των θνητών, αλλά αν μας δινόταν

η δυνατότητα ν' αντικρίσουμε κατάματα την απόλυτη θεϊκή ομορφιά στην απλότητα της μορφής της! Αλήθεια, τί φαντάζεσαι, μου είπε, θα 'ταν άδεια η ζωή»²⁹.

Η περάτωση του λόγου του Σωκράτη με αφετηρία την ενθύμηση εκείνου της Διοτίμας, ακολουθείται από την είσοδο του μεθυσμένου Αλκιβιάδη. Ο τελευταίος «πλέκει το εγκώμιο» του φιλοσόφου, την ασχήμια του οποίου παρομοιάζει με εκείνη του Σιληνού. Ωστόσο, δεν παραλείπει να εκφράσει τη συμπάθειά του προς το πρόσωπο του Σωκράτη. Παράλληλα, αναδεικνύει την ακεραιότητα και την εντιμότητά του. Ο Αλκιβιάδης, επίσης, επιχειρεί να τον γοητεύσει, ανακαλώντας στον νου του αναμνήσεις από τις στρατιωτικές εμπειρίες του Σωκράτη στη Θράκη και το Δήλιο. Σημειώνεται πως η ηρεμία του συμποσίου διαταράσσεται εκ νέου από την εμφάνιση μιας παρέας γλεντοκόπων³⁰.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως μέσα από όσα αναφέρει ο Αλκιβιάδης, ο Σωκράτης σκιαγραφείται ως μέγιστος ερωτύλος, *«ο οποίος από την ομορφιά της δικής του ψυχής, που εδρεύει μέσα του σαν ένα χρυσό θεϊκό άγαλμα τοποθετημένο μέσα σε σιληνόμορφο περίβλημα, ξέρει να γεννά το Ωραίο στην ψυχή των άλλων»³¹.*

²⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 211e

³⁰ Easterling & Knox (2008:646)

³¹ Lesky (2001:726)

4. Οι χαρακτήρες του Συμποσίου

Το *Συμπόσιο* αποτελεί το μοναδικό έργο του Πλάτωνα, στο οποίο ο ίδιος αποτυπώνει και αναπτύσσει με περισσή δεξιοτεχνία τους χαρακτήρες. Η συνάθροιση προς τιμήν του Αγάθωνα καθίσταται η αφορμή για την έκφραση των απόψεων των πρωταγωνιστών αναφορικά με τον έρωτα και τη θέση του στη ζωή των ανθρώπων. Κατά τη διάρκεια του συμποσίου, λαμβάνουν χώρα ποικίλα γεγονότα που προσδίδουν παραστατικότητα και ζωντάνια στο έργο. Ενδεικτικά, αναφέρεται το ξέσπασμα του Σωκράτη, ο λόγιγκας του Αριστοφάνη σε συνέχεια της άκρατης οινοποσίας και της βρώσης εδεσμάτων, η εμφάνιση του μεθυσμένου Αλκιβιάδη κ.ά. Στο τέλος, ο Σωκράτης, όντας ο μοναδικός νηφάλιος εκ των παρευρισκομένων, αναπτύσσει τα επιχειρήματά του και φαίνεται να υπερτερεί έναντι του Αγάθωνα και του Αριστοφάνη, πείθοντας μάλιστα τους τελευταίους πως το ίδιο πρόσωπο είναι ικανό να εκπονήσει και κωμωδία και τραγωδία³².

Στο συμπόσιο λαμβάνουν μέρος σημαντικές προσωπικότητες της αρχαίας Αθήνας, οι οποίες εντοπίζονται στα έργα της κλασικής γραμματείας, λόγω της πολιτικής, καλλιτεχνικής, κοινωνικής και επιστημονικής τους θέσης. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για τους: Αριστόδημο, Φαίδρο, Αγάθωνα, Ερυξίμαχο, Αριστοφάνη, Πausανία και Σωκράτη. Σημειώνεται πως, ο τελευταίος παρέμεινε έξωθεν της οικίας όπου πραγματοποιήθηκε η εορτή, μέχρις ότου αποφάσισε να συμμετάσχει σε αυτή³³.

Ο Απολλόδωρος αποτελεί τον αφηγητή του *Συμποσίου*. Ωστόσο, επισημαίνεται πως ο ίδιος δεν συγκαταλέγεται στους συμμετέχοντες, δεδομένης της νεαρής ηλικίας του. Επίσης, είναι ωφέλιμο να καταγραφεί πως η αφοσίωσή του στον Σωκράτη, αν και ερμηνεύεται με συγκίνηση και συμπάθεια, σε πολλές περιπτώσεις αξιολογείται ως γραφική. Ο Πλάτωνας επέλεξε το συγκεκριμένο πρόσωπο, προκειμένου να αποτυπώσει τις απόψεις του Σωκράτη για το διαχρονικό ζήτημα του έρωτα³⁴.

Ο Απολλόδωρος προχωρά στη διήγηση των τεκταινομένων στην εορτή, αφού έχει παρέλθει αρκετός χρόνος από την εγκατάλειψη της Αθήνας από τον Αγάθωνα. Ειδικότερα, η αφήγηση εντάσσεται μεταξύ του 411 και του 405 π.Χ. Πρόκειται μάλιστα για έτη κατά τα οποία παρουσιάστηκαν στο κοινό οι *Θεσμοφοριάζουσες* και οι *Βάτραχοι* του Αριστοφάνη. Ουσιαστικά, η ιστορικότητα της αφήγησης του

³² Easterling & Knox (2008:646)

³³ Easterling & Knox (2008:646-647)

³⁴ Πλάτων (2011:37)

Απολλόδωρου δεν δύναται να επιβεβαιωθεί, δεδομένου ότι ο Πλάτωνας δεν παρευρισκόταν στα γεγονότα.

Ο Φαίδρος κι ο Ερυξίμαχος είναι οι νεότεροι εκ των χαρακτήρων. Ο Αριστοφάνης ήταν 40 ετών, ενώ περίπου τριάντα πέντε ετών ήταν ο Πausανίας και ο Αλκιβιάδης. Ο Αγάθων ως οικοδεσπότης και ερωμένος του Πausανία ήταν επίσης σε νεανική ηλικία. Είναι αναγκαίο να σημειωθεί πως η αναφορά στην ηλικία των πρωταγωνιστών έχει σημασία, δεδομένου πως συνυφαίνεται με τις απόψεις τους αναφορικά με το κύριο ζήτημα του *Συμποσίου*, δηλαδή τον έρωτα³⁵.

5. Η σχέση εραστή-ερώμενου στο Συμπόσιον του Πλάτωνα ως προς την ηδονή της μάθησης

2.4.1. Παρουσίαση υποβάθρου του Συμποσίου

Ο Πλάτων, ένας από τους πιο σημαντικούς στοχαστές στη δυτική φιλοσοφία, γεννήθηκε στην Αθήνα γύρω στο 427 π.Χ. Ήταν μαθητής του Σωκράτη, του φημισμένου φιλοσόφου που ήταν γνωστός για τη σωκρατική του μέθοδο της αμφισβήτησης³⁵. Ο Πλάτωνας συνέχισε να ιδρύει τη δική του σχολή που ονομάζεται Ακαδημία, όπου δίδαξε πολλούς επίδοξους φιλοσόφους, συμπεριλαμβανομένου του Αριστοτέλη. Καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του, ο Πλάτων έγραψε πολυάριθμους διαλόγους εξερευνώντας διάφορες φιλοσοφικές έννοιες και τα έργα του συνεχίζουν να μελετώνται και να συζητούνται ευρέως μέχρι σήμερα³⁶. Μεταξύ των διαλόγων του Πλάτωνα, σημαντική θέση κατέχει το *Συμπόσιο*³⁷.

Το *Συμπόσιο* είναι ένα φιλοσοφικό κείμενο που εμβαθύνει στη φύση της αγάπης, της επιθυμίας και της αναζήτησης της γνώσης. Το κείμενο έχει τη μορφή μιας σειράς ομιλιών που δίνονται από διαφορετικούς χαρακτήρες σε ένα συμπόσιο, με τον Σωκράτη να έχει κεντρικό ρόλο. Στο επίκεντρο του Συμποσίου βρίσκεται η εξερεύνηση της αγάπης, ιδιαίτερα η έννοια του «Έρωτα». Η κατανόηση της αγάπης από τον Πλάτωνα υπερβαίνει τις ρομαντικές ή φυσικές πτυχές που συνήθως συνδέονται με τον όρο. Για τον Πλάτωνα, ο Έρωτας είναι μια ισχυρή δύναμη που ωθεί τα άτομα να αναζητήσουν γνώση και να συνδεθούν με το θείο³⁸. Βλέπει τον Έρωτα ως μια λαχτάρα για κάτι ανώτερο, μια επιθυμία να πλησιάσει την αλήθεια και τη σοφία. Κεντρικό στοιχείο της έννοιας της αγάπης του Πλάτωνα στο Συμπόσιο είναι η έννοια της σχέσης «εραστής-εραστή». Αυτή η σχέση περιστρέφεται γύρω από την ευχαρίστηση της μάθησης, όπου ένα άτομο ενεργεί ως οδηγός ή μέντορας σε ένα άλλο. Σε αυτή τη δυναμική, ο εραστής χρησιμεύει ως μέσο αφύπνισης του αγαπημένου στην αναζήτηση της γνώσης. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, ο αγαπημένος βιώνει τη χαρά της απόκτησης σοφίας και κατανόησης, υπερβαίνοντας τελικά απλές φυσικές ή επιφανειακές έλξεις³⁹.

Το *Συμπόσιο* διερευνά διάφορες εκδηλώσεις της σχέσης εραστή-ερώμενου μέσα από τις ομιλίες των χαρακτήρων. Κάθε ομιλία παρουσιάζει μια μοναδική οπτική για την αγάπη, ρίχνοντας φως στις διάφορες διαστάσεις και τις επιπτώσεις της στην ανθρώπινη ζωή. Είναι μέσα από αυτές τις ομιλίες που ο Πλάτων υφαίνει μια αφήγηση που αναδεικνύει τη μεταμορφωτική δύναμη της αγάπης, ειδικά στο πλαίσιο της μάθησης και της προσωπικής

³⁵ Σπυρόπουλος, «Πλάτων, «Συμπόσιον»», (2004) σελ. 370-371.

³⁶ Ράντης, «Εισαγωγή στη διαλεκτική. Από τον Πλάτωνα ως τον Μαρκούζε», (2015), σελ. 36.

³⁷ Taylor, «Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του», (1990), σελ. 150.

³⁸ Μιχαηλίδης, «Πλάτων, Λόγος και Μύθος» (1998), σελ. 115.

³⁹ Connolly, «Τα φτερά του έρωτα: ή ο έρωτας ως παρόρμηση για μάθηση», (1989), σελ. 71.

ανάπτυξης. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το Συμπόσιο υπερβαίνει την απλή επικύρωση της σχέσης εραστή-ερώμενου⁴⁰. Ενώ ο Πλάτων αναγνωρίζει την αξία αυτής της δυναμικής, αναγνωρίζει ότι μπορεί να είναι ένα σκαλοπάτι προς μια ανώτερη μορφή αγάπης. Προτείνει ότι ο απώτερος στόχος της αγάπης δεν περιορίζεται στην ευχαρίστηση της απόκτησης γνώσης αλλά επεκτείνεται σε μια πνευματική σύνδεση με την ίδια τη Μορφή της Ομορφιάς. Στο *Συμπόσιο*, ο Πλάτων εξερευνά επίσης την έννοια της πλατωνικής αγάπης, η οποία έχει συνδεθεί με μη σεξουαλικές, εξιδανικευμένες σχέσεις. Αυτή η έννοια δίνει έμφαση στην καλλιέργεια της ψυχής, στην αναζήτηση της αρετής και στην εκτίμηση της ομορφιάς στην πιο αγνή της μορφή. Η πλατωνική αγάπη κινείται πέρα από τις φυσικές επιθυμίες και αγκαλιάζει μια αγάπη που είναι περισσότερο διανοητικά και πνευματικά προσανατολισμένη⁴¹.

Το *Συμπόσιο* χρησιμεύει ως μια βαθιά εξερεύνηση της αγάπης, της γνώσης και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των δύο. Προσκαλεί τους αναγνώστες να αναλογιστούν τη δύναμη της αγάπης στην προώθηση της επιδίωξης της σοφίας και της μεταμόρφωσης των ατόμων. Η έμφαση του Πλάτωνα στη σχέση εραστή-ερωμένου υπογραμμίζει τη χαρά και την ευχαρίστηση που μπορεί να προκύψει από την πράξη της μάθησης, καθώς και τη βαθιά επίδραση που μπορεί να έχει ένας οδηγός ή μέντορας στο ταξίδι ενός άλλου ατόμου προς την αυτοπραγμάτωση. Έτσι, γίνεται αντιληπτό το Συμπόσιο του Πλάτωνα συνδυάζει φιλοσοφία, λογοτεχνία και διάλογο για να παρουσιάσει μια λεπτή εξερεύνηση της αγάπης και της αναζήτησης της γνώσης. Μέσα από την έννοια της σχέσης εραστή-ερωμένου, ο Πλάτωνας αναδεικνύει την ευχαρίστηση της μάθησης και τη μεταμορφωτική δύναμη της αγάπης στην καθοδήγηση των ατόμων προς τη σοφία και την υπέρβαση του εαυτού. Αυτό το κείμενο συνεχίζει να εκτιμάται ως ένα διαχρονικό αριστούργημα, που εμπνέει και προκαλεί τους αναγνώστες να ασχοληθούν με τα βαθιά ερωτήματα που εγείρει σχετικά με τη φύση της ανθρώπινης ύπαρξης⁴².

Πιο συγκεκριμένα, η εργασία συζητά τη θεωρία του Πλάτωνα για την αγάπη όπως παρουσιάζεται στο έργο του, το *Συμπόσιο*. Ακολουθώντας, παρουσιάζονται πληροφορίες για το περιεχόμενο του έργου του Πλάτωνα «Συμπόσιον». Ο Πλάτων πιστεύει ότι η αγάπη σχετίζεται με την αθανασία του ανθρώπου και την επιδίωξη του υπέρτατου αγαθού της ευδαιμονίας⁴³. Υποστηρίζει ότι η επιθυμία για αθανασία και το διαρκές καλό απαιτούν το μέσο του ωραίου. Η αγάπη, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, θεωρείται ως ένας «μέγας δαίμονας» που οδηγεί την ψυχή στη θέα της αιώνιας ομορφιάς και στην ιδέα της θεϊκής ομορφιάς. Η αντίληψη του Πλάτωνα για την αγάπη έχει τις ρίζες της στην πεποίθηση ότι η αγάπη είναι η

⁴⁰ Hunter, «Το Συμπόσιον του Πλάτωνα», (2007), σελ. 78.

⁴¹ Βουδούρης, «Ερωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία», (1989), σελ. 71.

⁴² Χριστοδουλίδη-Μαζαράκη, «Το ερωτικό στοιχείο στην Πλατωνική φιλοσοφία, Πλάτων και Freud», (1983), σελ. 32.

⁴³ Σπυρόπουλος, «Συμπόσιον», (2004), σελ. 401.

γενεσιουργός αιτία των πάντων και μια ιερή τάση προς την ομορφιά. Βλέπει το ανθρώπινο σώμα, που είναι γήινο και φθαρτό, ως αντανάκλαση της αιώνιας ιδέας της ομορφιάς. Ο σκοπός της αγάπης, ως «μεγάλου δαίμονα», είναι να μορφώσει την ψυχή και να την οδηγήσει στο υψηλότερο επίπεδο όπου μπορεί να δει την αθάνατη ομορφιά και να δημιουργήσει αθάνατα έργα.⁴⁴ Η άποψη του Πλάτωνα για την αγάπη έχει παιδαγωγικό χαρακτήρα, δηλαδή στοχεύει να μορφώσει την ψυχή του νεαρού εραστή να γνωρίσει την αιώνια ομορφιά και την αληθινή γνώση. Ο αληθινός παιδαγωγός-φιλόσοφος εστιάζει στην καλλιέργεια αρετών στην ψυχή, όπως η σύνεση, η δικαιοσύνη και η γενναιότητα. Ο απώτερος στόχος είναι η ψυχή να αποκτήσει τη θέα του υπέρτατου καλού, την αιώνια κατοχή της ιδέας της ομορφιάς και την απόλαυση της ευδαιμονίας.

Ειδικότερα, η εργασία πραγματεύεται την εξερεύνηση της αγάπης από τον Πλάτωνα στους διαλόγους του *Συμπόσιον* και *Φαίδρος*. Το *Συμπόσιον*, που γράφτηκε τον 4ο αιώνα π.Χ., θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά έργα με θέμα την αγάπη. Ο Leo Strauss⁴⁵ υποστηρίζει ότι το *Συμπόσιον* είναι το μόνο έργο όπου ο Πλάτων αφιερώνει τη γραφή του σε έναν θεό. Σε αυτούς τους διαλόγους, ο Πλάτων ασχολείται με τη θεωρία των ιδεών και την αθανασία της ψυχής, που είναι θεμελιώδεις για τη θεωρία του για την αγάπη. Η αγάπη, που αρχικά θεωρήθηκε ως επιθυμία για σαρκική ευχαρίστηση, επηρεάζεται από το επιθυμητικό μέρος της ψυχής, οδηγώντας σε μια επιφανειακή γνώση της ομορφιάς. Ωστόσο, η αγάπη τελικά ξεπερνά αυτή τη σαρκική επιθυμία και οδηγεί την ψυχή προς την αληθινή γνώση και το αθάνατο βασίλειο των ιδεών. Το Συμπόσιο ακολουθεί έναν διάλογο μεταξύ επτά ατόμων, μεταξύ των οποίων ο Φαίδρος, ο Πανσανίας, ο Ερυξίμαχος, ο Αριστοφάνης, ο Αγάθωνας, ο Σωκράτης και ο Αλκιβιάδης. Κύριο θέμα είναι η αγάπη και συγκεκριμένα η παιδαγωγική αγάπη ή η σχέση ενός ώριμου εραστή και ενός νεαρού ερωμένου. Αυτή η μορφή αγάπης ξεκίνησε στην αρχαιότητα, όπου ένας νεαρός άνδρας ακολούθησε έναν ώριμο πολεμιστή για να μάθει την τέχνη του πολέμου. Αυτός ο δεσμός σταδιακά επεκτάθηκε και στη φιλοσοφία, με τη φιλοσοφική εκπαίδευση να βρίσκεται στο επίκεντρο του έργου του Πλάτωνα⁴⁶.

⁴⁴ Πλάτων, «Συμπόσιον (για τον έρωτα)», 203d14, σελ. 21. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=110&page=21.

⁴⁵ Strauss, «On Plato's Symposium», (2001), σελ. 38.

⁴⁶ Hunter, «Το Συμπόσιον του Πλάτωνα», (2007), σελ. 47.

5.1. Περιγραφή γεγονότων στο Συμπόσιο

Το Συμπόσιο λαμβάνει χώρα στο σπίτι του Αγάθωνα, όπου οι επισκέπτες ξαπλώνουν σε καναπέδες και συμμετέχουν σε συζητήσεις μετά το δείπνο. Κάθε συμμετέχων παραδίδει ένα εγκώμιο στην αγάπη, προσπαθώντας να ορίσει τη φύση και τη λειτουργία της. Ωστόσο, ο λόγος της Διοτίμας, που εκφέρεται μέσω του Σωκράτη ξεχωρίζει ως φιλοσοφική εξερεύνηση της αγάπης, παρά ως έπαινος. Στόχος του Πλάτωνα είναι να διερευνήσει την ουσία του έρωτα, ή την αγάπη, και τις επιπτώσεις του στην ανθρώπινη ζωή. Ο διάλογος διαδραματίζεται στο σπίτι του ποιητή Αγάθωνα. Ο διάλογος ξεκινά με τον Απολλόδωρο να αφηγείται το συμπόσιο στους φίλους του και ακολουθούν ομιλίες από τον Φαίδρο, τον Πausανία, τον Ερυξίμαχο, τον Αριστοφάνη και τον Αγάθωνα. Στη συνέχεια, ο Σωκράτης μιλάει μέσω της μάντισσας Διοτίμας και ο Αλκιβιάδης επαινεί τον Σωκράτη προς το τέλος. Ο διάλογος βασίζεται στην αφήγηση του Αριστόδημου, μαθητή του Σωκράτη που ήταν παρών στη συζήτηση. Η ομιλία του Φαίδρου παρουσιάζει την αγάπη ως τον αρχαιότερο και αξιοθαύμαστο Θεό, που προσφέρει μεγάλα αγαθά⁴⁷. Ο Φαίδρος υποστηρίζει ότι η αγάπη είναι το εφελτήριο για καλές πράξεις και προτείνει να δημιουργηθούν κοινωνίες, όπου τα μέλη είναι ερωτευμένα μεταξύ τους, καθώς αυτό θα τα εμπόδιζε από το να εμπλακούν σε ανέντιμες ή άδικες πράξεις.⁴⁸ Η αγάπη, σύμφωνα με τον Φαίδρο, προκαλεί αίσθημα ντροπής για τις επαίσχυντες πράξεις και τη φιλοδοξία να επιδοθείς σε έντιμες⁴⁹. Ο Πausανίας παίρνει τον λόγο και παρουσιάζει την αγάπη μέσω της θεάς Αφροδίτης σε διπλή μορφή – την *Πάνδημο* και την *Ουρανία*. Ο Πausανίας υποστηρίζει ότι η αγάπη από μόνη της δεν είναι ούτε καλή ούτε κακή, ούτε όμορφη, ούτε άσχημη, αλλά η αξιολόγησή της εξαρτάται από την κατεύθυνση που παίρνει. Η ουράνια αγάπη, η οποία αναφέρεται σε ομοφυλοφιλικές σχέσεις, θεωρείται ανώτερη καθώς οδηγεί στην πνευματική εξύψωση και στην αγάπη με την ψυχή και όχι με το σώμα. Ο Πausανίας εξηγεί ότι στην Αθήνα η παιδευσιμότητα ήταν αποδεκτή, εφόσον ο ώριμος αρσενικός εραστής στόχευε να μεταδώσει αρετή στον νεότερο εραστή. Η σχέση προοριζόταν να είναι καθαρά εκπαιδευτική, όπου ο δάσκαλος-φιλόσοφος οδηγούνταν από έντονη αγάπη και επιθυμία να εκπαιδεύσει τη νεαρή ψυχή και να ενσταλάξει αρετές όπως η σύνεση, η δικαιοσύνη και η γενναιότητα. Θεωρήθηκε ως ένας τρόπος δημιουργίας μιας ενάρετης προσωπικότητας που ωφελεί τόσο τον μαθητή όσο και τον δάσκαλο.

Ο Πλάτωνας προτείνει ότι οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις πρέπει να επικρατούν όταν υπάρχει έντονη επιθυμία απόκτησης σοφίας και η θεότητα με αυτή τη μορφή αγάπης. Στη συνέχεια, ο Πausανίας διακρίνει έναν κακό εραστή και έναν καλό εραστή. Ο κακός εραστής

⁴⁷ Σολωμού-Παπανικολάου, «Περί Έρωτος», (1999), σελ. 130-131.

⁴⁸ Δόικος, «Πλάτων, Φαίδρος», (2001), σελ. 34-38.

⁴⁹ Πλάτων, «Συμπόσιον» (για τον έρωτα), (1991), 178c, σελ. 5. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=110&page=5.

είναι κάποιος που αγαπά μόνο το σώμα και δεν δείχνει ενδιαφέρον για την ψυχή. Αντίθετα, ο καλός εραστής επιθυμεί και αγαπά την ψυχή, η οποία παραμένει αναλλοίωτη.

Ο Ερυξίμαχος, από την άλλη, προσεγγίζει το θέμα του έρωτα από επιστημονική σκοπιά, επηρεασμένος από τη φιλοσοφία της εποχής. Πιστεύει ότι η αναζήτηση της αλήθειας μπορεί να επιτευχθεί μέσω της διαλεκτικής φιλοσοφίας, η οποία περιλαμβάνει την προσπάθεια του νου να κατανοήσει «το καλό από μόνο του» και την ταξινόμηση των ειδών για την απόκτηση γνώσης. Αυτό το αντιπαραβάλλει με τη ρητορική, την οποία βλέπει ως μια τέχνη πειθούς χρησιμοποιώντας κόλπα που οδηγεί σε ανήθικη συμπεριφορά. Ο Ερυξίμαχος παρουσιάζει την αγάπη ως μια δύναμη που συμφιλιώνει τα αντίθετα, αντλώντας παραδείγματα από την ιατρική επιστήμη, τη φύση, τη μουσική και τη μαντεία. Προτείνει ότι η αγάπη είναι μια αρχή που διέπει τα πάντα στον κόσμο των θεών και των ανθρώπων⁵⁰. Η έννοια της αγάπης που παρουσιάζεται σε αυτό το απόσπασμα θυμίζει την πρώιμη θεωρία του Φρόνιτ για τη σεξουαλική ορμή, όπου η αγάπη θεωρείται ως αναζήτηση ενός πρωταρχικού αντικειμένου αγάπης. Υπονοεί ότι η αγάπη δεν καθοδηγείται αποκλειστικά από τη σεξουαλική επιθυμία, αλλά υποκινείται επίσης από την επιθυμία να αποκατασταθεί η αίσθηση της ολότητας και της ενότητας. Συνολικά, το απόσπασμα παρουσιάζει την αγάπη ως μια κοσμική δύναμη που επηρεάζει τόσο τη έμφυχη όσο και την άψυχη φύση. Απεικονίζεται ως ένα ισχυρό και μεταμορφωτικό συναίσθημα που έχει τόσο προσωπικές όσο και καθολικές επιπτώσεις.

Ο Αριστοφάνης προτείνει ότι αναζητούμε το άλλο μας μισό, το κομμάτι που λείπει που μας ολοκληρώνει. Ο Αγάθων εξιδανικεύει την αγάπη, χαρακτηρίζοντάς την ως τον νεότερο και ωραιότερο από τους Θεούς, φέρνοντας ειρήνη και γαλήνη στους ανθρώπους και τη φύση⁵¹. Ωστόσο, ο Σωκράτης αμφισβητεί αυτές τις απόψεις και υποστηρίζει ότι η αγάπη είναι μια επιθυμία για κάτι ή κάποιον που μας λείπει⁵². Ισχυρίζεται ότι η αγάπη επιθυμεί την ομορφιά, η οποία είναι συνώνυμη με το καλό, και ότι η αγάπη αφορά γενικά την αρετή και την ευτυχία. Ο Σωκράτης δηλώνει επίσης ότι η αγάπη βρίσκεται σε κατάσταση μεταξύ καλού και κακού, και οι άνθρωποι επιδιώκουν την ενάρετη αγάπη για να επιτύχουν την αιώνια ευτυχία.

⁵³Η οπτική του Φρόνιτ για την αγάπη περιστρέφεται γύρω από την ιδέα της επιστροφής στη μητρική φιγούρα και την έντονη ερωτική επιθυμία για αυτήν. Αυτή η επιθυμία θεωρείται ως ναρκισσιστική αγάπη, όπου το παιδί στρέφει τον ερωτισμό του προς τον εαυτό του. Ο μύθος του Αριστοφάνη απεικονίζει ομοίως την αναζήτηση του άλλου μας μισού, κάποιου που μας ολοκληρώνει και μας κάνει να νιώθουμε ολοκληρωμένοι ως προσωπικότητες. Ο Αγάθων

⁵⁰ Calame, «Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα», (2004), σελ. 225.

⁵¹ Πλάτων, «Συμπόσιον» (για τον έρωτα), 197c, σελ. 16. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=110&page=16.

⁵² Πλάτων, «Συμπόσιον» (για τον έρωτα), 200e 9-10, σελ. 17. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=110&page=19.

⁵³ Waterfield, «Plato, Symposium», (1994), σελ. xxvi.

παρουσιάζει την αγάπη σε μια εξιδανικευμένη μορφή, χαρακτηρίζοντάς την ως τον νεότερο και ωραιότερο από τους Θεούς. Η αγάπη απεικονίζεται ως δημιουργός πολιτισμού, φέρνοντας ειρήνη και γαλήνη. Ο λόγος του Αγάθωνα παρουσιάζει την αγάπη ως ενάρετη οντότητα, που ενσαρκώνει τη δικαιοσύνη, τη σύνεση, τη γενναιότητα και τη σοφία. Ωστόσο, σημειώνεται επίσης ότι η έντονη αγάπη μπορεί συχνά να οδηγήσει σε απώλεια ελέγχου, κάτι που ο Σωκράτης αμφισβητεί αργότερα. Ο Σωκράτης αμφισβητεί τις προηγούμενες απόψεις και εστιάζει στη φύση και τη λειτουργία της αγάπης. Απορρίπτει τον έπαινο της αγάπης και στοχεύει να πει την αλήθεια γι' αυτήν. Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι η αγάπη μπορεί να συζητηθεί μόνο όταν κάποιος επιθυμεί κάτι που του λείπει. Εισάγει την έννοια της ερωτικής έκρηξης-μανίας, μιας θεϊκής επιθυμίας για απόκτηση αληθινής γνώσης και του υπέρτατου αγαθού. Σύμφωνα με τον Σωκράτη, η αγάπη επιθυμεί την ομορφιά, που είναι συνώνυμη με το καλό, υποδηλώνοντας την επιθυμία για αρετή και ευτυχία. Συνολικά, το απόσπασμα υπογραμμίζει διαφορετικές οπτικές γωνίες για την αγάπη, που κυμαίνονται από την εστίαση του Φρόνιτ στη μητρική φιγούρα μέχρι την εξιδανικευμένη απεικόνιση του Αγάθωνα και την έμφαση του Σωκράτη στην επιθυμία, την αρετή και την ευτυχία. Κάθε προοπτική προσφέρει μια μοναδική κατανόηση της πολυπλοκότητας της αγάπης⁵⁴.

Η Διοτίμα παρουσιάζει την αγάπη ως μια ισχυρή δύναμη που συνδέει τους ανθρώπους με τους Θεούς και μεσολαβεί ανάμεσά τους. Η αγάπη θεωρείται ως ο δρόμος προς τη λύτρωση και την ολοκλήρωση, που οδηγεί στον απώτερο στόχο της αιώνιας ομορφιάς και στην ιδέα της ομορφιάς, που θεωρείται το υπέρτατο αγαθό από τον Πλάτωνα⁵⁵. Η Διοτίμα περιγράφει την αγάπη ως κάτι μεταξύ Θεού και ανθρώπου, έναν μεγάλο δαίμονα που δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να υπερβούν τη ζώδη φύση τους και να επιθυμούν κάτι πέρα από την ανθρώπινη κατάσταση. Η αγάπη απεικονίζεται ως φιλόσοφος, που γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ σοφίας και άγνοιας και κινείται προς την κατοχή της ομορφιάς με πάθος. Ο κύριος στόχος της αγάπης, σύμφωνα με τη Διοτίμα και τον Σωκράτη, είναι η αναζήτηση της απόλυτης ομορφιάς και η μόνιμη κατοχή της αρετής, που οδηγεί στην ευτυχία. Αυτή η επιθυμία για αιώνια κατοχή του ωραίου είναι αυτό που ονομάζεται αγάπη.⁵⁶ Η Διοτίμα τονίζει ότι η ευτυχία εξαρτάται από τον εαυτό του και όχι από την εύρεση αδελφής ψυχής, έρχεται σε αντίθεση με την πεποίθηση του Αριστοφάνη. Πιστεύει ότι οι άνθρωποι κουβαλούν την αρετή μέσα τους και όταν βλέπουν κάποιον άλλο να διακατέχεται από την ίδια ομορφιά, φιλοδοξούν να «γεννηθούν» μέσα σε αυτή την ομορφιά, κερδίζοντας την αθανασία για την ψυχή τους. Αναφέρεται η πίστη του Πλάτωνα στην αθανασία της ψυχής, όπου βεβαιώνει ότι η αληθινή αθανασία προέρχεται από τη μνήμη των ιδεών και την

⁵⁴ Waterfield, «Plato, Symposium», (1994), σελ. xxxiv.

⁵⁵ Taylor, «Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του», (1990), σελ. 268.

⁵⁶ Σπυρόπουλος, «Συμπόσιον», (2004), σελ. 121.

απόκτηση αληθινής γνώσης⁵⁷. Η ψυχή, πριν εισέλθει στο ανθρώπινο σώμα, έχει γνώση των αθάνατων ιδεών, αλλά τη ξεχνάει όταν ενσαρκωθεί. Η διαδικασία της ανάμνησης βοηθά σταδιακά την ψυχή να θυμηθεί την αληθινή ομορφιά και να επιτύχει οντολογική ανύψωση. Το απόσπασμα καταλήγει δηλώνοντας ότι εκείνες οι ψυχές που είναι γνωστικά ανώτερες, ιδιαίτερα οι φιλόσοφοι, έχουν δει πλήρως το αληθινό ον και μπορούν να οδηγήσουν άλλους στην απόκτηση αληθινής γνώσης⁵⁸.

Η Διοτίμα προσδιορίζει δύο κυρίαρχες μορφές αγάπης: μια που επικεντρώνεται στην αναπαραγωγή και τη διαιώνιση του είδους και μια άλλη που επικεντρώνεται στη γέννηση όμορφων ψυχών και πνευματικών δραστηριοτήτων. Η κλίμακα της Διοτίμας απηχείται στις Εννεάδες του Πλωτίνου, όπου η αγάπη απεικονίζεται ως μια έντονη ερωτική επιθυμία που οδηγεί στη θέα της αληθινής ύπαρξης και του υπέρτατου αγαθού, που είναι ο κόσμος των ιδεών.⁵⁹ Ωστόσο, η υψηλότερη μορφή αγάπης για τον Πλωτίνο είναι αυτή του φιλοσόφου, ο οποίος διεγείρεται άμεσα από την ψυχική και διανοητική ομορφιά χωρίς καμία προσκόλληση στη φυσική ομορφιά. Ο φιλόσοφος, μέσω της καλλιέργειας των αρετών, των επιστημών και της διαλεκτικής, μπορεί να ανέλθει στο καλό και να πετύχει την ένωση με αυτό⁶⁰.

Η φιλοσοφία θεωρείται ως η δύναμη της αγάπης που ωθεί τα άτομα να αναζητήσουν τη θεϊκή πηγή της ομορφιάς και να ζήσουν έναν μεταμορφωτικό τρόπο ζωής. Η ιδέα του Πλάτωνα για την αγάπη, γνωστή ως πλατωνική αγάπη, δεν απορρίπτει το φυσικό σώμα αλλά μάλλον το βλέπει ως συμμετέχοντα σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δημιουργίας⁶¹. Μέσω της εκπαίδευσης και της πνευματικής ανάπτυξης, τα άτομα μπορούν να φτάσουν στον μυστικισμό της αιώνιας ιδέας της ομορφιάς. Για τον Πλάτωνα, το υψηλότερο αγαθό αντιπροσωπεύεται από ιδέες, οι οποίες είναι υπερβατικές και άπειρες⁶². Τα όμορφα αντικείμενα είναι απλές αντανάκλασεις αυτής της απόλυτης ομορφιάς. Ο φιλόσοφος-εραστής, που έχει βιώσει την αληθινή ομορφιά, είναι ικανός να γεννήσει την αληθινή αρετή. Η ηθική και η πνευματικότητα θεωρούνται ως ανώτερο στάδιο αγάπης. Η αγάπη είναι η κινητήρια δύναμη πίσω από κάθε πνευματική δημιουργία και παρακινεί όλες τις ανθρώπινες πράξεις. Ο Σωκράτης, ο αρχετυπικός φιλόσοφος, κυριαρχείται επίσης από την αγάπη. Ο ερωτισμός του στοχεύει να διαπαιδαγωγήσει ολόκληρη την προσωπικότητα των νέων, καλλιεργώντας ενάρετες ψυχές⁶³. Ο Σωκράτης περιγράφεται ως η ενσάρκωση της αγάπης και η προσωπικότητά του αντιπροσωπεύει την ίδια την έννοια της αγάπης. Ο στόχος της αγάπης, σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι η σαρκική απόλαυση αλλά η αναζήτηση της γνώσης και η ιδέα

⁵⁷ Μιχαηλίδης, «Πλάτων, Λόγος και Μύθος», (1998), σελ. 122.

⁵⁸ Καραγιάννης, «Ο Έρωσ στη Ζωή των Αρχαίων Ελλήνων», (2006), σελ. 643.

⁵⁹ Hadot, Πλωτίνος ή η απλότητα του βλέμματος, (Αθήνα: 2007), σελ. 187-188.

⁶⁰ Καλλιγιάς, «Πλωτίνου», (2004), σελ. 430-434.

⁶¹ Λιακρή, «Επιθυμία, Έρωσ και Προσωπικές Σχέσεις», στο Κ. Βουδούρης (επιμ.), «Ερωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία, Σεμινάριο Πλατωνικής Φιλοσοφίας, Διεθνής Εταιρεία Ελληνικής Φιλοσοφίας», (1989), σελ. 56.

⁶² Hunter, «Το Συμπόσιον του Πλάτωνα», (2007), σελ. 104.

⁶³ Βουδούρης, ό.π., σελ. 23.

της ομορφιάς. Οι άνθρωποι που ερωτεύονται τον Σωκράτη έλκονται από την επιθυμία τους για προσωπική ανάπτυξη και πνευματική ανύψωση. Ο Σωκράτης, ως ενσάρκωση της αγάπης, έχει ως στόχο να μεταδώσει αρετές και αξίες στους εραστές-μαθητές του, με απώτερο σκοπό τη διαπαιδαγώγηση της ψυχής τους και την καθοδήγηση της πνευματικής τους καλλιέργειας⁶⁴.

Ο Αλκιβιάδης εμφανίζεται μεθυσμένος στο διάλογο και μιλά για τον Σωκράτη, τονίζοντας τη δική του κατωτερότητα σε σχέση με την ανωτερότητα του Σωκράτη. Περιγράφει τον Σωκράτη ως έναν φιλόσοφο που επικοινωνεί την αγάπη χωρίς σωματική λαγνεία και διαθέτει μια εσωτερική ομορφιά λόγω της αντίληψής του για την αθάνατη ομορφιά των ιδεών. Ο Σωκράτης απεικονίζεται ως αγάπη προσωποποιημένη και σε ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ θεού και ανθρώπου. Ο Αλκιβιάδης εκφράζει την επιθυμία του να γίνει εραστής του Σωκράτη με σεξουαλική έννοια, αλλά ο Σωκράτης απορρίπτει τις προόδους του καθώς έχει ξεπεράσει την εξωτερική ομορφιά του σώματος και εστιάζει στη σοφία της ψυχής. Ωστόσο, ο Αλκιβιάδης αδυνατεί να κατανοήσει ότι η «συνάντηση» του Σωκράτη με τους μαθητές του οδηγεί στη γέννηση ενάρετων πράξεων και όμορφων λόγων μέσα στην ψυχή τους⁶⁵. Η αγάπη του Σωκράτη δεν ασχολείται με τη σωματική ομορφιά αλλά στοχεύει να θρέψει την εσωτερική αρετή στο ωραίο. Τελικά, ο Σωκράτης, ως φιλόσοφος, αναζητά τη γνώση μέσα από συζητήσεις με τους μαθητές του⁶⁶.

Το Συμπόσιο του Πλάτωνα παρουσιάζει μια σειρά από ομιλίες που εκφωνήθηκαν από αξιόλογους διανοούμενους από την αρχαία Ελλάδα, ο καθένας εκφράζοντας τις απόψεις του για την αγάπη και τον ρόλο της στην αναζήτηση της αλήθειας από τον φιλόσοφο. Αυτές οι ομιλίες παρέχουν την ευκαιρία να κατανοήσουμε τις ποικίλες κριτικές και ερμηνείες του έργου του Πλάτωνα. Μια τέτοια σημαντική κριτική προέρχεται από τον Φρίντριχ Νίτσε, ο οποίος υποστήριξε ότι η απεικόνιση της αγάπης από τον Πλάτωνα στο Συμπόσιο, ιδιαίτερα η έντονη και παθιασμένη σχέση εραστή-ερώμενου, διαιωνίζει μια υποτιμητική άποψη για τις γυναίκες. Ο Νίτσε υποστήριξε ότι ο λόγος του Πλάτωνα για τις σχέσεις ανδρών-ανδρών υποτιμά τη συναισθηματική σύνδεση μεταξύ ανδρών και γυναικών, ενισχύοντας τους πατριαρχικούς κανόνες. Αυτή η προοπτική ρίχνει φως στις κοινωνικές επιπτώσεις που απορρέουν από την απεικόνιση της αγάπης από τον Πλάτωνα⁶⁷.

Ένας άλλος μελετητής, ο Α.Ε. Taylor, προσφέρει μια διαφορετική οπτική για το Συμπόσιο. Ο Taylor τονίζει τη σημασία της πνευματικής σύνδεσης μεταξύ δύο ατόμων στο έργο του Πλάτωνα. Ο Taylor υποστηρίζει ότι η σχέση εραστή-εραστή στο Συμπόσιο συμβολίζει την έλξη μεταξύ των διανοήσεων δύο ατόμων, υπερβαίνοντας μια απλή φυσική σύνδεση. Η

⁶⁴ Hadot, Σωκράτους Εγκώμιον, (2002), σελ. 63.

⁶⁵ Πλάτων, «Πολιτεία» 485 d-e, (2015), σελ. 75. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=75.

⁶⁶ Waterfield, «Plato, Symposium», (1994), σελ. xxxii.

⁶⁷ Nietzsche, Η Γέννηση της Τραγωδίας (1886), σ. 45.

εστίαση του Πλάτωνα στην ευχαρίστηση της μάθησης μέσα στις διαπροσωπικές σχέσεις υποδηλώνει τη μεταμορφωτική δύναμη της πνευματικής διέγερσης στην αναζήτηση της τελικής αλήθειας⁶⁸.

Με βάση την ερμηνεία του Taylor, η Martha Nussbaum υπογραμμίζει την απεικόνιση του Συμποσίου της επιθυμίας ενός εραστή για γνώση ως ουσιαστικό στοιχείο της ίδιας της αγάπης. Η Nussbaum προτείνει ότι ο Πλάτωνας υποστηρίζει μια ολιστική άποψη για την αγάπη, συνδέοντας τη συναισθηματική οικειότητα με την επιδίωξη της σοφίας. Για τον Πλάτωνα, η ερωτική επιθυμία που βιώνουν οι ερωτευμένοι πυροδοτεί το πάθος για γνώση που ενισχύει την πνευματική ανάπτυξη και των δύο ατόμων που συμμετέχουν. Αυτή η έμφαση στην ευχαρίστηση που προέρχεται από τη μάθηση ενισχύει τον στενό δεσμό μεταξύ των ερωτευμένων και ενθαρρύνει την εξερεύνηση της γνώσης από κοινού⁶⁹.

Επιπλέον, η κριτική του Henri Bergson στο Συμπόσιο του Πλάτωνα παρέχει μια εικόνα για την έννοια του χρόνου του φιλοσόφου και τον ρόλο του στην αναζήτηση της γνώσης. Ο Bergson υποστηρίζει ότι η απεικόνιση της αγάπης από τον Πλάτωνα στο διάλογο βασίζεται σε μια στατική έννοια του χρόνου, όπου οι διανοητικές προσπάθειες είναι αποκομμένες από τη ροή της πραγματικότητας. Σύμφωνα με τον Bergson, αυτή η έννοια του διαχωρισμού της μάθησης από την παρούσα στιγμή αποτυγχάνει να συλλάβει τη δυναμική και συνεχώς εξελισσόμενη φύση της γνώσης. Το *Συμπόσιον* του Πλάτωνα αποτελεί ένα έργο με βαθιά επιρροή, εμπνέοντας ποικίλες ερμηνείες και κριτικές από μελετητές. Ενώ ορισμένες κριτικές επισημαίνουν πιθανά μειονεκτήματα της απεικόνισης της αγάπης από τον Πλάτωνα, άλλες υπογραμμίζουν τη μεταμορφωτική φύση της σχέσης εραστή-εραστή στην καλλιέργεια της ευχαρίστησης της μάθησης. Οι βιβλιογραφικές αναφορές που παρέχονται μπορούν να χρησιμεύσουν ως αφετηρία για περαιτέρω διερεύνηση των κριτικών και των αντιλήψεων γύρω από αυτό το φιλοσοφικό αριστούργημα⁷⁰.

⁶⁸ Taylor, A.E, Πλάτων: Ο άνθρωπος και το έργο του. (2009), σελ. 17-23.

⁶⁹ Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy* (1986), p. 35.

⁷⁰ Bergson, *Χρόνος και ελεύθερη βούληση: Ένα δοκίμιο για τα άμεσα δεδομένα της συνείδησης* (Παρίσι: Félix Alcan, 1889), σ. 52-64.

3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

6. 3.1. Η στάση των πρωταγωνιστών απέναντι στον έρωτα

Η δυναμική του έρωτα αποτελούσε ανέκαθεν την έμπνευση για πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι επιδίδονταν στη συγγραφή ποιημάτων και τραγουδιών, στην αναπαραγωγή ιστοριών με αυτό το θέμα, κ.ά. Ο έρωτας είναι η κινητήριος δύναμη του ατόμου και μια καθολική αρχή, στην οποία υπόκειται κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Το *Συμπόσιο* του Πλάτωνα αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα. Ο Πλάτωνας σε αυτή την αρχαία πραγματεία καταγράφει τις ομιλίες έξι επιφανών Αθηναίων, οι οποίοι χρησιμοποιούν τόσο την ιστορία όσο και τους στίχους, προκειμένου να μεταλαμπαδεύσουν ποικίλους μύθους και μοτίβα για τη φύση και τη λειτουργία του έρωτα⁷¹.

Η πλατωνική θεωρία για την αγάπη και τον έρωτα, όπως αναπτύσσεται στο *Συμπόσιο*, έχει συμβάλει στη διαμόρφωση της δυτικής σκέψης σχετικά με αυτόν. Σε σύγκριση με άλλους πλατωνικούς διαλόγους, το *Συμπόσιο* καταρχάς πραγματεύεται διαδεδομένες απόψεις αναφορικά με τον έρωτα κι όχι αντιλήψεις περί δικαιοσύνης ή την φύση της γνώσης. Σε σύγκριση με αυτές τις θεματικές, ο έρωτας φαίνεται να είναι λίγο παράταιρος, ενδεχομένως μια θεματική που προορίζεται περισσότερο σε ποιητές ή θεολόγους. Ωστόσο, ο Πλάτωνας ενώνει κατά κάποιον τρόπο την αγάπη με τη φιλοσοφία και αποδεικνύει πως ο έρωτας υπηρετεί την δεύτερη. Αν και μπορεί να μην προσφέρει ολοκληρωμένη τη θεωρία της ανθρώπινης αγάπης, στην πραγματικότητα αξιοποιεί παραδοσιακές αντιλήψεις για τον έρωτα, αποβλέποντας σε συγκεκριμένους φιλοσοφικούς και μεταφυσικούς σκοπούς⁷².

⁷¹ Οι περισσότεροι σχολιαστές του Συμποσίου συμφωνούν ότι το θέμα του είναι ο έρωτας. Ο Brentlinger (1970), εστιάζει στη σκιαγράφηση- περιγραφή της φύσης του έρωτα (8). Από την άλλη πλευρά ο Marcus (1955:219-220) ισχυρίζεται πως «ο διάλογος στο σύνολό του παρουσιάζει με δραματικό τρόπο την άποψη του Πλάτωνα για τον έρωτα». Επίσης, ο Cornford (1971:120), υποστηρίζει ότι ο σκοπός του Συμποσίου είναι να εξηγήσει τη σημασία του έρωτα στον λάτρη της σοφίας. Στο ίδιο πλαίσιο, ο Gould (1963:23), σημειώνει πως «Το θέμα του Συμποσίου είναι ακριβώς αυτό: η ταυτότητα της επιδίωξης του αληθινά επιθυμητού και η κατανόηση του πραγματικά πραγματικού — η ταυτότητα της επιθυμίας και η μάθηση της αγάπης και της φιλοσοφίας». Ο Nussbaum (1979:167), ισχυρίζεται πως το Συμπόσιο είναι ένα έργο για το ερωτικό πάθος.

⁷² Plochmann (1963:14).

Όπως καταδεικνύει το *Συμπόσιο*, ο έρωτας είναι κεντρικός στο φιλοσοφικό έργο του Πλάτωνα⁷³. Ένα μοναδικό χαρακτηριστικό του *Συμποσίου* συνίσταται στο γεγονός πως ο Σωκράτης δεν αναδεικνύεται. Αντίθετα, η Διοτίμα είναι που τον καθοδηγεί στα μυστήρια του έρωτα. Οι πλατωνικοί διάλογοι συνήθως μεταφέρουν στους αναγνώστες είτε τις απόψεις του ιστορικού Σωκράτη ή τη σκέψη του Πλάτωνα μέσω του Σωκράτη. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά συμβάλλουν στη μυσταγωγία του *Συμποσίου* και αποκαλύπτουν όχι μόνο τις εκκεντρικότητές του, αλλά και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του.

Η λογοτεχνική δομή του *Συμποσίου* αξιολογείται ως σημαντική όσον αφορά στη σκιαγράφηση του έρωτα από τον Πλάτωνα. Ακόμη και ο λόξιγκας του Αριστοφάνη νοηματοδοτείται⁷⁴, καθώς συνιστά τον κύριο δομικό δείκτη, πέρα από οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία μπορεί να του αποδοθεί. Εν προκειμένω, ο Ερυξίμαχος ο ιατρός, του οποίου το όνομα ενέχει τη σημασία του «λόξιγκα ή του μαχητή της ρέψης», μιλά στη θέση του Αριστοφάνη. Ουσιαστικά ο Πλάτωνας χρησιμοποίησε τον λόξιγκα εν είδει τεχνάσματος, καθώς αποσκοπούσε στην κατανόηση από την πλευρά του αναγνώστη ότι ο λόγος του Ερυξίμαχου ανήκει στην πρώτη ομάδα ομιλιών, ενώ του Αριστοφάνη στη δεύτερη. Η πρώτη από αυτές απαρτίζεται από τον Φαίδρο, τον Πausανία και τον Ερυξίμαχο και η δεύτερη από τον Αριστοφάνη, τον Αγάθωνα και τον Σωκράτη. Η ειδιοποιός διαφορά τους έγκειται στο γεγονός πως η πρώτη τριάδα επιδίδεται στη διάκριση του καλού και του κακού έρωτα, με τον Φαίδρο να συμφωνεί σιωπηρά, ενώ η δεύτερη όχι⁷⁵.

Η τοποθέτηση αυτή ολοκληρώνεται με τη διδασκαλία της Διοτίμας, σύμφωνα με την οποία ο έρωτας ως πόθος αποτελεί κίνητρο για οτιδήποτε ωραίο και αληθινό⁷⁶. Με τον τρόπο αυτό αναδεικνύεται μία από τις θεμελιώδεις διαφορές ανάμεσα στο *Συμπόσιο* και τα άλλα πλατωνικά συγγράμματα, και κυρίως την *Πολιτεία*. Σε πολλά από τα κείμενά του, ο Πλάτωνας διακρίνει την ανθρώπινη ψυχή σε τρία μέρη: το λογιστικό, το επιθυμητικό και το θυμοειδές. Το λογιστικό παραπέμπει στην επίτευξη της μάθησης και του συλλογισμού⁷⁷. Το επιθυμητικό αφορά στις επιθυμίες της ψυχής,

⁷³ Ο Plochmann (1963:17), δράττεται από τη λογοτεχνική διάσταση του Συμποσίου και επισημαίνει πως ο Πλάτωνας προέβη σε μια ενδελεχή ανάδειξη της ταυτότητας της αληθινής φιλοσοφίας και ποίησης.

⁷⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 185d-e

⁷⁵ Ferrari (1987:22)

⁷⁶ Waithe (1987: 7).

⁷⁷ Πλάτων, Πολιτεία 436a9, 439d5

ήτοι το φαγητό, το χρήμα, τις ερωτικές απολαύσεις, κ.ά⁷⁸. Το θυμοειδές σχετίζεται με την τάση για ανταγωνισμό αλλά και την ευχαρίστηση που δημιουργείται από τη νίκη και τις τιμές, ως αποτέλεσμα αυτού που κρίνεται ως ορθό⁷⁹. Μάλιστα, ο Πλάτωνας επισημαίνει πως ο φλεγόμενος από τις επιθυμίες ή τις φιλοδοξίες του σώματος είναι τρελός και παράλογος και πρέπει να υποτάσσεται στον κανόνα της λογικής, αν θέλει να ζήσει ισορροπημένη και καλή ζωή.

Ωστόσο, στο *Συμπόσιο* δεν εντοπίζεται τέτοια διδασκαλία για την ψυχή. Εδώ φαίνεται πως η τριμερής και ιεραρχική πλατωνική ψυχή αναιρείται, ενώ η ερωτική αγάπη γίνεται αντιληπτή ως η κατάλληλη κινητήρια δύναμη που προτρέπει την ψυχή, και ως ο λόγος για να ανέβει κάποιος τη μεταφυσική κλίμακα, επιδιώκοντας την αληθινή ομορφιά και το υψηλότερο αγαθό⁸⁰.

Από την άλλη πλευρά ο Brentlinger⁸¹, κατανοεί τη δομή του *Συμποσίου* διαφορετικά, αλλά με επίσης βοηθητικό τρόπο. Υποστηρίζει ότι αυτός ο διάλογος αποτελείται από δύο κύρια τμήματα που το καθένα περιέχει τέσσερις ομιλίες. Αν και δεν το αναφέρει, αυτά τα δύο τμήματα καλύπτονται από έναν πρόλογο και έναν επίλογο. Το τμήμα ανάμεσα στα δύο μέρη διαμορφώνεται με αφετηρία το επεισόδιο με τον Λόξιγκα, και το πιο σημαντικό, από την επίπληξη του Αγάθωνα προς τους συναδέλφους του, τους οποίους επικρίνει ότι μίλησαν για τα οφέλη της αγάπης και όχι για την ίδια τη φύση της αγάπης. Το δεύτερο σύνολο ομιλιών, λοιπόν, ανακατευθύνεται στο σωστό και καλά καθορισμένο θέμα, ήτοι στη φύση της αγάπης και τα αποτελέσματά της.

Στον πρόλογο του *Συμποσίου*, ο Απολλόδωρος ερωτάται από έναν ανώνυμο φίλο σχετικά με το περιεχόμενο μιας προγενέστερης συζήτησης για τον έρωτα, κατά τη διάρκεια μιας συνάθροισης στο σπίτι του Αγάθωνα, περίπου το 416 π.Χ. Η συγκέντρωση είχε γίνει όταν κέρδισε ο νεοφώτιστος Θεσπιώτης Αγάθων το βραβείο για την πρώτη του τραγωδία στα Λήγαια. Σημειώνεται πως, ο Απολλόδωρος δεν ήταν παρών στη συγκεκριμένη συνάθροιση. Εντούτοις, πληροφορήθηκε τα τεκταινόμενα από τον Γλαύκωνα και νωρίτερα από τον Αριστόδημο, ενώ οι διάλογοι επιβεβαιώθηκαν και από τον ίδιο τον Σωκράτη. Τόσο ο Bacon όσο και ο Brentlinger αναφέρονται στη

⁷⁸ Πλάτων, Πολιτεία 439d ; Vegetti (2000:170)

⁷⁹ Πλάτων, Πολιτεία 581a-b, 439e3, 441a-b

⁸⁰ Hunter (2007: 51-52)

⁸¹ Brentlinger (1970:12)

σημαντικότητα του προλόγου του *Συμποσίου*, καθώς μέσω αυτού ο αναγνώστης ή ο ακροατής αναλογίζεται τη μοίρα των συμποσιαστών που παρευρίσκονταν στην οικία του Αγάθωνα εκείνη τη βραδιά. Συγκεκριμένα, ο πρόλογος παρέχει την ευκαιρία στον Γλαύκωνα, τον Απολλόδωρο και τον ανώνυμο φίλο του να αναστοχαστούν σχετικά με την πορεία τους. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για άνδρες που οι έρωτές τους τούς οδήγησαν στην ανοησία και ντροπή. Ο Αγάθων ήταν οπαδός της ευζωίας που τον οδηγούσε η φιλοδοξία. Ο Αλκιβιάδης θεωρήθηκε προδότης και τυχοδιώκτης. Ο Φαίδρος και ο Ερυξίμαχος είχαν εξοριστεί με το αδίκημα της συμμετοχής στους ακρωτηριασμούς πολλών από τις Ερμές στην Αθήνα. Έμειναν μόνο ο Σωκράτης και ο Αριστοφάνης⁸².

Η εισαγωγή λοιπόν στο *Συμπόσιο* θα πρέπει να προκαλέσει τους αναγνώστες και οι ακροατές να παύσουν για λίγο και να αναλογιστούν την έκβαση της ζωής των συμμετεχόντων, ώστε να αξιολογήσουν τις συνέπειες της αποτυχίας και να αφουγκραστούν τα διδάγματα του Σωκράτη για τη δύναμη του έρωτα που παρουσιάζεται στον διάλογο. Σημειώνεται πως η δύναμη του έρωτα δεν καθορίζει μόνο την προσωπική εσχατολογία μεμονωμένων ανδρών και γυναικών, αλλά και το πεπρωμένο των πόλεων. Το περιεχόμενο του προλόγου συνεπάγεται ότι η διδασκαλία για την φιλία και τον έρωτα θα επέτρεπε στους μελλοντικούς ηγέτες, ήτοι τους φιλοσόφους και τους βασιλείς, αλλά και τους πολίτες, να αποφύγουν τα ίδια τραγικά λάθη που είχαν επιδράσει καταστροφικά στους προγόνους τους. Την εποχή της αφήγησης της ιστορίας από τον Απολλόδωρο, η πολιτική καταστροφή της Αθήνας είχε ολοκληρωθεί, και έτσι είμαστε εκτεθειμένοι στις τεράστιες κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις που έλαβε ο άστοχος έρωτας. Η αναφορά του Γλαύκωνα χρησιμεύει στην περαιτέρω ανάδειξη των πολιτικών επιπτώσεων του έρωτα και προτείνει τη δυνατότητα κοινωνικής αναγέννησης στο φιλοσοφικό κράτος⁸³. Ο πρόλογος του *Συμποσίου* προτείνει, λοιπόν, ότι η μοίρα και η τύχη των ατόμων και των εθνών καθορίζεται από την αγάπη⁸⁴.

Ο Φαίδρος ξεκινά εκθειάζοντας την αγάπη ως μεγάλο θεό, που δημιουργήθηκε με θαυμαστό τρόπο και έτσι συμπεριφέρεται στους άλλους θεούς και τους ανθρώπους. Σύμφωνα με τους Ησίοδο, Ακουσίλαο και Παρμενίδη, ο έρωτας είναι ένας από τους

⁸² Brentlinger (1970:6)

⁸³ Brentlinger(1970:6)

⁸⁴ Hunter (2007:52)

αρχαιότερους θεούς που γεννήθηκε μετά από το Χάος και τη Γη. Αφού ο έρωτας είναι ο αρχαιότερος όλων, δίνει και τα μεγαλύτερα αγαθά. Η αγάπη που εκφράζεται σε αυτό το είδος της σχέσης παρέχει καθοδήγηση από τον εραστή προς τον ερώμενο. Αν μια πόλη ή ένας στρατός μπορούσε να αποτελείται από ζεύγη, το σύστημα αυτό θα ήταν το καλύτερο δυνατό σύστημα της κοινωνίας, καθώς θα κρατούσαν πίσω ό,τι θεωρούταν ντροπή και θα αναζητούσαν την τιμή ο ένας στα μάτια του άλλου⁸⁵. Σίγουρα ένας στρατός αποτελούμενος από ζεύγη θα ήταν ακατανίκητος, δεδομένου πως η φύση του έρωτά τους θα ενστάλαζε τη γενναιότητα και θα αντιστάθμιζε κάθε μορφή δειλίας. Πέραν τούτου, μόνο οι γνήσιοι εραστές θυσιάζονται ο ένας για τον άλλο, όπως ο Αχιλλέας για τον Πάτροκλο και η Άλκηστις για τον σύζυγό της. Από την άλλη πλευρά, όσοι ακολούθησαν το παράδειγμα του Ορφέα και δεν τόλμησαν να πεθάνουν για χάρη του έρωτα, δεν θα λάβουν τιμές. Η αλήθεια είναι ότι οι θεοί τιμούν την αρετή περισσότερο όταν αυτή συνδέεται με τον έρωτα⁸⁶. Ο Φαίδρος ενισχύει τον απολογισμό σχετικά τον έρωτα, επιβεβαιώνοντας πως *«ανάμεσα στους θεούς ο Έρως είναι και ο αρχαιότατος και ο πιο αξιοσέβαστος και αυτός που έχει τον πρώτο λόγο για ν' αποκτήσουν οι άνθρωποι, κι όσο ζούνε κι όταν πεθάνουν, αρετή κι ευτυχία»*⁸⁷.

Αντλώντας γνώση από τα έργα ποιητών και φιλοσόφων αλλά και από την ελληνική μυθολογική παράδοση, ο Φαίδρος κάνει μια σειρά από αναφορές σχετικές με τον έρωτα. Η πρώτη έχει να κάνει με τη γενεαλογία αυτής, σημειώνοντας πως ο έρωτας είναι ουσιαστικά αιώνιος, καθώς δεν υπήρξε ποτέ πραγματικά στιγμή που αυτός να μην ήταν προτεραιότητα της ανθρωπότητας και του κόσμου. Η αιώνια παρουσία του αναδεικνύει τη σεβασμιότητά του και μια μορφή κοσμικής σύνδεσης αυτού με τη ζωή και την ύπαρξη. Η δεύτερη αναφορά του αναπτύσσεται στο πλαίσιο της θεώρησης, σύμφωνα με την οποία ο έρωτας είναι η πηγή των μεγαλύτερων δώρων και βρίσκεται στο επίκεντρο κάθε ευγενούς πράξης και γενναιοδωρίας⁸⁸.

Αυτή η στάση τυγχάνει να είναι ιδιαίτερα αληθινή στη σχέση ενός ευγενικού εραστή και ενός νεαρού αγοριού. Ο έρωτας είναι το κίνητρο και η δύναμη που διατηρεί αυτό τον δεσμό. Η αξία του είναι μεγαλύτερη από όλα τα χαρίσματα και δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην επίτευξη της σεξουαλικής ικανοποίησης, αλλά και στην ανάπτυξη

⁸⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 178e

⁸⁶ Hunter (2007:47)

⁸⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 180b

⁸⁸ Waterfield (1994: xxvi)

της αρετής και του χαρακτήρα και στους δύο εταίρους. Η καθοδήγηση στην καθημερινή ζωή, το θάρρος στον πόλεμο, η δικαιοσύνη στις πόλεις, καθώς και η εξάλειψη της δειλίας, της ατιμίας και της ντροπής, αποτελούν τα δώρα του έρωτα. Αυτό συμβαίνει, καθώς το προκείμενο συναίσθημα προσφέρει δύναμη σε κάθε γνήσιο εραστή, ώστε ο τελευταίος να ξεπερνά τον κίνδυνο και να γεννά το είδος της θυσίας, στην οποία ακόμη και οι εξ αίματος συγγενείς είναι απρόθυμοι να επιδοθούν. Ο έρωτας επιδρά καθοριστικά στη διάπραξη υψηλών και ευγενών ενεργειών και έχει ευεργετικά αποτελέσματα στις ζωές των ανδρών. Ως εκ τούτου, ο Φαίδρος απευθύνει τα επαινετικά του λόγια σε αυτή την αρχαία θεότητα⁸⁹.

Από την άλλη πλευρά, ο Πausanias, διακρίνει δύο είδη έρωτα, αναφερόμενος στην Ουράνια Αφροδίτη και την Κοινή Αφροδίτη. Ο ίδιος επιζητά να μάθει ποια από τις δύο πρέπει να επαινεθεί. Ωστόσο, σπεύδει να επισημάνει πως, όπως η ανθρώπινη δράση από μόνη της δεν είναι ούτε τιμητική ούτε επαίσχυντη, άρα και ο έρωτας δεν τυγχάνει από μόνος του να είναι ούτε ευγενής ούτε επαίσχυντος, σε αντίθεση με τον Φαίδρο που υποστήριζε τον έρωτα εξολοκλήρου. Σύμφωνα με τον Πausanias, τα χαρακτηριστικά αυτά εξαρτώνται από το εάν τα συναισθήματα και οι πράξεις που προκαλούνται από τον έρωτα, αξίζουν ή όχι. Για παράδειγμα, ο έρωτας της Κοινής Αφροδίτης προκαλεί άδοξο συναίσθημα και παραπέμπει σε αυτό που νιώθει ο χυδαίος άνθρωπος. Είναι αμφιφυλόφιλο και αφορά τόσο τις γυναίκες όσο και τους άνδρες, εστιάζει στο σώμα και όχι στην ψυχή, έλκεται από τους λιγότερο έξυπνους συντρόφους και αποσκοπεί ως επί το πλείστον στην ολοκλήρωση της σεξουαλικής πράξης⁹⁰.

Τουναντίον, η αγάπη της ουράνιας Αφροδίτης είναι επικεντρωμένη στον έρωτα των νεαρών. Ωστόσο, το κυνηγητό των προεφήβων θεωρείται ακατάλληλο, ενώ το ιδανικό συνίσταται σε νεαρά άτομα που πλησιάζουν την ενηλικίωση και με τα οποία ο εραστής θα μπορούσαν να περάσουν το υπόλοιπο της ζωής του. Αφού ισχυρίστηκε ότι θα έπρεπε να υπάρχει νόμος στην Αθήνα που να απαγορεύει τις σχέσεις με ανηλίκους, ο Πausanias ερευνά τη στάση των γειτονικών πόλεων σχετικά με τέτοιους δεσμούς. Σε πόλεις, όπως η Ήλιδα και η Βοιωτία, η παράδοση αποδέχεται τη δημιουργία μιας σχέσης ανάμεσα σε ένα προέφηβο και έναν εραστή σε κάθε περίπτωση. Αντίθετα, η

⁸⁹ Hunter (2007:48-50)

⁹⁰ Hunter (2007:48-50)

Ιωνία και η Περσική Αυτοκρατορία θεωρούσαν ανέκαθεν μια τέτοια σχέση επαίσχυντη, κυρίως για πολιτικούς λόγους⁹¹.

Εντούτοις, στην Αθήνα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Ουσιαστικά, η συνένωση με έναν εραστή δύναται να είναι τιμητική ή ανέντιμη, αναλόγως του σκοπού της. Αυτό συμβαίνει, διότι διακυβεύονται η ευημερία των πολιτών και η σταθερότητα της πολιτικής τάξης. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να προσδιορίζεται ο τρόπος συγχρωτισμού με κάποιον εραστή. Ο Πausanias συζητά σχετικά με τις οκτώ κατευθυντήριες γραμμές που διέπουν αυτή τη διαδικασία στην Αθήνα:

Καταρχάς, είναι πιο τιμητικό να δηλώνει κάποιος τον έρωτά του παρά να το κρατά μυστικό, ειδικά αν πρόκειται για κάποιον ο οποίος υπερέχει στην σοφία και στην ανδρεία, παρά στο κάλλος. Ένας ερωτευμένος συγχωρείται να χρησιμοποιήσει κάθε δυνατό τρόπο, ακόμη κι αν πρόκειται για ευτελισμό, προκειμένου να κερδίσει την αγάπη του προσώπου που επιθυμεί. Εντούτοις, η αφιέρωση σε κάποιον ποταπό, θεωρείτο ποταπή ενέργεια, ενώ η αφιέρωση σε κάποιον αγαθό, αγαθή. Ο ποταπός εραστής ήταν ο χυδαίος εραστής που νοιάζεται μόνο για το σώμα κι εγκαταλείπει τον νέο, όταν παύει να είναι νέος, ενώ ο καλός εραστής ενδιαφέρεται για την ψυχή και δεσμεύεται για όλη του τη ζωή⁹².

Ακόμη, ένας ερώμενος δεν πρέπει να ενδίδει πολύ γρήγορα όταν τον αποζητούν, καθώς το πέρασμα του χρόνου αποτελεί μια ενδεδειγμένη δοκιμασία για τα θέματα σχέσεων. Επίσης, κανείς δεν πρέπει να ενδίδει σε κάποιον εραστή για χάρη των χρημάτων ή της εξουσίας, δεδομένου πως η σχέση αυτή δεν είναι ελεύθερη, αλλά ιδιοτελής. Επιπλέον, ο ερώμενος υποτάσσει πρόθυμα τον εαυτό του στον εραστή του, προκειμένου να γίνει σοφότερος και πιο ενάρετος. Τέλος, είναι ντροπή να εξαπατηθεί ένας νεαρός από κάποιον υποτιθέμενο πλούσιο εραστή. Ωστόσο, δεν θεωρείται επαίσχυντος, εφόσον εξαπατηθεί από τις προτροπές ενός υποτιθέμενου καλού ανθρώπου που αποδεικνύεται ανέντιμος⁹³.

Ο Πausanias επισημαίνει ότι αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές έχουν σχεδιαστεί για να διακρίνουν τον ενάρετο έρωτα από το ποταπό. Σε κάθε περίπτωση, ο Πausanias επισημαίνει ότι η Αθήνα κράτησε μια μάλλον διαφορετική στάση απέναντι στις σχέσεις. Αναγνωρίζει πως ο έρωτας μπορεί να είναι το καλύτερο και το χειρότερο

⁹¹ Hunter (2007:21)

⁹² Hunter (2007:21-22)

⁹³ Hunter (2007:22)

πράγμα για το κράτος, αλλά μόνο εντός των ορίων ενός αυστηρού εθίμου που επιτρέπει σε έναν ενήλικα να αναχθεί σε μια δια βίου ένωση⁹⁴.

Στην ιδανική περίπτωση, ήτοι τη σχέση δασκάλου και μαθητή, καθένας συνεισφέρει στη σχέση με αμοιβαίο τρόπο, συμβάλλοντας στην καλλιέργεια του νου. Ένας μεγαλύτερος άντρας, ενάρετος και σοφός κι ένα νέος στη σωματική ακμή του, έχουν ανάγκη από σοφία κι αρετή και αναδεικνύονται σε ιδανικοί εραστές. Ο καθένας από αυτούς έχει διαφορετικές ανάγκες. Αυτό, σύμφωνα με τον Πausανία, αποτελεί μια τέλεια κοινωνική συμφωνία, σύμφωνα με την οποία οι νέοι στρέφονται σε ένα κοινωνικά παραγωγικό τέλος, εκείνο της εκπαίδευσης και της δημιουργίας στο κράτος μιας μόνιμης σχέσης μεταξύ των ανδρών⁹⁵. Ο Πausανίας ενδιαφέρεται πρωτίστως να εξετάσει πώς συμβάλλουν τέτοιες σχέσεις στην ανθρώπινη ευτυχία και την κοινωνική και πολιτική ευημερία του κράτους. Το έρωτας στρέφει προς για τη φιλοσοφία⁹⁶.

Ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί ως αφετηρία τον έρωτα προκειμένου να αναπτύξει τη μεταφυσική του θεωρία. Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι θεωρεί τη φιλοσοφία όχι ως δραστηριότητα που πρέπει να ασκηθεί στο πλαίσιο ενός μοναχικού διαλογισμού και αναστοχασμού, αλλά ως διαλεκτική διαδικασία, η οποία δύναται να εκκινήσει από την απόκριση ενός μεγαλύτερου σε ηλικία στο ερέθισμα που παρέχεται από έναν νεότερο, ο οποίος συνδυάζει τη σωματική και ψυχική ομορφιά. Οι διαλέξεις για τον έρωτα από τον Φαίδρο και τον Πausανία έθεσαν το πλαίσιο της φιλοσοφικής αξιοποίησης του έρωτα στην αναζήτηση της αληθινής ύπαρξης που θα αναπτύξει αναλυτικά η Διοτίμα στην προσφώνησή της. Η απάντηση ενός νεότερου στην ομορφιά ενός μεγαλύτερου αντιμετωπίζεται ως η αφετηρία μιας συνεργατικής φιλοσοφικής προσπάθειας για την κατανόηση της ιδανικής ομορφιάς⁹⁷.

Στο μεταξύ, η σκηνή στο *Συμπόσιο* μετατοπίζεται στον ιατρό Ερυξίμαχο, που μιλάει στη θέση του Αριστοφάνη, ο οποίος υπέφερε από λόξιγκα. Αυτή η αδιαθεσία αναμφίβολα είχε ξεκινήσει, χιουμοριστικά, κατά τη διάρκεια του τελευταίου μέρους του λόγου του Πausανία. Το σημείο εκκίνησης για την απαγγελία του Ερυξίμαχου,

⁹⁴ Hunter (2007:52)

⁹⁵ Brentlinger (1970:10-11)

⁹⁶ Hunter (2007:21)

⁹⁷ Dover(1980:81)

που έχει μάλλον παιδαγωγικό ύφος, είναι η διάκριση του έρωτα από τον Πανσανία σε δύο είδη. Ουσιαστικά, η βασική ιδέα του Ερυξίμαχου συνίσταται στη θεώρηση πως ο έρωτας δεν εμφανίζεται μόνο στην ανθρώπινη ψυχή, αλλά είναι πανταχού παρών σε ολόκληρο το σύμπαν. Το καλό που συμβαίνει είναι το αποτέλεσμα του ευγενούς έρωτα, ενώ το κακό που εμφανίζεται είναι η συνέπεια του κακού και επαίσχυντου έρωτα⁹⁸.

Για τον Ερυξίμαχο, ακόμη και η ιατρική συνδέεται με τον έρωτα, καθώς η ευγενής εκδοχή του «γεννά» την υγεία, ενώ η επαίσχυντη την ασθένεια. Κατά συνέπεια, η ιατρική είναι απλώς η επιστήμη των επιδράσεων του έρωτα στην αναπλήρωση και εξάντληση του σώματος και το χαρακτηριστικό του καταξιωμένου ιατρού είναι η ικανότητά του να διαγνώσει τον ευγενή έρωτα ή τον μη⁹⁹. Το ίδιο ισχύει και για τη μουσική¹⁰⁰. Παράλληλα, ο έρωτας εκδηλώνεται ακόμη και θετικά ή αρνητικά στις εποχές του έτους, στον καιρό και τη συγκομιδή¹⁰¹. Ακόμη και στον τομέα της θεότητας, ο έρωτας αποτελεί ρυθμιστική αρχή⁷¹. Όταν ο έρωτας κατευθύνεται σωστά, η ευτυχία κυριαρχεί. Ενώ ο Ερυξίμαχος διατηρεί τον βασικό θεολογικό δυϊσμό του Πανσανία, διευρύνει σημαντικά το πεδίο λειτουργίας και την επιρροή της σφαίρας του έρωτα. Έτσι, σημειώνει πως, κάθε επιστήμονας γνωρίζει πως η αρχή πίσω από κάθε σωματικό φαινόμενο είναι ο έρωτας. Ο Έρως γίνεται ο ρυθμιστικός Λόγος ολόκληρου του Κόσμου. Η κοσμοθεωρία του Ερυξίμαχου είναι ριζωμένη στην προσωκρατική φιλοσοφία. Ο Ηράκλειτος είχε διδάξει ότι η αρμονία είναι η ενότητα των αντιθέτων¹⁰², ενώ ο Πυθαγόρας δίδαξε ότι η υγεία του σώματος εξαρτιόταν από την ισορροπία των βασικών συστατικών του, δηλαδή του ζεστού και του κρύου, του ξηρού και του υγρού, του πικρού και του γλυκού¹⁰³. Με γνώμονα αυτές τις παραδόσεις, ο Ερυξίμαχος προτείνει ότι αν κάποιος διαθέτει μεταφυσική και επιστημονική διορατικότητα για τη φύση των πραγμάτων, πρέπει να διακρίνει τη δύναμη του έρωτα να επιφέρει ισορροπία και ανισορροπία, και να αποτελεί την ενωτική και ανατρεπτική αρχή του σύμπαντος. Ακόμη και ο έρωτας μεταξύ των μεγαλύτερων και των νεότερων, των σοφών και των ανόητων, για τον οποίο μιλούσε ο Πανσανίας, ανταποκρίνεται σε αυτό το μοντέλο¹⁰⁴. Η

⁹⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 186b

⁹⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 186d

¹⁰⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 187c

¹⁰¹ Πλάτων, Συμπόσιον 188a-b

¹⁰² Πλάτων, Συμπόσιον 188d]

¹⁰³ Πλάτων, Συμπόσιον 187a

¹⁰⁴ Brentlinger (1970:11)

επιστημονική ή φιλοσοφική μελέτη του σύμπαντος, λοιπόν, είναι τελικά η μελέτη του έρωτα που βρίσκεται πίσω από όλα τα πράγματα¹⁰⁵.

Ο Αριστοφάνης, αφού ξεπερνά τον λόξιγκα, επαναφέρει τη συζήτηση στη γη, τοποθετώντας τον έρωτα στο πλαίσιο των ανθρώπινων σχέσεων. Σύμφωνα με την τοποθέτηση του Αριστοφάνη, τα ανθρώπινα όντα ήταν αρχικά τριών φύλων: αρσενικό, θηλυκό και ανδρόγυνο. Στη σωματική τους διάπλαση, ήταν στρογγυλά με διπλάσια χέρια, πόδια, πρόσωπα και όργανα. Όταν οι άνθρωποι προσπάθησαν να ανατρέψουν τους θεούς, ο Δίας αποφάσισε να τους κόψει στη μέση για να τους τιμωρήσει. Μια τέτοια τιμωρία περιόρισε τη δύναμή τους και αύξησε την ταπεινοφροσύνη τους απέναντι στους θεούς. Σε εύθετο χρόνο μεταφέρθηκαν και τα γεννητικά τους όργανα στο μπροστινό μέρος του σώματός τους, με αποτέλεσμα την αναπαραγωγή. Αυτός ο μύθος, σύμφωνα με τον Αριστοφάνη, εξηγεί την προέλευση του ανθρώπινου έρωτα¹⁰⁶. Η αγάπη γεννιέται σε κάθε άνθρωπο, καθώς επιζητά το έτερον ήμισυ της αρχικής του φύσης και προσπαθεί να επουλώσει την παλιά πληγή του¹⁰⁷.

Ωστόσο, αυτή η αφήγηση εξηγεί την προέλευση του έρωτα και συνάμα παρέχει μια αιτιολογία για τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Άντρες οι οποίοι αποκόπηκαν, τώρα επιδιώκουν να επανενωθούν με τους άντρες ομοφυλοφιλικά. Το ίδιο συμβαίνει και με τις γυναίκες αλλά και τις ετεροφυλόφιλες σχέσεις. Με αυτό τον τρόπο, όταν ένα άτομο συναντά το μισό που είναι δικό του, όποιο κι αν είναι, τότε οι δυο τους διακατέχονται από την αίσθηση του ανήκειν σε κάποιον, καθώς επίσης και από την επιθυμία να μη διαχωριστούν ούτε για μια στιγμή¹⁰⁸. Η τάση του ανθρώπου να συνδεθεί με ένα πρόσωπο αιώνια, εξηγείται από το γεγονός ότι αυτοί οι δύο αρχικά ήταν ένα. Και έτσι ο έρωτας είναι ο τρόπος για την επιδίωξη της ολότητας και της ολοκλήρωσης⁷⁸. Οι άνθρωποι πρέπει να υπακούουν και να σέβονται τους θεούς, διαφορετικά θα βρεθούν ξανά διχασμένοι. Αν τους φέρονται με ευλάβεια, και αν ο έρωτας γίνει ο οδηγός τους, τότε θα είναι ευλογημένοι, και κυρίως, οι μεγαλύτεροι θα βρουν τους νεότερους που προορίζονταν για αυτούς¹⁰⁹. Αυτή είναι η ιδανική αγάπη: κάθε άντρας κερδίζει την εύνοια του δικού του νεαρού, ώστε να μπορέσει να ανακτήσει την πρωτότυπη φύση

¹⁰⁵ Calame (2004:224-225)

¹⁰⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 191d

¹⁰⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 192b-c

¹⁰⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 193e

¹⁰⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 193b

του. Επομένως, η αγάπη πρέπει να επαινείται. Ο Αριστοφάνης ξεκινά τη δεύτερη σειρά ομιλιών, των οποίων το επίκεντρο είναι περισσότερο η φύση της αγάπης, παρά τα ανθρώπινα οφέλη της.

Το περιεχόμενο της αφήγησης μπορεί να αναλυθεί στο τριμερές μοτίβο της δημιουργίας, της πτώσης και της λύτρωσης. Στην αρχή, τα ανθρώπινα όντα όπως διαμορφώθηκαν, ήταν ολόκληρα και ισχυρά. Είχαν επίσης μεγάλη περηφάνια, και λόγω της αλαζονείας τους επιτέθηκαν στους θεούς. Μη θέλοντας να τους εκμηδενίσει τελείως, ο Δίας επέλεξε να τους διακρίνει σε δύο μέρη. Η επιλογή του ανθρώπου συνίσταται στην αναζήτηση της ολότητας μέσω της αγάπης ή στην εκ νέου επίθεσή του στους θεούς¹¹⁰.

Το πιο σημαντικό για την επιχειρηματολογία του *Συμποσίου* είναι ο ορισμός του έρωτα από τον Αριστοφάνη, ήτοι η αναζήτηση της ολότητας και η επιθυμία για ολοκλήρωση. Η αρχέγονη αυτή επιθυμία αποτελεί την πηγή και τη σημασία της σεξουαλικής πράξης, αν και κάτι τέτοιο σπάνια παρατηρείται. Κατά συνέπεια, ο έρωτας διαθέτει ψυχολογική παρά φυσιολογική φύση και συνιστά την επιθυμία και τη λαχτάρα των ανθρώπινων όντων να καταπραΰνουν την οδυνηρή αίσθηση της απομόνωσης, να ξεπεράσουν τη μοναξιά τους και να καταστούν ξανά ολόκληροι. Ο έρωτας δεν διακρίνεται στο καλό και το κακό, αλλά αφορά μια ενιαία φιλοδοξία, κοινή για όλους τους ανθρώπους και κατευθυνόμενη στον ίδιο προορισμό: την ολότητα. Η ανάκτηση αυτής, η επιδίωξη της εσωτερικής θεραπείας μιας παλιάς εξωτερικής πληγής, είναι η ουσία της γνήσιας αγάπης και η μόνη αληθινή λύτρωση¹¹¹.

Η κύρια συμβολή του λόγου του Αριστοφάνη στη συνολική επιχειρηματολογία του *Συμποσίου*, αφορά στον ορισμό του έρωτα ως επιθυμία που χρειάζεται εκπλήρωση. Αυτό είναι το ουσιαστικό εύρος σημασίας του ελληνικού όρου *έρως*. Ο Πλάτωνας θα τη συνδυάσει με την αναγνώριση ότι όλοι οι άνθρωποι βρίσκονται σε ερωτική κατάσταση, δηλαδή σε κατάσταση αένης επιθυμίας και ανάγκης και θα αναδιαμορφώσει αυτές τις έννοιες ώστε να προσιδιάζουν με τους φιλοσοφικούς του σκοπούς. Ο Αγάθωνας εστιάζει στην ομορφιά του έρωτα, ξεκινώντας με μια κριτική των προηγούμενων τοποθετήσεων. Κατά την εκτίμησή του, οι συζητήσεις για τον έρωτα έχουν επικεντρωθεί στα δώρα του, παρά στη φύση του¹¹². Η εστίασή του αφορά

¹¹⁰ Singer (1984:51-52)

¹¹¹ Brentlinger (1970:14)

¹¹² Πλάτων, Συμπόσιον 195a

αρχικά στην εξωτερική ομορφιά του έρωτα, που αποτελείται από πολλές ιδιότητες. Σε αντίθεση με τον Φαίδρο, ο Αγάθωνας υποστηρίζει ότι ο έρωτας είναι ο νεότερος από τους θεούς, καθώς απομακρύνεται από το γήρας, το μισεί και κατοικεί με τους νέους¹¹³. Ακόμη, ο έρωτας είναι ανάλαφρος, καθώς βαδίζει σε οτιδήποτε τρυφερό¹¹⁴. Τέλος, έχει ρευστό, εύπλαστο σχήμα και το χαριτωμένη εμφάνιση¹¹⁵.

Εν συνεχεία, επικεντρώνεται στον ηθικό χαρακτήρα του έρωτα και επισημαίνει πως, δεν είναι ούτε η αιτία ούτε το θύμα οποιασδήποτε αδικίας, ενώ έχει το μεγαλύτερο μερίδιο της σωφοσύνης, ήτοι η δύναμη έναντι των ηδονών και των παθών, με αποτέλεσμα να ελέγχει όλες τις άλλες απολαύσεις και τα πάθη. Επιπλέον, ο έρωτας διέπεται από ανδρεία και απόλυτη σοφία. Η τελευταία αυτή τεχνική του ικανότητα αντικατοπτρίζεται στην ικανότητά του να μεταδίδει το χάρισμα της ποίησης στους μη ποιητικούς¹¹⁶. Εκδηλώνεται επίσης στην αναπαραγωγή ζώων, καθώς και στο έργο των καλλιτεχνών και των επαγγελματιών όπως ο Απόλλωνας, οι Μούσες, ο Ήφαιστος, η Αθηνά και ο Δίας που διδάσκονται από τον έρωτα. Τέλος, μεσολαβεί μεταξύ των θεών και διευθετεί διαμάχες, ενώ τους προσφέρει και δώρα, συμπεριλαμβανομένης της ανθρωπότητας. Ο έρωτας παρέχει στον άνθρωπο τη συντροφικότητα και απομακρύνει την αγριότητα ως ο δωρητής της καλοσύνης. Κάθε άντρας οφείλει να ακολουθεί τον έρωτα, να τραγουδά όμορφα τους ύμνους του και να συμμετέχει μαζί του στο τραγούδι που γοητεύει το μυαλό του θεού ή του ανθρώπου¹¹⁷.

Στη συζήτηση που ακολουθεί, ο Σωκράτης αμφισβητεί τον Αγάθωνα και τις θέσεις του για τον έρωτα και την ομορφιά, καθώς διακατέχεται από την πεποίθηση πως ο έρωτας είναι πάντα έρωτας για κάτι παρά για τίποτα. Ωστόσο, οι άνθρωποι αγαπούν πράγματα που ήδη κατέχουν, έτσι ώστε όταν λένε ότι τους αγαπούν, αυτό που εννοούν είναι ότι θέλουν τα πράγματα στο μέλλον που έχουν στο παρόν. Ο έρωτας είναι πρωτίστως μια επιθυμία για ό,τι δεν υπάρχει, για ό,τι δεν είναι παρόν και για ό,τι δεν κατέχεται. Ουσιαστικά, ο Σωκράτης επεσήμανε στον Αγάθωνα πως ο έρωτας δεν δύναται να είναι όμορφος αν αυτός αγαπά την ομορφιά αλλά δεν την κατέχει¹¹⁸.

¹¹³ Πλάτων, Συμπόσιον 195a-b

¹¹⁴ Hunter (2007:78) ; Πλάτων, Συμπόσιον 195e

¹¹⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 196a-b

¹¹⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 196e

¹¹⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 197c-e

¹¹⁸ Hunter (2007:80)

Για τον Αγάθωνα, ο έρωτας είναι ωραίος και καλός, και δημιουργεί το ωραίο και το καλό και εκείνο το καλό και όμορφο που διαμορφώνεται, είναι σαν αυτόν. Αλλά δεν διέπεται μόνο ο έρωτας από ομορφιά. Ο έρωτας δεν επιθυμεί μόνο την ολότητα, αλλά και το καλό και το όμορφο. Επομένως, ο έρωτας είναι πάντοτε καλός, σε αντίθεση με όσα υποστηρίζουν ο Πausανίας και ο Ερυξίμαχος, έστω κι αν κάποια από τα αγαθά τα οποία αναζητούν κάποιοι ερωτευμένοι, είναι στην πραγματικότητα κατώτερα από το ανώτερο αγαθό. Ο ίδιος ο Αγάθωνας είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα και αυτό είναι το κύριο παράπονο του Σωκράτη που εκφράζει στην ομιλία του. Η αγάπη είναι όμορφη και καλή και επιθυμεί το ωραίο και το καλό, αλλά ο Αγάθωνας, έχοντας απεικονίσει τον εαυτό του ως το ωραίο και το καλό είναι επίσης το αντικείμενο του δικού του πάθους και του έρωτα¹¹⁹.

Η φωνή της διδασκαλίας, παραδόξως, δεν είναι ο Σωκράτης, αλλά μάλλον η μάντισσα Διοτίμα από τη Μαντινεία. Το πρώτο πράγμα που δίδαξε η Διοτίμα στον Σωκράτη ήταν ότι ο έρωτας δεν ήταν τίποτα από τα δύο, ούτε όμορφο ούτε καλό, αλλά ταυτόχρονα ούτε άσχημο ούτε κακό, καθώς, όπως υπάρχει το μέσον μεταξύ της σοφίας και της άγνοιας, υφίσταται και ένα μεσαίο επίπεδο μεταξύ του όμορφου και του άσχημου, του καλού και του μη. Όσον αφορά τον έρωτα, συμβαίνει το ίδιο¹²⁰. Η Διοτίμα πείθει επίσης τον Σωκράτη ότι ο έρωτας δεν είναι θεός όπως προηγουμένως πίστευε. Οι θεοί, υποστήριξε, είναι και όμορφοι και ευτυχισμένοι, ενώ ο έρωτας όχι. Έτσι, αυτός νοείται ως ένα από τα πνευματικά όντα που λειτουργεί ως μεσολαβητής μεταξύ του ανθρώπου και των θεών¹²¹. Σχετικά με την καταγωγή του έρωτα, η Διοτίμα επισημαίνει πως είναι γόνος του Πόρου και της Πενίας, συνελήφθη την ίδια μέρα που γεννήθηκε η Αφροδίτη και, δεν είναι εκ φύσεως ούτε θνητός ούτε αθάνατος. Ο έρωτας τοποθετείται ανάμεσα στη σοφία και την άγνοια. Οι θεοί δεν αγαπούν τη σοφία επειδή την κατέχουν ήδη, ενώ οι αδαείς, από την άλλη, δεν αγαπούν τη σοφία λόγω της άγνοιάς τους¹²². Βέβαια, οι άνθρωποι που αγαπούν τη σοφία είναι εκείνοι που γεφυρώνουν τα άκρα της σοφίας και της άγνοιας, όπως ο έρωτας. Το συμπέρασμα που εξάγει η Διοτίμα

¹¹⁹ Brentlinger (1970:18)

¹²⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 202b

¹²¹ Πλάτων, Συμπόσιον 202e

¹²² Πλάτων, Συμπόσιον 204a

συνίσταται στη θέση σύμφωνα με την οποία όλοι είναι ερωτευμένοι, αφού όλοι αγαπούν πάντα το ωραίο και το καλό και εν τέλει την αιώνια ευτυχία¹²³.

Στη συνέχεια, στη βάση μιας αναλογίας με την ποίηση, η Διοτίμα εξηγεί για ποιό λόγο δεν αναφέρονται όλοι ως εραστές. Όπως και η λέξη «ποίηση», η οποία κυριολεκτικά παραπέμπει σε έργα δημιουργικότητας γενικά, και όμως μόνο ένα σύνολο δημιουργών ονομάζεται ποιητές, έτσι συμβαίνει και με τον έρωτα. Όλοι οι άνθρωποι αγαπούν και έχουν την επιθυμία για καλά και όμορφα πράγματα. Δεν αναφερόμαστε όμως σε τέτοια οι άνθρωποι, γενικά, ως εραστές. Οι λέξεις «έρως», «εραστής», και «ερωτευμένος» προσιδιάζει στη λέξη «ποιητής», καθώς προορίζεται για ανθρώπους που είναι αφοσιωμένοι αποκλειστικά σε ένα συγκεκριμένο είδος του έρωτα. Η Διοτίμα συνεχίζει να επιχειρηματολογεί, αξιοποιώντας τον μύθο του Αριστοφάνη, στον οποίο οι ερωτευμένοι αναζητούν το άλλο τους μισό για χάρη της ολότητας. Αλλά όπως επισημαίνει, ένας εραστής δεν θα αναζητούσε το άλλο μισό αν δεν ήταν πεπεισμένος ότι το άλλο του μισό ήταν επίσης καλό. Οι άνθρωποι, λοιπόν, αγαπούν μόνο το καλό και, φυσικά, θέλουν ό,τι είναι καλό, να είναι δικό τους και να το κατέχουν για πάντα¹²⁴.

Υπονοώντας την αντίληψη του Ερυξίμαχου για την πανταχού παρουσία του έρωτα, η Διοτίμα σημειώνει πως ακόμη και τα ζώα που μαστίζονται από την ασθένεια, αναζητούν, όπως τα ανθρώπινα όντα να ξεπεράσουν τη θνησιμότητά τους μέσω της φυσικής αναπαραγωγής, καθώς με αυτό τον τρόπο αφήνεται πάντοτε πίσω κάποιος νέος στη θέση του παλιού¹²⁵. Τα ανθρώπινα όντα, αν και παραμένουν οντολογικά πανομοιότυπα με τον εαυτό τους καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξής τους, βρίσκονται σε μια συνεχή διαδικασία εξάντλησης και αναπλήρωσης, όχι μόνο στον νου και το σώμα τους, αλλά και στις συνήθειες και τα έθιμά τους. Μέσα από τη διαδικασία της ανανέωσης, είτε είναι μέσω της διατροφής, της μελέτης ή της προσωπικής ανάπτυξης, οι άνθρωποι προσπαθούν να διαφυλάξουν το θνητό και παράλληλα να συμμετάσχουν στην αθανασία¹²⁶. Για να το επιβεβαιώσει αυτό, η Διοτίμα βάζει τον Σωκράτη να σκεφτεί πώς αναζητούν τα ανθρώπινα όντα μετά δόξης και τιμής¹²⁷. Ούτε η Άλκηστη

¹²³ Πλάτων, Συμπόσιον 205a-b

¹²⁴ «Αγάπη είναι να θέλεις να κατέχεις το καλό για πάντα». Πλάτων, Συμπόσιον 206a

¹²⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 207d

¹²⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 208b

¹²⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 208d-e

ούτε ο Αχιλλέας, υποστηρίζει, θα είχαν πεθάνει για τα αγαπημένα τους πρόσωπα αν δεν είχαν δώσει την υπόσχεση της αθανασίας και της δόξας. Οι ηρωικές πράξεις θάρρους και οι χαρακτήρες υποκινούνται με γνώμονα την υστεροφημία τους¹²⁸.

Πέραν τούτων, η Διοτίμα επισημαίνει πως, υφίστανται δύο τρόποι για να δημιουργήσεις το ωραίο. Κάποιες είναι έγκυες και αναζητούν την αθανασία μέσω των φυσικών απογόνων. Αυτό είναι ένα σαφώς κατώτερο μέσο για την αθανασία. Από την άλλη πλευρά, άλλες είναι έγκυες στις ψυχές τους και δημιουργούν σοφία, αρετή, όμορφες πράξεις, νόμους, ποίηση, κ.ά. Οι απόγονοι της εγκύου ψυχής είναι πολύ ανώτεροι από τους απογόνους του σώματος¹²⁹.

Ο νέος άνθρωπος, κατά τη διάρκεια της νιότης του αφοσιώνεται σε όμορφα σώματα και εν συνεχεία αναγνωρίζει την καθολική ομορφιά σε όλα τα σώματα, αφιερώνοντας τον ίδιο σε πολλά σώματα και γινόμενος έτσι λάτρης όλων των όμορφων σωμάτων. Έπειτα, ο εραστής περνά από την ομορφιά του σώματος στην ομορφιά της ψυχής που είναι η πλέον πολύτιμη. Η επαφή με την ομορφιά της ψυχής παράγει ιδέες για να κάνει τους νέους καλύτερους. Το αποτέλεσμα αυτής της συνάντησης με την ομορφιά αναγκάζει τον εραστή να ατενίζει την ομορφιά των δραστηριοτήτων, των νόμων και των εθίμων που μεταμορφώνονται τόσο πολύ, ώστε να αντιληφθεί πως η ομορφιά των σωμάτων είναι χωρίς σημασία¹³⁰. Ακολουθεί η συνάντηση με την ομορφιά της γνώσης. Εν τέλει, ο εραστής κατακτά τον έρωτα¹³¹.

Η Διοτίμα αναδεικνύει τη σημαντικότητα του έρωτα για τη φιλοσοφία, καθώς αυτός οδηγεί τα όμορφα σώματα στην απόλυτη ομορφιά. Ο έρωτας είναι η διδασκαλία του καλού και του ωραίου και οι τρόποι μέσω των οποίων τα αναζητά ο άνθρωπος. Σε κάθε στάδιο αποκαλύπτονται τα καλά και ωραία, αλλά καθένα από αυτά πρέπει να ξεπεραστεί για χάρη ακόμη μεγαλύτερης ωραιότητας. Τα ανθρώπινα όντα, αν είναι φιλοσοφημένα, θα ανακαλύψουν τη γνώση και την αρετή που είναι απαραίτητη για την ευδαιμονία. Η απόλυτη ανταμοιβή είναι η φιλοσοφική ζωή¹³².

Ο πλατωνικός έρωτας δεν είναι συναισθηματικός αλλά διανοητικός και ο στόχος του είναι η απόκτηση σοφίας. Ο έρωτας που εκδηλώνεται στα κατώτερα επίπεδα, όπως

¹²⁸ Taylor (2014: 149-150)

¹²⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 209c-d

¹³⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 210c

¹³¹ Πλάτων, Συμπόσιον 211a-b

¹³² Taylor (2014: 152)

η επιθυμία ή το ένστικτο για σωματική ικανοποίηση ή δόξα, μεταμορφώνεται σε ενέργεια που εκδηλώνει την ψυχή¹³³.

Ωστόσο, δεν διέπονται όλοι οι άνθρωποι από αυτού του είδους την ερωτική αγάπη. Ο Αλκιβιάδης είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, όπως υποδηλώνει η αφήγηση του *Συμποσίου* στις τελευταίες του σκηνές. Με μια κραυγή στην πόρτα, ο Αλκιβιάδης μπαίνει μαζί με την παρέα του και το σκηνικό αλλάζει, κυριολεκτικά, από το ανώτερο στο καταγέλαστο, από το ωραίο στο κωμικό¹³⁴. Αφού πήρε τη θέση του ανάμεσα στον Αγάθωνα και τον Σωκράτη, και στεφανώνοντάς τους και τους δύο με κισσό, ο Ερυξίμαχος ενημερώνει τον Αλκιβιάδη για τις θέσεις σχετικά με τον έρωτα, και τον προτρέπει να αναπτύξει και εκείνος την άποψή του. Ο ίδιος αρνείται, καθώς είναι μεθυσμένος, αλλά κυρίως επειδή φοβάται τη μνησικακία του Σωκράτη, αν επαινέσει κάποιον άλλον παρουσία του. Ο τελευταίος είχε επιπλήξει τον Αλκιβιάδη που παραμέλησε τα ελαττώματά του και ένιωθε βαθιά ντροπή που η πολιτική του καριέρα ήταν άχρηστη και η ζωή του ανάξια. Η ματαιοδοξία του Αλκιβιάδη τον έκανε κάποια στιγμή να πιστέψει ότι ο Σωκράτης τον ήθελε ως εραστή του, και έκανε κάθε προσπάθεια να παράσχει στον Σωκράτη την ευκαιρία να τον κάνει ερώμενό του¹³⁵. Εντούτοις, στις ιδιωτικές τους συνενυρέσεις, ο Σωκράτης δεν ανταποκρινόταν, ακόμη και όταν ο Αλκιβιάδης του ζήτησε να γίνει εραστής του¹³⁶. Αν και ο Αλκιβιάδης ήταν βαθιά ταπεινωμένος, δεν μπορούσε να μην θαυμάσει τον χαρακτήρα του Σωκράτη, τη δύναμη και τη σοφία του.

Εν τέλει κι αφού ο Αλκιβιάδης και ο Αγάθωνας ανταλλάσσουν αστεϊσμούς μεταξύ τους σχετικά με τον Σωκράτη, η είσοδος ενός μεγάλου και μεθυσμένου θιάσου, οδηγεί στη διάλυση του συμποσίου. Ο Αγάθωνας, ο Αριστοφάνης και ο Σωκράτης συνεχίζουν να μιλούν, μέχρις ότου ο τελευταίος αναχωρήσει.

¹³³ Taylor (2014: 152)

¹³⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 212e

¹³⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 217b-c

¹³⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 218e-219a

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

7. Η έννοια του αγαθού

Ο Φαίδρος αναπτύσσει το πρώτο εγκώμιο στον έρωτα και ο λόγος του είναι ο συντομότερος και ο απλούστερος εκ των έξι. Ο ίδιος ισχυρίζεται ότι η προέλευση του έρωτα ως αρχέγονου θεού τον καθιστά *«υπεύθυνο για μερικά από τα μεγαλύτερα οφέλη μας»*¹³⁷, δίνοντας τη δυνατότητα σε κάποιον να πραγματοποιήσει την αγαθότητα και την ευτυχία¹³⁸. Όπως αναφέρει ο Φαίδρος, το μεγαλύτερο όφελος για έναν νέο είναι να βρει έναν ενάρετο (μεγαλύτερο σε ηλικία) εραστή¹³⁹, καθώς αυτός δύναται να τον καθοδηγήσει στην καλή ζωή. Ο εραστής ενσταλάζει στον νεότερο αγαπημένο την αίσθηση της ντροπής ως απόρροια μιας κακής συμπεριφοράς και της υπερηφάνειας ως αποτέλεσμα μιας καλής. Για τον Φαίδρο, η ιδανική πόλη θα αποτελείται από εραστές και αγαπημένους¹⁴⁰. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση των στρατιωτών που πολεμούν δίπλα στους φίλους τους, όπως ο Αχιλλέας. Ο Έρωσ δίνει στον Αχιλλέα το κουράγιο να πεθάνει για τον Πάτροκλο¹⁴¹. Ο έρωτας που αναπτύσσει ένας εραστής θεωρείται υψηλότερο συναίσθημα από την αγάπη του ερώμενου, αφού οι εραστές *«κατέχονται από θεό και επομένως σε περισσότερο θεόμορφη κατάσταση»*¹⁴².

Η ομιλία του Πausανία ξεκινά με τη διάκριση μεταξύ των δύο ειδών του έρωτα: του κοινού και του ουράνιου. Αυτή η δυαδικότητα πηγάζει από τη σύνδεση του Έρωτα και Αφροδίτης¹⁴³. Σύμφωνα με τον Πausανία, δυαδικότητα παρατηρείται στη φύση κάθε δράσης. Η πράξη κάποιου από μόνη της δεν είναι ούτε σωστή ούτε λανθασμένη, αλλά το αποτέλεσμα της ενέργειας εξαρτάται από το αν εκτελέστηκε με δίκαιο ή άδικο τρόπο¹⁴⁴. Αυτό ισχύει και για τον έρωτα και ως εκ τούτου, τα δύο είδη του αντιπροσωπεύουν έναν σωστό και έναν λανθασμένο τρόπο, με τον οποίο τα άτομα δύναται να αγαπούν το ένα το άλλο. Αυτή η ιδέα αναπτύσσεται αργότερα μέσα στην ομιλία του Σωκράτη, αν και αντικαθίσταται από τις έννοιες της γνώσης και της άγνοιας.

¹³⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 178c3-4

¹³⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 180b9-10

¹³⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 178c6

¹⁴⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 178e

¹⁴¹ Πλάτων, Συμπόσιον 180a1-2

¹⁴² Πλάτων, Συμπόσιον 180a12-13

¹⁴³ Πλάτων, Συμπόσιον 180d6

¹⁴⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 180e

Σημειώνεται πως ο κοινός έρωτας στερείται της πνευματικής υπέρβασης της ουράνιας αγάπης, που ανεβάζει το άτομο σε θέση αρετής. Η φύση του ουράνιου έρωτα συνδέεται με εκείνη της Ουράνιας Αφροδίτης. Αυτή η αγάπη είναι «εξ ολοκλήρου ανδρεία» και εμπνέει τους άνδρες να αγαπούν αυτό που θεωρείται εγγενώς πιο δυνατό και πιο έξυπνο¹⁴⁵.

Στην Ουράνια αγάπη υπάρχει ο σωστός και ο λανθασμένος τρόπος με τον οποίο οι ερωτευμένοι δύνανται να συμπεριφέρονται, σύμφωνα με την αρχή ότι οι πράξεις από μόνες τους δεν είναι ούτε σωστές ούτε λανθασμένες, αλλά εξαρτώνται από τη διαδικασία με την οποία εκτελούνται. Το να ικανοποιεί κάποιος τον εραστή του, δεν θεωρείται ως επαίσχυντη δραστηριότητα, ούτε αντίστοιχα η δουλική συμπεριφορά των εραστών, αρκεί να πραγματοποιείται ορθά. Η αυτοεπιβαλλόμενη δουλειά των ερωμένων που αποσκοπεί στο αγαθό, είναι αποδεκτός από τους εραστές. Αυτό δημιουργεί έναν δεσμό μεταξύ των δύο, καθώς και οι δύο εταίροι παρέχουν υπηρεσίες ο ένας για τον άλλον που στοχεύουν στην αμοιβαία βελτίωση της αρετής και της γνώσης. Αυτή η μορφή του ουράνιου έρωτα συνιστά τη μόνη αγάπη που εμπνέει την ηθική βελτίωση του εαυτού μας, καθιστώντας τον αξιέπαινο¹⁴⁶.

Ο λόγος του Ερυξίμαχου προσεγγίζει τον έρωτα από επιστημονική σκοπιά και επεκτείνει την ομιλία του Πausανία. Ο Ερυξίμαχος ισχυρίζεται ότι η επιρροή του έρωτα δεν εντοπίζεται μόνο στην ερωτική ανταπόκριση μεταξύ εραστή και ερωμένου, αλλά σε όλες τις πτυχές της ζωής, όπως η μουσική, η ιατρική και θρησκεία. Σύμφωνα με τον Ερυξίμαχο, ο ουράνιος έρωτας ηγείται του μέτρου και της αρμονίας και αποτελεί την πηγή της ανθρώπινης ευτυχίας, που είναι ριζωμένη στην αρετή και την ηθική συμπεριφορά¹⁴⁷. Ο ουράνιος έρωτας είναι κατάλληλος για ικανοποίηση, καθώς αποσκοπεί σε κάτι αγνό και ενδιαφέρεται για την ευημερία κάποιου. Οι υπέρμαχοι αυτού προσέχουν να μην ασκούν υπερβολική τέρψη, η οποία οδηγεί σε διαφθορά. Από την άλλη πλευρά, εκείνοι που ακολουθούν τον κοινό έρωτα, οφείλουν να είναι προσεκτικοί στην ικανοποίησή τους, ώστε να μην παραθεωρούν την καλοσύνη πίσω

¹⁴⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 181c

¹⁴⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 184c

¹⁴⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 187e

από την ανταμοιβή¹⁴⁸. Η αρμονία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ορθή λειτουργία του έρωτα, καθώς φέρνει σε συμφωνία δύο άκρα¹⁴⁹.

Ο Ερυξίμαχος είναι ο πρώτος ομιλητής που υποστήριξε ότι ο έρωτας είναι το μέσο επικοινωνίας μεταξύ των θνητών και των αθανάτων¹⁵⁰. Ο λόγος του Σωκράτη επεκτείνεται σε αυτήν την έννοια, επιβεβαιώνοντας τη συμφιλίωση του θνητού και του θείου μέσω της μεσολάβησης του έρωτα¹⁵¹.

Ο Αριστοφάνης χρησιμοποιεί τον μύθο για να εκφράσει τη φιλοσοφική έννοια της βαθιάς επιθυμίας για πληρότητα που βιώνει η ανθρώπινη ψυχή. Η συγκεκριμένη θεώρηση για τον έρωτα παραπέμπει στη σύγχρονη έννοια του ρομαντισμού, σύμφωνα με τον οποίο ένα άτομο ενδέχεται να μην αισθανθεί ποτέ την αίσθηση της πληρότητας, μέχρις ότου συναντηθεί με την αδελφή ψυχή του. Ο λόγος του Αριστοφάνη εισάγει έναν έρωτα που είναι αμφίδρομος και ίσος¹⁵², όπως και η έννοια της αγάπης προς τον εαυτό. Σύμφωνα με τον Αριστοφάνη, πριν μπορέσει κάποιος να καταλάβει τη φύση του έρωτα, είναι απαραίτητο να κατανοήσει πρώτα την αρχική φύση της ανθρωπότητας. Στην αρχή υπήρχαν τρία αρχέγονα φύλα: το αρσενικό, το θηλυκό και ένα ανδρόγυνο που αποτελούσαν από τα δύο πρώτα¹⁵³. Αυτά τα αρχέγονα όντα ήταν πλήρη, το καθένα αποτελούμενο από δύο σώματα που συνιστούσαν ένα σύνολο (αρσενικό-αρσενικό, θηλυκό-θηλυκό και αρσενικό-θηλυκό). Μετά την αμφισβήτηση των θεών από τους ανθρώπους, ο Δίας χώρισε αυτά τα όντα στη μέση ως τιμωρία, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο την τρέχουσα ανθρώπινη κατάσταση της λαχτάρας να επιστρέψει σε μια αρχική κατάσταση ολότητας και ευτυχίας. Το σεξουαλικό ένστικτο προέκυψε από την επιθυμία της ολοκλήρωσης. Μέσω της αγκαλιάς, επιτυγχάνεται η προσωρινή ανακούφιση της μοναξιάς και της αποξένωσης που νιώθει κάποιος μέσα στον διχασμένο εαυτό του, που προκαλείται από τη διάσπαση. Στον μύθο του Αριστοφάνη, ο έρωτας πιστώνεται τη θεραπεία της διασπασμένης ανθρώπινης φύσης¹⁵⁴.

Με αφετηρία τον Αριστοφάνη, οι άνθρωποι επιθυμούν από τη φύση τους να συγχωνευτούν, να μην αποξενωθούν πλέον από τον εαυτό τους, αλλά να αποκατασταθούν στην αρχική τους φύση. Έτσι, εισάγεται η έννοια της αυτοαγάπης, στο βαθμό που κάθε άτομο έχει την επιθυμία να επανενωθεί με το δικό του μισό για να γίνει ολόκληρο. Ο έρωτας, ωστόσο, είναι υπεύθυνος εκτός των άλλων, να οδηγεί τους ανθρώπους στους ομολόγους τους, υποσχόμενος την ανάκτηση της αρχικής

¹⁴⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 187e2-6

¹⁴⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 188c9-d1

¹⁵⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 188d5-10

¹⁵¹ Πλάτων, Συμπόσιον 188c

¹⁵² Scott&Welton (2008: 67)

¹⁵³ Πλάτων, Συμπόσιον 189d8-e3

¹⁵⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 191d3-4

ανθρώπινης φύσης και την «τέλεια ευτυχία», εφόσον οι θνητοί δείχνουν τη δέουσα ευλάβεια προς τους θεούς¹⁵⁵.

Η ομιλία του Αγάθωνα εξετάζει τη θεϊκή, τέλεια πλευρά του έρωτα και ξεκινά περιγράφοντας την ίδια τη φύση της θεότητας αυτού. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο έρωτας είναι δίκαιος στη συμπεριφορά του προς τους θεούς και τους ανθρώπους και είναι αυτοπειθαρχημένος όσον αφορά στην ευχαρίστηση και την επιθυμία¹⁵⁶. Επίσης είναι σοφός, δημιουργώντας ποιητές από τους πιο σκληρούς ανθρώπους, ενώ οι θνητοί και οι αθάνατοι μαθητές του έρωτα οδηγούνται στην τέχνη τους με αγάπη και επιθυμία, ώστε να καταστούν κύριοι των ικανοτήτων τους¹⁵⁷.

Φαίνεται πως ο Αγάθωνας απεικονίζει τον έρωτα ως την στάση του Πλάτωνα απέναντι στο ίδιο το καλό, και ως την αιτία και την κινητήρια δύναμη όλων των καλών και όμορφων πραγμάτων, που εγκαθιστά την τάξη στο σύμπαν. Ο έρωτας σε αυτόν τον λόγο φαίνεται επίσης να αντιπροσωπεύει τον ιδανικό ερώμενο, τον όμορφο νέο που εμπνέει αγάπη και πόθο σε έναν εραστή. Σύμφωνα με τον Αγάθωνα, ο έρωτας αγαπά

και είναι αντικείμενο του εαυτού του, διακατεχόμενος από ομορφιά και καλοσύνη¹⁵⁸.

Ο λόγος του Σωκράτη είναι το επιστέγασμα των προηγούμενων, καθώς αφηγείται τις γνώσεις για τον έρωτα που κατέκτησε με τη βοήθεια της Διοτίμας¹⁵⁹. Ο λόγος αυτός διαφοροποιείται των προηγούμενων και παρουσιάζεται ως ένας διάλογος μεταξύ του ιδίου και της Διοτίμας για τη φύση του έρωτα. Πριν εκφωνήσει τον λόγο του, εμπλέκει τον Αγάθωνα σε μια σειρά ερωτήσεων για να αποδείξει πως αν κάποιος έχει κάτι που αγαπά και επιθυμεί, δεν μπορεί να το κάνει για μια ιδιότητα ή ένα αντικείμενο που ήδη κατέχει. Αντίθετα, ο έρωτας είναι η επιθυμία για κάτι που λείπει στο παρόν¹⁶⁰. Ο Σωκράτης ξεκινάει την ομιλία του παρόμοια με αυτή του Αγάθωνα, περιγράφοντας τη φύση του Έρωτα, την οποία επιτυγχάνει να συνδέσει με τη συνομιλία του με τη

¹⁵⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 192e14-15; 193d2-6

¹⁵⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 195e

¹⁵⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 197b3-4

¹⁵⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 197b9-12

¹⁵⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 201d3-4

¹⁶⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 201b1-3

Διοτίμα. Ο Σωκράτης παραδέχεται πως, διακατεχόταν από την πεποίθηση πως ο Έρωσ ήταν εντελώς καλός και όμορφος, όπως υποστήριξε ο Αγάθωνας στην ομιλία του. Ωστόσο, η Διοτίμα απέδειξε ότι ο Έρωσ δεν ήταν ούτε καλός ούτε ελκυστικός¹⁶¹. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο έρωτας είναι κακός και αποκρουστικός, αλλά ότι η αγάπη βρίσκεται στο μέσον, όπως η ελκυστικότητα και η απωθητικότητα. Παρόμοια με τον Αριστοφάνη, ο Σωκράτης χρησιμοποιεί την αλληγορία για να εξηγήσει την ενδιάμεση φύση της αγάπης. Το πιο σημαντικό είναι πως ο έρωτας βρίσκεται ανάμεσα στη γνώση και την άγνοια, όπως και οι θνητοί. Μόνο οι θεοί έχουν πλήρη γνώση, και επομένως δεν το επιθυμούν¹⁶².

Αφού περιγράφει τη φύση του έρωτα, ο Σωκράτης προχωρά για να εξηγήσει ποιο είναι το κέρδος των θνητών από τον έρωτα. Επιφανειακά, φαίνεται ότι οι άνθρωποι επιθυμούν την ευτυχία, κάτι που μπορεί να είναι αποτέλεσμα απόκτησης καλών πραγμάτων. Ωστόσο, αν η επιθυμία για το καλό και για την ευτυχία είναι η κυρίαρχη, δόλια αγάπη καθενός, η οποία μπορεί να εκφραστεί με διαφορετικούς τρόπους¹⁶³, τότε ο έρωτας πρέπει να είναι κάτι περισσότερο από την απλή ικανοποίηση μιας επιθυμίας, όπως η καλοσύνη ή η ευτυχία¹⁶⁴. Οι θνητοί δεν επιθυμούν και αγαπούν απλώς τα καλά πράγματα, αλλά μάλλον τείνουν προς τη μόνιμη διατήρηση της καλοσύνης για τον εαυτό τους¹⁶⁵. Αυτός είναι ο στόχος του έρωτα και επιτυγχάνεται μέσω της αναπαραγωγής, είτε διανοητικής είτε σωματικής διά του ωραίου¹⁶⁶. Έπειτα προκύπτει ότι κοινός στόχος του έρωτα και των θνητών είναι η αθανασία, αφού κανένας από τους δύο δεν την κατέχει¹⁶⁷.

Υπενθυμίζοντας την ομιλία του Πausανία, υπάρχει σωστός και λανθασμένος τρόπος, με τον οποίο κάποιος δύναται να αγαπήσει κανείς. Η σωστή αγάπη δίνει τη δυνατότητα σε κάποιον να υψωθεί πάνω από τις κοσμικές εικόνες της ομορφιάς. Η λανθασμένη αγάπη κρατάει κάποιον μακριά από το θείο, αφού παραπέμπει στη σύγχυση μεταξύ του καλού με κάτι άλλο και την εμμονή στην προσωρινή ομορφιά. Για να αγαπήσει κάποιος σωστά, πρέπει πρώτα να αγαπήσει τη φυσική ομορφιά ενός

¹⁶¹ Πλάτων, Συμπόσιον 201e8-11

¹⁶² Πλάτων, Συμπόσιον 203d5-10

¹⁶³ Πλάτων, Συμπόσιον 205d 3

¹⁶⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 205e 4-5

¹⁶⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 205d 2-4

¹⁶⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 206a 12-13

¹⁶⁷ Scott&Welton (2008: 106)

ατόμου και να γεννήσει έναν «όμορφο συλλογισμό»¹⁶⁸. Έτσι, θα καταλάβει πως η φυσική ομορφιά ενός σώματος δεν διαφέρει από τη φυσική ομορφιά ενός άλλου. Ακολούθως, οι εραστές είναι σε θέση να συνειδητοποιήσουν ότι η εμμονή στο όμορφο σώμα είναι παράλογη. Κατά συνέπεια, το όμορφο μυαλό είναι πιο ελκυστικό στους εραστές και τους δίνει τη δυνατότητα να σημειώσουν ηθική πρόοδο¹⁶⁹. Μόλις ένας εραστής συνειδητοποιεί πόσο ελκυστικές είναι οι πράξεις των ανθρώπων, η φυσική ομορφιά δεν είναι πλέον τόσο σημαντική, και οδηγεί στην αξιολόγηση της σκέψης, μέχρις ότου αποκαλυφθεί η ομορφιά της. Στη συνέχεια, η αγάπη κάποιου για τη γνώση που γίνεται το μέσο για τη γέννηση της ομορφιάς και της λογικής οδηγεί στο τελικό στάδιο στην επίτευξη του καλού για τον εαυτό. Αφού γεννήσει κάποιος πολλούς όμορφους, περιεκτικούς συλλογισμούς και σκέψεις, δύναται να διακρίνει το καλό. Ο έρωτας βοηθά τους θνητούς στην επίτευξη του καλού, και τους παρέχει τα μέσα για να πραγματώσουν δυνητικά την αθανασία, που είναι από μόνη της καλή και όμορφη¹⁷⁰.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως η ψυχή που κατακλύζεται από επιθυμία, δεν ανάγεται αυτόματα σε «ωραία» ή «αγαθή», ήτοι καλή. Οι ιδιότητες αυτές αποτελούν το αντικείμενο του πόθου και την επιδίωξη του ατόμου. Εντούτοις, κάτι τέτοιο δεν σημαίνει πως η ψυχή χαρακτηρίζεται από κακία ή ασχήμια¹⁷¹. Σημειώνεται πως, όποια ψυχή έφθασε ως το τέλος της αναζήτησης, έγινε μάρτυρας του υπέρτατου κάλλους που επιθυμούσε καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας της, το οποίο διέπεται από αιωνιότητα, σταθερότητα, τελειότητα και τυγχάνει υπεράνω κάθε μεταβολής. Υπογραμμίζεται πως το κάλλος αυτό δεν περιορίζεται σε ορισμένο «σώμα», «επιστήμη» ή «λόγο». Αντιθέτως, αποτελεί την ουσία κάθε επιμέρους ομορφιάς.

Σύμφωνα με όσα σχετίζονται με τις θέσεις της Διοτίμας, ο ενδεδειγμένος βίος του ανθρώπου συνίσταται στη θέαση της απόλυτης ωραιότητας, σε αντιδιαστολή με την οποία οποιοδήποτε έτερο κάλλος που οδηγεί σε επιθυμία, θεωρείται υποδεέστερο. Καθίσταται σαφές πως μόνο μέσω της σύζευξης με την απόλυτη ωραιότητα, η ψυχή καρπώνεται γνήσια «ουσία» και την «αθανασία»¹⁷². Με αφετηρία τον λόγο της Διοτίμας, στα πρώτα στάδια της ανάβασης της ψυχής, αναδεικνύεται η ηθική διάσταση του ανθρώπου, την οποία συχνά εξαίρει ο Σωκράτης στους Πλατωνικούς διαλόγους.

¹⁶⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 210a12

¹⁶⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 210c2-3

¹⁷⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 211a1

¹⁷¹ Taylor (2014:269)

¹⁷² Taylor (2014:273)

Εν προκειμένω, ο Σωκράτης υποστηρίζει πως ο άνθρωπος που κείται πλησίον του προορισμού του, είναι ικανός να διακρίνει την «επιστήμη» του Ωραίου¹⁷³.

Με αυτό τον τρόπο, η ψυχή υπερνικά κάθε στάδιο, προσεγγίζοντας τον τελευταίο αναβαθμό και εν τέλει, αφού κατακτήσει την απλή γνώση, πραγματώνει τη θέαση της ουσίας και εμβαθύνει σε αυτήν¹⁷⁴. Στον τελευταίο αναβαθμό, η ψυχή και η Ωραιότητα συμπορεύονται. Στο *Συμπόσιο* αντικατοπτρίζεται μια αμοιβαία αναδιάρθρωση των όρων *καλόν* και *αγαθόν*¹⁷⁵. Επισημαίνεται πως, η κατάκτηση του καλού και αγαθού δεν είναι κοινοποιήσιμη, καθώς μια τέτοια διαδικασία οδηγεί στην αποτύπωση ενός μέρους αυτής της κατάστασης. Ο άνθρωπος, είτε έχει ικανοποιήσει αυτή την επιδίωξη είτε όχι, δεν είναι σε θέση να την ερμηνεύσει πλήρως, δεδομένου πως ακόμη κι ένα πλήθος περιγραφών δεν είναι ικανό να ερμηνεύσει την ολότητά του και την ακριβή ουσία του. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια μυστικιστική αντίληψη, η οποία αναπτύσσεται στο πλαίσιο της πεποίθησης πως η εικόνα της υπέρτατης πραγματικότητας «*όχι μόνο δεν επιδέχεται μετάδοση αλλά, επίσης, αφού περάσει, δεν μπορεί καν να ανακληθεί στη μνήμη*»¹⁷⁶. Στο *Συμπόσιο*, ο Πλάτωνας αποτυπώνει τον Σωκράτη ως έναν άνθρωπο που ικανοποίησε σε πολλές περιπτώσεις την επιδίωξή του να καταστεί θεατής του καλού και του αγαθού¹⁷⁷.

¹⁷³ Πλάτων, Συμπόσιον210d

¹⁷⁴ Taylor (2014:274)

¹⁷⁵ Vegetti (2000:175-176)

¹⁷⁶ Taylor (2014:275)

¹⁷⁷ Wilamowitz (2006:231)

8. Η έννοια του έρωτα και της ηδονής

Στο *Συμπόσιο* παρατηρείται η διάκριση των ειδών του έρωτα και της ηδονής. Αναλυτικά, ο Φαίδρος, του οποίου η ομιλία δεν διέπεται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όσον αφορά τη δομή και το περιεχόμενο. Ο ίδιος διακατέχεται από την πεποίθηση πως, ο έρωτας έγκειται σε μια ηθική δύναμη, δεδομένου πως λειτουργεί διαμορφωτικά στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του εραστή και του ερώμενου. Παράλληλα, ο έρωτας είναι θεϊκός. Ο Φαίδρος, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, είτε προωθεί την εκτέλεση ηρωικών πράξεων είτε συντελεί στην εγκράτεια των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, είναι σώφρον να δημιουργούνται κοινωνικά σύνολα που απαρτίζονται από ζεύγη ερωτευμένα μεταξύ τους¹⁷⁸.

Ο Πausανίας συνδέει τον έρωτα με την Αφροδίτη, αναδεικνύοντας τη διττή φύση της θεάς, τη θεϊκή και την ανθρώπινη. Με αυτό τον τρόπο αποτυπώνει και τις δύο μορφές του έρωτα, την Ουράνια και την Πάνδημη. Ο έρωτας δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί είτε καλός είτε κακός, καθώς η ομορφιά και η ασχήμια του είναι συνυφασμένη με τον προορισμό στον οποίο οδηγεί τον άνθρωπο¹⁷⁹. Ο Πausανίας εστιάζει στην Πάνδημη, επισημαίνοντας πως πρόκειται για την ομορφιά του σώματος και την επιθυμία για τη σαρκική ηδονή που διακατέχει τους κατώτερους ανθρώπους. Από την άλλη πλευρά, τα ανώτερα όντα επιδιώκουν μεν τη σαρκική απόλαυση, αποζητούν δε την ολοκλήρωσή τους μέσα από τον έρωτα και την ψυχική ένωση. Επιπλέον, ο Πausανίας αναπτύσσει τη σκέψη πως ο ουράνιος έρωτας εστιάζει στο άρρεν λόγω της νοητικής του υπεροχής. Εν προκειμένω, αναδύεται εκ νέου το ζήτημα της ομοφυλοφιλίας αλλά και της παιδεραστίας στην αρχαία Αθήνα¹⁸⁰.

Όσον αφορά στον Εριζύμαχο, ο έρωτας δεν είναι παρά ένας «νόμος της φυσικής»¹⁸¹, που σημαίνει πως αποτυπώνεται ως το αποτέλεσμα μιας σειράς συγκυριακών ερωτικών δυνάμεων που εδράζονται μέσα στο σώμα¹⁸². Για τον Εριζύμαχο, ο έρωτας δύναται να λάβει διαφορετικές μορφές. Καταρχάς, είναι πιθανό να είναι φρόνιμος, ήτοι να έχει ως αφετηρία την αρετή και την αγάπη και να οδηγεί τους ανθρώπους στην ευτυχία. Ακόμη, δύναται να βασίζεται στην ύβρη και να επιφέρει συμφορές, διχασμό και δυστυχία. Ο Εριζύμαχος, ως γιατρός, παρομοιάζει τον έρωτα ως τέτοιο και αναφέρει πως πρόκειται για μια συμπαντική δύναμη που καθορίζει τη λειτουργία των αντιθέτων και αποσκοπεί

¹⁷⁸ Πλάτων (2011:41)

¹⁷⁹ Πλάτων (2004:234)

¹⁸⁰ Πλάτων (2004:235-237)

¹⁸¹ Πλάτων (2011:48)

¹⁸² Πλάτων (2011:49)

στην αποκατάσταση των αρμονικών σχέσεων τόσο ανάμεσα στους ανθρώπους όσο και ανάμεσα και στους θνητούς και τους θεούς¹⁸³. Ο έρωτας ως εκ τούτου, διέπεται από κοσμογονική σημασία και καθολική δύναμη. Τέλος, ο Εριζύμαχος, αν και ανάγει τον έρωτα σε παντοδύναμο θεό, στην πραγματικότητα εκείνος που διαθέτει απόλυτη ισχύ, είναι ο έρωτας που δομείται στο πλαίσιο των αρχών της σωφροσύνης και της δικαιοσύνης¹⁸⁴.

Ο Αριστοφάνης, αναφερόμενος στον μύθο της διάσπασης του ανθρώπου και την αέναη έκτοτε ανάγκη του να ενωθεί με το άλλο του μισό, ορίζει την επιθυμία αυτή των φύλων ως έρωτα¹⁸⁵. Ο Αριστοφάνης διαφαίνεται πως, αρχικά επιχειρηματολογεί με αφετηρία τη φυσιολογία, ήτοι την αρχέγονη διαίρεση του αρσενικού και του γυναικείου σώματος, η οποία προωθεί την τάση κάθε ανθρώπου να νιώθει οικεία με πρόσωπα του ίδιου φύλου. Έτσι, σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Αριστοφάνης στον λόγο του, ο έρωτας συνίσταται στην επιθυμία για ολοκλήρωση, η οποία επιτυγχάνεται αποκλειστικά μέσα από την επανένωση με το άλλο μισό και δεν σχετίζεται με τη σαρκική ηδονή. Αντίθετα, πρόκειται για την επιθυμία της ψυχής να συνυπάρξει αιώνια με το καλό και το αγαθό και έτσι ο άνθρωπος να κατακτήσει την ευδαιμονία και τη μακαριότητα¹⁸⁶. Όσον αφορά τον Αγάθωνα, ο έρωτας ισοδυναμεί με θεό που παραμένει νεαρός στην αιωνιότητα, δίκαιος και σοφός¹⁸⁷.

Επίσης, όπως ο Πausanias ξεκινά από τον λόγο του Φαίδρου και την ενιαία του κατανόηση σχετικά με τον έρωτα, έτσι και στην ομιλία του Σωκράτη μέχρι το 206a, ο ίδιος και η Διοτίμα κατέληξαν σε συμφωνία πως δεν υπάρχει τίποτα άλλο που να αισθάνονται οι άνθρωποι με τον έρωτα, εκτός από το καλό. Αυτό που χαρακτηρίζει την επιθυμία θεωρείται πως αποτελεί και το αντικείμενό της. Η καλοσύνη έλκει και ο έρωτας αποτελεί την κατάσταση της απόκρισης αυτής¹⁸⁸.

Πέραν τούτου, ο έρωτας δύναται να χαρακτηρίζεται από προσανατολισμό στη μονιμότητα. Αυτό σημαίνει πως, το καλό νοείται ως πάντα καλό, επομένως η επιθυμία κάποιου για αυτό δεν είναι ούτε προσωρινή ούτε χρονικά περιορισμένη. Με αυτό τον τρόπο, η αίσθηση του καλού ερμηνεύεται ως ένας προσανατολισμός που δύναται να

¹⁸³ Πλάτων (2011:50-51)

¹⁸⁴ Πλάτων (2011:52)

¹⁸⁵ Πλάτων (2011:56)

¹⁸⁶ Πλάτων (2011:59)

¹⁸⁷ Χρησιμοποιεί μάλιστα τρία επίθετα σε υπερθετικό βαθμό για να τον χαρακτηρίσει: «ευδαιμονέστατος», «κάλλιστος» και «άριστος». Πλάτων (2011:62-63) ; Taylor (2014:264-265)

¹⁸⁸ Murdoch (1993: 343)

έχει κάποιος και να ξεπερνά μια θνητή διάρκεια ζωής. Υπό αυτό το πρίσμα, η Διοτίμα, εν αντιθέσει με τον Πausανία παραθέτει την έκθεσή της για τον έρωτα, με έναν μη ενιαίο τρόπο σε τρία σημεία. Καταρχάς, η μη κτητική προσωπική σχέση υποδηλώνει τη συμμετοχή του ατόμου στο καλό με την μεσολαβητή τον έρωτα. Έτσι, ο έρωτας δεν δύναται να κατανοηθεί μεμονωμένα από το άτομο και το καλό, ή από τον μεσολαβητικό του ρόλο μεταξύ τους. Ουσιαστικά, αποτυπώνεται πως, ο έρωτας δεν είναι ένα πράγμα, με την έννοια ότι δεν συνιστά αμετάκλητα κάτι που δύναται να κατανοηθεί χωριστά. Αυτό σημαίνει επίσης ότι το άτομο δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί παρά μόνο υπό το πρίσμα του καλού και του έρωτα που μεσολαβεί ανάμεσά τους¹⁸⁹.

Επιπλέον, εάν τα ανθρώπινα όντα έχουν επιθυμίες που υπερβαίνουν τη θνητή ζωή τους και άρα τη θνητότητά τους, αυτό υποδηλώνει τη δυνατότητα του καλού να ξεπεράσει τα αγαθά της θνητής ζωής και να εκτείνεται στο άπειρο του χρόνου¹⁹⁰. Ακόμη, η δυνατότητα αιώνιας προσωπικής σχέσης με το καλό υποδηλώνει τη δυνατότητα του καλού που εκτείνεται στο άπειρο, όχι μόνο του χρόνου αλλά και της αξίας. Το αγαθό, στο οποίο μεσολαβεί ο έρωτας είναι «απρόσιτο και ανεξάντλητο»¹⁹¹.

Αναφορικά με την πολλαπλότητα των πρακτικών της ηδονής, καταρχάς η Διοτίμα αναφέρεται στο ότι δεν επιθυμεί να ασχοληθεί μόνο με το ζήτημα της πολλαπλότητας. Αυτή, όπως και ο Πausανίας, επιθυμεί να εστιάσει στην πράξη. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Απ' τη στιγμή λοιπόν που ο έρωτας, πάντοτε, είναι αυτό που είπαμε, μου είπε, τίνων ο ζήλος και η υπέρνταση της προσπάθειας θα μπορούσε ν' αποκληθεί έρωτας; με ποιό τρόπο επιδιώκουν να το αποκτήσουν και σε ποιά ενέργειά τους; ποιά στην πραγματικότητα τυχαίνει να είναι αυτή η ενέργεια; είσαι σε θέση να το πεις;»¹⁹².

Ο Πausανίας, επίσης, αναγνωρίζει πως ο έρωτας είναι «ένταση, προσπάθεια, ζήλος»¹⁹³. Ένα πρωταρχικό σημείο της αφήγησης της Διοτίμας έγκειται στην αποδοχή της πνευματικής ενέργειας που σχετίζεται με τον έρωτα και στον συσχετισμό με τον στόχο του που επιτρέπει την ανάταση του «τέλειου»¹⁹⁴. Η Διοτίμα, συνδέοντας την

¹⁸⁹ McCabe (1994:36)

¹⁹⁰ Scott&Welton (2009: 183)

¹⁹¹ Pickstock (1998:11)

¹⁹² Πλάτων, Συμπόσιον 206b1-3

¹⁹³ Murdoch (1993:343)

¹⁹⁴ Murdoch (1993:343)

πολλαπλότητα της ερωτικής πράξης με το εύρος των συγκεκριμένων αγαθών που δύνανται να είναι επιθυμητά, βασίζεται στη συμφωνία πως «από την έννοια «έρωτας», πήραμε κατά μέρος μια συγκεκριμένη έκφρασή της και, δίνοντάς της το όνομα του συνόλου, την ονομάσαμε «έρωτα», ενώ για τις υπόλοιπες εκφάνσεις της χρησιμοποιούμε άλλες ονομασίες»¹⁹⁵.

Αυτό που χαρακτηρίζει τον έρωτα, σε αντίθεση με άλλες πρακτικές επιθυμίες, είναι το γεγονός πως η πράξη, η κατεύθυνση και λειτουργία του είναι η τεκνοποίηση. Η Διοτίμα χρησιμοποιεί το ρήμα «τίκτω» («γεννώ») και το ουσιαστικό «τόκος» που σημαίνει (ανα)παράγω, είμαι δημιουργικός. Επιπλέον, φαίνεται να υπάρχει μια σύνδεση με την ομορφιά, όχι ως αντικείμενο του έρωτα, αλλά ως καταλυτικό στοιχείο στη διαδικασία αναπαραγωγής. Η ομορφιά είναι κεντρική και απαιτούμενη, καθώς «η σωτηρία επιτυγχάνεται μέσα από την ομορφιά»¹⁹⁶. Ακόμη, «ο έρωτας είναι μια μορφή επιθυμίας για αθανασία, για αέναη κατοχή του καλού... μια λαχτάρα για δημιουργία μέσα από την ομορφιά»¹⁹⁷.

Επιπρόσθετα, η Διοτίμα κάνει λόγο για το «όντας μαζί» στον έρωτα. Ειδικότερα, η ίδια επισημαίνει πως όλοι οι άνθρωποι είναι έγκυοι στο σώμα και στην ψυχή και, όταν φτάσουν στη σωστή ηλικία, η φύση τους οδηγεί στην επιθυμία της τεκνοποίησης¹⁹⁸. Το να είσαι έγκυος στο σώμα και να δίνεις ζωή, συνιστά μια αρκετά κατανοητή ιδέα, και είναι αρκετά σαφές πως αυτό αποτελεί μέρος του έρωτα¹⁹⁹. Σημειώνεται πως οι λέξεις που χρησιμοποιούνται για την τεκνοποίηση υποδηλώνουν την ώρα της εγκυμοσύνης και του τοκετού μιας γυναίκας, ώστε στο επίκεντρο να βρίσκεται ένα ετεροφυλόφιλο άτομο²⁰⁰. Ωστόσο, ενώ η εστίαση πραγματοποιείται στον ετεροφυλόφιλο, και κάποιος θα μπορούσε να δώσει μια περιγραφή της ερωτικής επαφής και του τοκετού, η έμφαση δίνεται αναγωγικά στην επιβίωση της δικής του οικογένειας ή του είδους στο σύνολό του, κάτι που απέχει πολύ από το σκεπτικό της Διοτίμας²⁰¹.

¹⁹⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 205b

¹⁹⁶ Weil (1957:143)

¹⁹⁷ Murdoch (1993:415)

¹⁹⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 206c1-4

¹⁹⁹ Scott&Welton(2009:121)

²⁰⁰ Pender (1992:74)

²⁰¹ ««Λοιπόν, είπε, θα σου τα πω σαφέστερα: δηλαδή, Σωκράτη, είπε, όλοι οι άνθρωποι κυοφορούν, τόσο στο σώμα, όσο και στην ψυχή· κι όταν φτάσουμε σε μια ορισμένη ηλικία, είναι έμφυτη η επιθυμία μας για τοκετό. Αλλά δεν μπορεί να έχουμε τοκετό μες στην ασκήμια, αλλά μόνο μέσα στην ομορφιά. Δηλαδή, η συνεύρεση του άντρα με τη γυναίκα είναι τοκετός. Κι έχει κάτι το θεϊκό αυτή η πράξη, και μες στη θνητή μας ύπαρξη ετούτο είναι αθάνατο, η κυοφορία και η γέννα. Λοιπόν, αυτά με κανένα τρόπο δε γίνονται». Πλάτων, Συμπόσιο 206c.

Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο ένας θνητός δύναται να συμμετέχει στην αθανασία, η Διοτίμα υποστηρίζει πως οι άνθρωποι δεν δύνανται να καταστούν αθάνατοι, γιατί αν το έκαναν θα υπερέβαιναν το όριο που χωρίζει για πάντα τους ανθρώπους από τους θεούς. Παρόλα αυτά, η γέννηση αποτελείτο μοναδικό είδος αθανασίας που έχουν στη διάθεσή τους οι άνθρωποι²⁰². Η θεϊκή ιδιότητα που δεν αποδόθηκε στον έρωτα, βρίσκεται στην ομορφιά. Αυτό που είναι όμορφο, λέγεται πρώτα ότι ταιριάζει στο θείο. Έτσι, η Διοτίμα προσωποποιεί την ομορφιά ως την Καλλονή που παραστέκεται στη γέννα²⁰³.

Την ίδια στιγμή, η Διοτίμα προκαλεί σύγχυση σχετικά με τη διάκριση των ανδρικών και των γυναικείων ρόλων. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι υπάρχει μια φυσική απελευθέρωση, μια απαλλαγή από τον «μεγάλο πόνο»²⁰⁴, η οποία εξαρτάται από την παρουσία του ωραίου ως εξωτερικού. Η επιθυμία διεγείρεται μόνο από την ομορφιά. Ωστόσο, ο έρωτας δεν είναι το ωραίο²⁰⁵, αλλά έχει μερίδιο στη θεία αθανασία. Αυτό συμβαίνει, διότι η αναπαραγωγή είναι αιώνια και αθάνατη, στον βαθμό που αυτό είναι δυνατό για το θνητό ον²⁰⁶. Το συμπέρασμα στο τέλος αυτής της ανταλλαγής είναι ότι η ομορφιά μεσολαβεί μεταξύ των ανθρώπων και της αθανασίας που αυτοί αναζητούν στην επιθυμία τους να υπερβούν τη θνητότητα²⁰⁷.

Μέχρι στιγμής, η εστίαση βρίσκεται στη φυσική τεκνοποίηση. Σημειώνεται πως η θετική αξιολόγηση που έχει προσφερθεί για την ετεροφυλοφιλική επαφή είναι εντελώς διαφορετική από την απόρριψη του έρωτα από τον Πausανία σε συνδυασμό με τη γήινη Αφροδίτη ως άδοξου έρωτα. Για τη Διοτίμα, ο ετεροφυλόφιλος έρωτας δεν είναι τόσο ουράνιος όσο ο έρωτας για το θείο²⁰⁸. Επιπλέον, δεδομένου πως ο ετεροφυλόφιλος έρωτας οδηγεί στη γέννηση παιδιών και άρα στη διαδοχή των γενεών,

²⁰² Most (2005:37)

²⁰³ Πλάτων, Συμπόσιον 206d

²⁰⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 206e

²⁰⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 206e2-3

²⁰⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 206e5-207a1

²⁰⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 207a

²⁰⁸ Scott&Welton(2009:122)

στην αθανασία επιβεβαιώνεται η θέση του έρωτα ως επιθυμία το καλό να είναι για πάντα ως τέτοιο για τον εαυτό του.

9. Ο έρωτας ως δαίμονας

Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο *Συμπόσιο* και έχουν ως αφετηρία τη Διοτίμα, ο έρωτας εκτός των άλλων ερμηνεύεται και ως δαίμονας ο οποίος κείται μεταξύ του θνητού και του θείου. Ως εκ τούτου, διαθέτει την ισχύ να αποκωδικοποιεί όσα συμβαίνουν στους ανθρώπους και να τα μεταλαμπαδεύει στους θεούς, και αντίστροφα, προωθώντας με αυτό τον τρόπο την επικοινωνία ανάμεσα στα δύο μέρη²⁰⁹. Ουσιαστικά η Διοτίμα, αξιοποιεί έναν γενεαλογικό μύθο προκειμένου να ενισχύσει την αντίληψη περί του έρωτα-δαίμονα²¹⁰.

Από την άλλη πλευρά, ο Σωκράτης χρησιμοποιεί την έννοια της μεσότητας, ούτως ώστε να αναδείξει την ύπαρξη μιας μέσης κατάστασης, η οποία κείται ανάμεσα στη γνώση και την άγνοια. Η μεσότητα υφίσταται επί παραδείγματι στην περίπτωση ενός ανθρώπου που αναπτύσσει μία ορθή άποψη, η οποία ωστόσο δεν δύναται να αποδειχθεί. Εν προκειμένω, υπό αυτό το πρίσμα ερμηνεύεται και ο έρωτας, ο οποίος βρίσκεται ανάμεσα στο αγαθό και το αντίθετό του²¹¹.

Έτσι ο έρωτας, όντας στο μέσο της άγνοιας και της σοφίας, διαθέτει τη δυνατότητα να παρασύρεται από τις ιδέες και κατά συνέπεια να μεγαλώνει την απόσταση ανάμεσα στην ψυχή και τη σαρκική ηδονή. Με τον τρόπο αυτό, οι άνθρωποι καθίστανται θεατές του κόσμου των ιδεών. Όταν η ψυχή «εγκλωβίζεται» στο θνητό σώμα και αντιληφθεί το κάλλος, ανακαλεί στη μνήμη του το πραγματικό κάλλος. Η τάση για απομάκρυνση από τα γήινα δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί και έτσι δημιουργείται μια μανιώδης κατάσταση, ανάλογη εκείνης που διέπει τον εραστή, ο οποίος ποθεί μάταια να ανακαλέσει την ουσία των πραγμάτων²¹².

Ο έρωτας αποσκοπεί στην κατάκτηση του ωραίου, η έλλειψη του οποίου γιγαντώνει τον πόθο του. Εφόσον, δεν το κατέχει, δεν δύναται να αναχθεί σε θεό. Σημειώνεται πως, οι θεοί δεν επιδιώκουν τη σοφία, καθώς την έχουν ήδη. Από την άλλη πλευρά οι άφρονες, δεν υποφέρουν εξαιτίας της άγνοιάς τους, καθώς δεν κατέχουν την αληθινή γνώση και κατά συνέπεια δεν συνειδητοποιούν τις συνέπειες της έλλειψής της²¹³.

²⁰⁹ Πλάτων (1993:111) ; Taylor (2014:269)

²¹⁰ Πλάτων (2011:71)

²¹¹ Πλάτων (2011:70)

²¹² Πλάτων (1993:103)

²¹³ Πλάτων (1993:109) ; Taylor (2014:269)

Ο έρωτας-δαίμονας για τον οποίο κάνει λόγο η Διοτίμα, ούτε αποσαφηνίζεται, ούτε ταξινομείται. Αυτό που δύναται να καταγραφεί, είναι πως αποσκοπεί στην προσέγγιση της θεϊκής τελειότητας, από την οποία κείται μακριά. Εν προκειμένω, αυτό που αναφέρεται ως παράδειγμα, έχει ως αφετηρία τον Σωκράτη. Ειδικότερα, επισημαίνεται πως όσοι βιώνουν τον έρωτα στο πρόσωπο του φιλοσόφου, στην πραγματικότητα ερωτεύονται το πάθος του για πνευματική ανάπτυξη και ανάταση. Με αυτό τον τρόπο, μέσα από τον έρωτά τους για τον Σωκράτη, επιχειρούν να επιτύχουν την προσωπική τους ολοκλήρωση²¹⁴.

Με γνώμονα την αρχή της μεσότητας, ο έρωτας, όπως ήδη καταγράφηκε, δεν είναι θεός. Εντούτοις, αυτό δεν ισοδυναμεί με την επίδοση μιας θνητής υπόστασης. Συγκεκριμένα, εφόσον οι θεοί είναι ευδαίμονες και ωραίοι, ενώ ο έρωτας αποζητά αυτές τις ιδιότητες μιας και δεν τις διαθέτει, σημαίνει πως δεν είναι θεός. Ως εκ τούτου, βρίσκεται σε μια μέση κατάσταση και με βάση αυτή αποκαλείται ως «μέγας δαίμων». Η επίτευξη της επικοινωνίας μεταξύ θνητών και θεών με τη βοήθεια του δαίμονα, οδηγεί και στη διατήρηση της συνοχής του σύμπαντος. Ο έρωτας προσμετράται στους δαίμονες²¹⁵.

²¹⁴ Hadot (2002:63)

²¹⁵ Πλάτων (2011:70-71)

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

10. Η παιδαγωγική σχέση εραστή (δασκάλου) και ερώμενου (μαθητή)

Στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα, ο Πausanias κάνει λόγο για τον παιδαγωγικό έρωτα που υπήρχε στην αρχαία Αθήνα. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο έρωτας είναι ανώτερος, δεδομένου πως προάγει την πνευματική ανάταση. Η ανωτερότητα αυτή αναστέλλεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες επιδιώκεται αποκλειστικά η σαρκική απόλαυση. Σημειώνεται πως στην αρχαία Αθήνα η παιδευσιμότητα δεν ήταν καταδικαστέα, εφόσον δεν επρόκειτο για εφήμερη σχέση και αποσκοπούσε στην μετάδοση της αρετής από τον εραστή στον ερώμενο²¹⁶.

Στον λόγο του Πausanias όπως ήδη καταγράφηκε, γίνεται αναφορά στην παιδευσιμότητα, η οποία ωστόσο συνυφαίνεται της «καλλιέργειας» της αρετής και της σοφίας²¹⁷. Το ερώτημα που γεννάται, είναι πώς ο έρωτας και δη εκείνος που αναπτύσσεται μεταξύ ενός ενήλικου άνδρα κι ενός νεαρού, δύναται να ικανοποιήσει επιδιώξεις που σχετίζονται με την επίτευξη της αρετής. Ο Πausanias επισημαίνει πως ο παιδευσιμικός έρωτας που έχει ως αφετηρία την ανάδειξη του ψυχικού κάλλους συντελεί στην κατάκτηση της αρετής²¹⁸.

Το επιχείρημα αυτό του Πausanias αξιολογείται σοβαρά από τον Πλάτωνα, καθώς η εστίαση στην ωραιότητα της ψυχής σε αντιδιαστολή με τη σαρκική ηδονή, επανέρχεται ως μια εκ των θεμελιωδών θεματικών που αναπτύσσει η Διοτίμα και συνίσταται στην ανάδειξη της σημαντικότητας του έρωτα της ωραίας ψυχής εν αντιθέσει με τον έρωτα που αναπτύσσεται ως αποτέλεσμα του σωματικού κάλλους²¹⁹. Επισημαίνεται πως σε κάθε περίπτωση, το σώμα δεν υποβαθμίζεται, αλλά συνιστά την αφορμή για την προώθηση των εραστών προς την αρετή. Με αυτό τον τρόπο, το σωματικό κάλλος που αναφέρθηκε πρωτίστως από τον Φαίδρο ως κίνητρο κατάκτησης της αρετής, ερμηνεύεται εν προκειμένω από τον Πausanias και ανάγεται στο επίπεδο της ψυχής. Κατά συνέπεια, ο παιδαγωγικός προσανατολισμός των ερωτικών σχέσεων

²¹⁶ Πλάτων (2004: 235-237)

²¹⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 184c

²¹⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 183e

²¹⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 210a-c

που αναπτύσσεται αρχικά από τον Πausanias, αναλύεται έτσι περισσότερο από τον Σωκράτη²²⁰.

Η ιέρεια Διοτίμα, την οποία ο Σωκράτης παρουσιάζει ως ειδική στην αγάπη, περιγράφει πώς ο εραστής που δρα με ορθό τρόπο, μεταβαίνει από την αγάπη ενός συγκεκριμένου και όμορφου σώματος και ατόμου, στην αγάπη της ίδιας της ομορφιάς. Αυτή η μετάβαση αναφέρεται συμβολικά ως «scala amoris» (κλίμακα της αγάπης), δεδομένου πως η ανώτερη μορφή αγάπης δεν δύναται να πραγματοποιηθεί, εάν αρχικά δεν έχει προσεγγιστεί το πρώτο σκαλί, ήτοι η φυσική έλξη για ένα όμορφο σώμα ή άτομο. Μια πρώιμη ερμηνεία της περιγραφής του Πλάτωνα ή της Διοτίμας για αυτήν την ανάβαση συνίσταται στην υπόθεση πως ο εραστής εγκαταλείπει όλα τα προηγούμενα αντικείμενα καθώς κινείται προς τα πάνω. Ωστόσο, μια τέτοια θεώρηση επιδέχεται αμφισβήτηση, καθώς ο Πλάτωνας δεν πιστεύει ότι κάθε προηγούμενο στάδιο στην ανάβαση μένει πίσω κατά τη μετακίνηση του εραστή σε ένα υψηλότερο στάδιο.

Τα χωρία που αφορούν τη Διοτίμα και τον Σωκράτη, περιλαμβάνουν την προσέγγιση της επιδίωξης του έρωτα, με την πρώτη να διακατέχεται από την πεποίθηση πως ο έρωτας αποσκοπεί στη γέννηση μέσα στην ωραιότητα²²¹. Σύμφωνα με την ίδια, η γέννα αυτή συνιστά μία από τις πρώτες φάσεις της ερωτικής παιδαγωγίας και δύναται να εκληφθεί είτε κυριολεκτικά είτε μεταφορικά²²².

Η Διοτίμα υπογραμμίζει την αξία της ομορφιάς κατά την εκδήλωση του έρωτα, κάτι που ερμηνεύεται ως τυπικό μοτίβο του *Συμποσίου*. Αναλυτικά, η Διοτίμα επισημαίνει πως η ορθή διαπαιδαγώγηση από νεαρή ηλικία στο πλαίσιο της επιστήμης του έρωτα, αρχικά οδηγεί στην προσέγγιση ενός όμορφου σώματος που γεννά ωραίους λόγους. Με αυτό τον τρόπο, η αναγνώριση του σωματικού κάλλους αναδεικνύεται σε πρώτο αλλά θεμελιώδες στάδιο της ερωτικής πορείας²²³.

Ουσιαστικά, ο ερώμενος ακολουθεί μια ανοδική διαδρομή. Μετά την περάτωση του πρώτου βήματος, ακολουθεί η αντίληψη της ωραιότητας ποικίλων ενασχολήσεων και επιστημών²²⁴. Αυτό σημαίνει πως κάποιος που έχει ολοκληρώσει ορθά την ερωτική ανοδική πορεία, δύναται να ενστερνιστεί την ουσία της ομορφιάς, χωρίς να επιδίδεται

²²⁰ Sheffield (2006:18-20)

²²¹ Πλάτων, Συμπόσιον206b8

²²² Πλάτων, Συμπόσιον206c1-206c4

²²³ Πλάτων, Συμπόσιον 210a5-8

²²⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 210c3- 210d

στην προσκόλληση σε επιμέρους πτυχές της, αναπτύσσοντας αντίστοιχους φιλοσοφικούς λόγους και πεποιθήσεις²²⁵. Σημειώνεται πως η ορθή διαπαιδαγώγηση, επιφέρει μια αιφνίδια αποκάλυψη, ήτοι το αληθινά Περικαλλές²²⁶, το οποίο τυγχάνει αναλλοίωτο και αμετάβλητο και δεν δύναται να παρομοιαστεί με οτιδήποτε άλλο συνδέεται με την ανθρώπινη ζωή²²⁷.

Έχοντας κατανοήσει πως η παιδαγωγία και η διδαχή είναι καθ' όλα δύσκολες, η Διοτίμα επαναφέρει περιληπτικά τους ερωτικούς αναβαθμούς, με σκοπό να καταλήξει στην αξία της θέασης του αληθινά ωραίου από τον ερώμενο²²⁸ και ολοκληρώνει ως εξής: *«Και δίνεται η δυνατότητα σε εκείνον που έχει γεννήσει και αναθρέψει την αληθινή αρετή να γίνει αγαπητός στους θεούς και, όσο είναι θεμιτό για έναν άνθρωπο, αθάνατος και εκείνος»*²²⁹.

Αναλυτικά, το πρώτο βήμα είναι να αγαπήσει ο ερωτευμένος ένα σώμα, το επόμενο, να αγαπήσει την ομορφιά στο σώμα, και το τρίτο, να αγαπήσει την ομορφιά που μπορεί να έχει μια ψυχή²³⁰. Ουσιαστικά, συνειδητοποιείται πως η ομορφιά όλων των σωμάτων είναι πανομοιότυπη, ενώ η εμμονή του εραστή με το σώμα καθίσταται σταδιακά λιγότερο έντονη²³¹.

Το σώμα του ατόμου θεωρείται πλέον από τον εραστή ως πολύ λιγότερο σημαντικό, ωστόσο, υποδηλώνει πως έχει ακόμα κάποιου είδους σημασία γι' αυτόν. Αυτό σημαίνει πως ο θαυμασμός του εραστή για το άτομο γίνεται αντικείμενο μιας ισχυρότερης, πλουσιότερης και πιο περιεκτικής αγάπης. Αυτό είναι το υπονοούμενο της δήλωσης της Διοτίμας ότι η εμμονή του εραστή με το σώμα θα γίνει λιγότερο έντονη. Με αυτό τον τρόπο, ο εραστής δύναται να παρατηρήσει στοιχεία που έως τότε δεν μπορούσε να διακρίνει. Πριν την ανάβασή του, ο εραστής ήταν προσηλωμένος, απασχολημένος ή ακόμη και υποδουλωμένος από μια συγκεκριμένη πτυχή του ατόμου, θολώνοντας έτσι και περιορίζοντας την αντίληψή του για το σύνολο των χαρακτηριστικών αυτού.

Η Διοτίμα συνεχίζει περιγράφοντας τα τρία τελευταία σκαλοπάτια της σκάλας της αγάπης. Έχοντας κάποιος αγαπήσει την ψυχική ομορφιά, θα έχει την επιλογή του

²²⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 210d5

²²⁶ Taylor (2014:273- 275)

²²⁷ Πλάτων, Συμπόσιον 210e-211b

²²⁸ Πλάτων, Συμπόσιον 211c

²²⁹ Πλάτων, Συμπόσιον 212a5-7

²³⁰ Πλάτων, Συμπόσιον 210a-c

²³¹ Πλάτων, Συμπόσιον 210b, 210c

αντικειμένου της αγάπης και εν τέλει της γνώσης και της ίδιας της ομορφιάς²³². Η Διοτίμα αναφέρει πως ο εραστής που θα συναντήσει την ίδια την ομορφιά, θα είναι απαλλαγμένος από την ανθρώπινη σάρκα²³³. Αυτό σημαίνει πως, ο εραστής, μόλις φτάσει στο τέλος, απορρίπτει τα ανθρώπινα ή θνητά αντικείμενα αγάπης και τα αντικαθιστά με τα σχετικά ανώτερα.

Όταν η Διοτίμα κάνει λόγο για τον εραστή που είναι απαλλαγμένος από την εμμονή για το ανθρώπινο σώμα, το μόνο που μπορεί να συμπεράνει είναι ότι εκείνος που έχει σηκωθεί για να δει την ίδια την ομορφιά, θα αγαπήσει με μεγαλύτερο και καταλληλότερο τρόπο, καθώς πλέον διαθέτει τις γνώσεις και διακρίνει τι έχει αξία. Η ίδια αναφέρει πως, ο εραστής, έχοντας αντιμετωπίσει την απέραντη θάλασσα της ομορφιάς, θα σκεφτεί τώρα ότι η «δουλική αγάπη» της νεανικής ομορφιάς ανήκει στο παρελθόν²³⁴.

Η Διοτίμα φαίνεται να επικρίνει την εμμονική επιθυμία του εραστή να αναζητά νέους, τα οποία τα συνδέει με τη γοητεία του χρυσού και των φανταχτερών ενδυμάτων. Η θέαση ή η επίγνωση της ομορφιάς φαίνεται να αποτελεί το ενδιαμέσο προς τον τελικό στόχο της γέννησης της αληθινής αρετής. Εδώ υπονοείται πως ο εραστής, έχοντας επιτέλους αντιληφθεί την ίδια την ομορφιά, έχει ακόμα πολλά να κάνει. Το απόλυτο τέλος φαίνεται να σχετίζεται με τη συνέχιση και τη βίωση της ζωής σύμφωνα με την αρετή, στο φως που ρίχνει η μορφή της ομορφιάς.

Ο εραστής, έγκυος στην ψυχή, συναντά ένα ελκυστικό μυαλό ή ψυχή, μια κοινωνία που τον παρακινεί να γεννήσει τον όμορφο λόγο, την σοφία και την αρετή. Ο εραστής μέσω της εκπαίδευσης και του συλλογισμού, προσπαθεί να εμψύσει τέτοιες ιδιότητες στον ερώμενό του, ενώ από κοινού συνεχίζουν να παράγουν τους δικούς τους φιλοσοφικούς απογόνους²³⁵.

Η διάκριση της Διοτίμας ανάμεσα στη δημιουργία εικόνων αρετής και αληθινής αρετής, οι προηγούμενες προσπάθειες του εραστή να εκπαιδεύσει το αντικείμενο του έρωτά του και τα είδη των φιλοσοφικών απογόνων που παρήγαγαν, ήταν εν μέρει ανεπαρκείς ή χρειάζονταν βελτίωση. Αυτό συνέβη, διότι σε αυτό το στάδιο της ανάβασής του ο εραστής δεν ήξερε ακόμα τι ήταν η ομορφιά. Ωστόσο, έχοντας δει

²³² Πλάτων, Συμπόσιον 210c-d

²³³ Πλάτων, Συμπόσιον 211e

²³⁴ Πλάτων, Συμπόσιον 210d

²³⁵ Πλάτων, Συμπόσιον 209a-c

αυτό το υπέρτατο αντικείμενο, δύναται τώρα να γεννήσει την αληθινή αρετή. Με αυτό τον τρόπο, δύναται να προσφέρει στον ερώμενο το ίδιο όραμα της απόλυτης ομορφιάς που γνώρισε ο ίδιος και μαζί μπορούν να συνεχίσουν να αναπαράγουν και να γαλουχήσουν ακόμη πιο εκλεπτυσμένους απογόνους σε σχέση με το παρελθόν.

Επιπλέον, η αναγνώριση της ίδιας της ομορφιάς, λειτουργεί και ως κίνητρο μεταξύ του εραστή και του ερώμενου, προκειμένου αμφότεροι να συνομιλήσουν περαιτέρω και με πιο ενδιαφέροντα τρόπο. Ακόμη, θα αναπτύξουν περισσότερα κοινά στοιχεία από εκείνους που η μόνη τους σύνδεση είναι απλώς η παραγωγή βιολογικών παιδιών. Η σχέση, που ενώνεται με λογικούς απογόνους, περιλαμβάνει πολύ ισχυρότερο δεσμό και πολύ πιο σταθερή στοργή συγκριτικά με τις υπόλοιπες²³⁶.

Όπως αναφέρει η Διοτίμα, ο εραστής, λειτουργώντας ως παιδαγωγός, γεννά μια πλειάδα πρωτοβουλιών, νόμων και πράξεων. Το κίνητρό του δεν είναι παρά η επίτευξη της αθανασίας. Στο ίδιο πλαίσιο, η επιθυμία για την αναζήτηση του ωραίου, προκαλεί την αναπαραγωγή των ανθρώπων και κατ' επέκταση τη διαίωνιση του ανθρώπινου είδους²³⁷. Πέραν τούτου, ο εραστής ποθεί διακαώς να κατακτήσει την αληθινή γνώση και ως εκ τούτου, τείνει προς την επίτευξη ανώτερων πραγμάτων. Έτσι, επεκτείνεται και πέρα από όσα του προσφέρουν οι αισθήσεις του, με αποτέλεσμα να θυσιάζει τη σαρκική ηδονή προς ικανοποίηση της αιωνιότητας. Επιδίωξη του εραστή είναι να βρεθεί όσο το δυνατόν πιο κοντά στο κάλλος και το αγαθό. Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως, ο εραστής-φιλόσοφος διαφοροποιείται από τους άλλους ανθρώπους, καθώς δεν προσδιορίζεται από την ψευδαίσθηση πως διαθέτει την αληθινή γνώση, αλλά αγωνίζεται προς αυτή την κατεύθυνση. Οι εραστές-φιλόσοφοι διακρίνονται από την κοινή ύπαρξη του έρωτα σε αυτούς και από την επιθυμία τους να γίνουν κοινωνοί της σοφίας²³⁸.

²³⁶ Πλάτων, Συμπόσιον 209c

²³⁷ Πλάτων (2011:73-74)

²³⁸ Hadot (2002:78)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε ως στόχο την ανάδειξη της παιδαγωγικής σχέσης που ενυπάρχει ανάμεσα στον εραστή και τον ερώμενο, υπό το πρίσμα των ομιλιών που αναπτύχθηκαν στο *Συμπόσιο* σχετικά με τη θέση του έρωτα στη ζωή των ανθρώπων. Ο Πλάτωνας δράττεται της ευκαιρίας και παραθέτει απόψεις σχετικά με την ερωτική φιλοσοφική συναναστροφή, ερμηνεύοντάς την παράλληλα ως κινητήριο δύναμη που δύναται να λειτουργήσει παιδαγωγικά και να βελτιώσει τον άνθρωπο ατομικά και συλλογικά, ανεξαρτήτως φύλου.

Ως εκ τούτου, διαφαίνεται πως η διάσταση του έρωτα όπως περιγράφεται από τον Πλάτωνα είναι συμπεριληπτική. Η μεθοδολογία που αξιοποιήθηκε εν προκειμένω συνίσταται στην καταρχάς διαλεκτική συζήτηση, η οποία συνετέλεσε καθοριστικά στην προαγωγή των διαλόγων. Πέραν τούτου, είναι αναγκαίο να σημειωθεί πως η διαλεκτική λειτούργησε και ως ευρύτερη ενοποιητική συνισταμένη που κατάφερε να σταθεί απέναντι στις άλλοτε συναφείς και άλλοτε εκ διαμέτρου αντίθετες ιδέες που εκφράστηκαν σε φιλοσοφικό επίπεδο και αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του *Συμποσίου*.

Αναλυτικά, παρατηρήθηκε πως οι εγκωμιαστικοί λόγοι των πρώτων ομιλητών προσιδιάζουν εν πολλοίς στις αναφορές της Διοτίμας. Ως εκ τούτου, το πλατωνικό κείμενο αποτυπώνει τους ομιλητές να συνδιαλέγονται, με τη Διοτίμα να συμμετέχει νοητά στη συζήτηση. Επιπλέον, η διαλεκτική λειτουργεί συμφιλιωτικά και αμβλύνει το χάσμα μεταξύ των αντιτιθέμενων απόψεων, κάτι που κατέστη διακριτό τόσο κατά την ομιλία του Σωκράτη και του Αγάθωνα, όσο και κατά τη διδασχία της προφήτου, η οποία στην πραγματικότητα συγκροτεί τις αρχές και τις πεποιθήσεις της στο πλαίσιο της αρμονικής συνύπαρξης αντίθετων στοιχείων, όπως επί παραδείγματι η ψυχή και το σώμα, το αρσενικό και το θηλυκό, κ.ά.

Η αφήγηση του Σωκράτη για τον έρωτα στο *Συμπόσιο*, όπως μεταδίδεται από τη δασκάλα του Διοτίμα, περιγράφει τη φιλοσοφική εκπαίδευση ως θεμελιωμένη στην αισθητή εμπειρία και ως μέσο για τη γνώση του υπερβατικού. Το ταξίδι του ερώμενου με τη βοήθεια του εραστή από το εμπειρικό στο υπερβατικό, παρέχει μια γνωσιολογική αναφορά που δεν υποτιμά τη γνώση που παρέχει το αισθητό, αλλά μάλλον τη χρησιμοποιεί ως πύλη για μεγαλύτερη κατανόηση.

Ο εραστής υπόκειται σε μια κίνηση που είναι φιλοσοφική. Αφτηρία του αποτελεί η ιδιαίτερη εμπειρία της ομορφιάς, με βάση την οποία ο εραστής είναι σε θέση να

διευρύνει τις γνώσεις του και να επιτύχει την ανάβασή του επιστημολογικά και οντολογικά προς υψηλότερα αντικείμενα γνώσης και έτσι, προς μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση. Με τον τρόπο αυτό, ο ίδιος αξιοποιεί τη λογική εμπειρία ως θεμελιώδη πτυχή του τρόπου με τον οποίο κάποιος αποκτά τη γνώση, έτσι ώστε στο τέλος της διαδρομής να είναι σε θέση να επιστρέψει στο αισθητό για να δημιουργήσει με τις νέες γνώσεις του.

Αυτή η ιδέα του εραστή που «γεννάει» στην ομορφιά είναι το βήμα που φέρνει τον εραστή πίσω στη σπηλιά, στο αισθητό βασίλειο, έτσι ώστε το τέλος του ταξιδιού να είναι στην πραγματικότητα πολύ φυσικό. Όπως δηλώνει ο Σωκράτης, ο πραγματικός λάτρης της μάθησης έχει μια ερωτική σχέση με τη σοφία, παρόμοια με εκείνη που αναπτύσσει ο εραστής με το ωραίο, όπως περιγράφεται από τη Διοτίμα στο *Συμπόσιο*. Τόσο ο εραστής όσο και ο φιλόσοφος κινούνται προς την κατανόηση της ομορφιάς και της σοφίας αντίστοιχα, ώστε να είναι ικανοί να «γεννήσουν» γνώση και ομορφιά. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, οι σχέσεις αυτές διέπονται από ερωτικό χαρακτήρα.

Η έκθεση της Διοτίμας παρέχει όχι απλώς μια περιγραφή του έρωτα, αλλά μάλλον μια περιγραφή του τρόπου με τον οποίο τα ανθρώπινα όντα δύνανται να έχουν πρόσβαση στους ίδιους φιλοσοφικούς στόχους με τους «εραστές» της μάθησης. Με αυτόν τον τρόπο, η περιγραφή της δεν παρέχει απλώς μια θεωρητική πειθαρχία για το πώς μπορεί κάποιος να αποκτήσει γνώση, αλλά μάλλον μια φιλοσοφική προσέγγιση για τη ζωή και τη μάθηση που στηρίζεται στην πράξη και σε μια εμπειρία που είναι προσβάσιμη σε όλους. Άλλωστε, η εμπειρία του έρωτα είναι κάτι όμορφο και άμεσο.

Η αισθητική εμπειρία του εραστή στην ιδιαίτερη σχέση του με το αντικείμενο της αγάπης, παρέχει μια προσιτή πράξη που στοχεύει στη θέαση καθαυτής της ομορφιάς και του αγαθού και απαλλάσσεται από την εμμονική «υποταγή» στη σαρκική απόλαυση και ηδονή. Ο έρωτας και η ικανότητά του να κινεί την ψυχή στη δράση όταν διακρίνει την ομορφιά, επιτρέπει στα άτομα να φιλοσοφούν μέσα από την πιο προσιτή ανθρώπινη δραστηριότητα, την αγάπη για την ομορφιά ενός άλλου ατόμου.

Μέσα από την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του έρωτα, ο άνθρωπος είναι σε θέση να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ του καθαρά σωματικού και του υπερβατικού σε μια προσπάθεια να θεραπεύσει την άγνοιά του. Ο έρωτας, κοινός σε όλα τα ανθρώπινα όντα, είναι αυτός που μας επιτρέπει να περάσουμε από την άγνοια στη φιλοσοφική έρευνα και είναι σε θέση να το κάνει μέσω της αγάπης, μέσω της εμπειρίας της ομορφιάς, η οποία αν και εκ πρώτης όψεως φαίνεται να είναι μια άκρως αντιφιλοσοφική δραστηριότητα, δεν είναι έτσι. Ο έρωτας ωθεί σε κίνηση ολόκληρη

την ψυχή, καθώς λαχταρά την ομορφιά περισσότερο από οτιδήποτε άλλο και είναι σε θέση να δημιουργήσει μια σύνδεση μεταξύ της λόγου και της επιθυμίας, όπου η επιθυμία κινεί την ψυχή προς τη δράση, και ο λόγος ρυθμίζει την επιθυμία, έτσι ώστε να μην παραπλανηθεί από την υπερβολή και απωλέσει την απόλυτη ομορφιά και εν τέλει την ευδαιμονία.

Και οι δύο πτυχές που λειτουργούν μαζί ταιριάζουν στη διττή μας φύση και δημιουργούν την αρμονία που απαιτείται για να κινηθεί ολόκληρη η ψυχή προς τη φιλοσοφική εκπαίδευση. Με αυτόν τον τρόπο, ο έρωτας και η ομορφιά δύνανται να θεωρηθούν ως ισχυρό παιδαγωγικό εργαλείο που εκκινεί από τον εραστή και έχει ως αποδέκτη τον ερώμενο.

Το κύριο πλεονέκτημα που έχει η ομορφιά, είναι πως ο έρωτας για την ομορφιά προηγείται της κατανόησης, και ως εκ τούτου ο θεατής δεν απαιτεί έναν εξορθολογισμό της εμπειρίας της ομορφιάς, για να τη λαχταρήσει. Η μη διαλογική φύση της ομορφιάς λειτουργεί ως επιστημολογικό πλεονέκτημα: οι φιλόσοφοι της Διοτίμας δεν γνωρίζουν καν το ταξίδι τους, καθώς δεν χρειάζονταν λογική πειθώ για να το ξεκινήσουν εξαρχής. Ωστόσο, μόλις φτάσουν στο τέλος της κλίμακας και βιώσουν την αποκάλυψη της υπέρβασης, δεν υπάρχει τίποτα άλλο να καταλάβουν, δεδομένου πως το καλό και το όμορφο καθίστανται αμέσως μέρος της κατανόησής τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amit, M. (1973). *Great and Small Poleis : A Study in the Relations between the Great Powers and the Small Cities in Ancient Greece*. Latomus.
- Aristotle. (2021). *On the Heavens*. Beyond Books Hub.
- Barnes, J. & Barnes, J. (2000). *Aristotle: A Very Short Introduction*. OUP Oxford.
- Benson, H. H. (2008). *A Companion to Plato*. John Wiley & Sons.
- Boas, G. (1948). Fact and Legend in the Biography of Plato. *The Philosophical Review* 57 (5), 439–57. <https://doi.org/10.2307/2181715>.
- Brentlinger, J. A. (1970). *The Cycle of Becoming in the Symposium, î in The Symposium of Plato*. Translated by Suzy Q, Groden. Drawings by Leonard Baskin, The University of Massachusetts Press.
- Brickhouse, Th. C. & Smith, N.D. (1997), Socrates and the Unity of the Virtues. *The Journal of Ethics* 1 (4), 311–24. <https://doi.org/10.1023/A:1009710215472>.
- Calame, Cl. (2004). *Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα*, Μετάφραση: Α. Στέφος. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cornford, F. M. (1971). The Doctrine of Eros in Plato's Symposium, in *Plato II: A Collection of Critical Essays: Ethics, Politics, and Philosophy of Art and Religion*, Edited by Gregory Vlastos. Modern Studies in Philosophy. Amelie OksenbergRorty, general editor, Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Craig, Ed. (1998). *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: New York: Routledge.
- Croiset, M. (1922), Platon: Oeuvres Complètes. Tome I: Introduction-Hippias Mineur-Alcibiade -Apologie de Socrate-Euthyphron-Criton Platon: Oeuvres Complètes. Tome I: Introduction-Hippias Mineur-Alcibiade -Apologie de Socrate-Euthyphron-Criton. *Journal of Hellenic Studies* 42: 283. <https://doi.org/10.2307/625914>.

- Dover, K. J. (1980). *Plato's Symposium*. New York: Cambridge University Press.
- Easterling, P.E. & Knox, B.M.W. (2008). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, μτφρ: Κονόμη, Ν., Γρίμπα, Χρ.. Αθήνα: Παπαδήμα.
- Eidinow, E. Kindt, J.& Osborne, R. (2016), *Theologies of Ancient Greek Religion*. Cambridge: CUP.
- Ferrari. G. R. F. (1987). *Listening to the Cicadas: A Study of Plato's Phaedrus*. New York: Cambridge.
- Gould, Th. (1963). *Platonic Love*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Guthrie, W. K. C. & Guthrie, K. (1986). *A History of Greek Philosophy: Volume 4, Plato: The Man and His Dialogues: Earlier Period*. Cambridge University Press
- Hadot, P. (2002). *Σωκράτους εγκώμιον* μτφρ: Μιχαήλ, Α.. Αθήνα: Εξάντας.
- Hegel, G. (1995), *Lectures on the History of Philosophy: Greek Philosophy to Plato*. UofNebraskaPress.
- Hunter, R. (2007). *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη.
- Kalligas, P. (2020). *Plato's Academy: Its Workings and Its History*, <https://doi.org/10.1017/9781108554664>.
- Kraut, R. (2017). Plato. In The Stanford Encyclopedia of Philosophy, edited by Edward N. Zalta, Fall 2017. *Metaphysics Research Lab*, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/plato/>.
- Laertius, D. (2018), *Lives of the Eminent Philosophers: By Diogenes Laertius*. OxfordUniversityPress.
- Lesky, A. (2001). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*. μτφρ: Τσοπανάκη-Αγαπητού. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

- Lindberg, D. C. (2008), *The Beginnings of Western Science: The European Scientific Tradition in Philosophical, Religious, and Institutional Context, Prehistory to A.D. 1450*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
<https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/B/bo5550077.html>.
- Marcus, R. A. (1955). The Dialectic of Eros in Plato's Symposium. *The Downside Review* 73, 219-30.
- McCabe, M.M. (1994). *Plato's Individuals*. Princeton: Princeton UP.
- McPherran, M. L. (1999). *The Religion of Socrates. 1st edition. University Park*. Pa: Penn State University Press.
- Most, G. W. (2005), *Six Remarks on Platonic Eros. In Erotikon: Essays on Eros, Ancient and Modern*. Chicago: UCP.
- Mueller, I. (2000), Mathematical Method and Philosophical Truth. *Filozofski Vestnik* 21 (1), 131–55.
- Murdoch, I. (1993). *Metaphysics as a Guide to Morals*. New York: Penguin.
- Nails, D. (2002). *The People of Plato*. Hackett Publishing.
- Nightingale, A. (1993). The Folly of Praise: Plato's Critique of Encomiastic Discourse in the Lysis and Symposium, *Classical Quarterly*, 43: 112–30.
- Nussbaum, M. (1979). The Speech of Alcibiades: A Reading of Plato's Symposium, *Philosophy and Literature* 3, 131-72.
- Notopoulos, J. A. (1939). The Name of Plato. *Classical Philology* 34 (2), 135–45.
<https://doi.org/10.1086/362227>.
- Pender, E. (1992). Spiritual Pregnancy in Plato's Symposium. *The Classical Quarterly*, 42: 72– 86.
- Pickstock, C. (1998). *After Writing: On the Liturgical Consummation of Philosophy*. Oxford: Blackwell.

- Πλάτων. (2004).*Συμπόσιο, Αρχαίο κείμενο, Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια* Δ. Κοσμάς.
Αθήνα: Γνώση.
- Πλάτων. (2011).*Συμπόσιο, Μετάφραση, Σχόλια, Σημειώσεις, Υπομνήματα* Ηλ.
Σπυρόπουλος. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Πλάτων. (2012), *Συμπόσιον*, https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=110&page=1.
- Plato. (1993).*Phaedo*, Cambridge University Press.
- Plato. (1999).*Apology*. Translated by Benjamin Jowett.
<https://www.gutenberg.org/ebooks/1656>
- Plato. (2003).*The Symposium*, Penguin Publishing Group.
- Plato. (2008). *Protagoras*, Cambridge University Press.
- Plato. (2021). *Epistles - Seventh Letter*, Good Press.
- Plochmann, G. K. (1963), Hiccups and Hangovers in the Symposium. *Bucknell Review* 11, 1-18.
- Plutarch. (2018), *Parallel Lives*. e-artnow.
<https://ebooks.adelaide.edu.au/p/plutarch/lives/>
- Riginos, A. S. (1976), *Platonica: The Anecdotes Concerning the Life and Writings of Plato*, E. J. Brill.
- Russell, B. (2013), *History of Western Philosophy: Collectors Edition*, Routledge.
- Ryle, G. (1931). *Proceedings of the Seventh International Congress of Philosophy*, held at Oxford, England, September 1-6, 1930. London: H. Milford.
- Scott, G. A. & Welton, W. A. (2008).*Erotic Wisdom: Philosophy and Intermediacy in Plato's Symposium*.New York: State University of New York Press.

- Sheffield, F. (2006). *Plato's Symposium. The Ethics of Desire*, Oxford.
- Singer, I. (1984). *The Nature of Love: Plato to Luther*. Volume One. Second edition. Chicago: The University of Chicago Press,
- Steadman, G. (2009). *Plato's Symposium Greek Text with Facing Vocabulary and Commentary*.
- Tarán, L. (1981). *Speusippus of Athens: A Critical Study With a Collection of the Related Texts and Commentary*, BRILL
- Taylor, A.E. (2014). *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφρ. Ι. Αρζόγλου, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Taylor, C. C. W., Barnes, J. & Hare, R. M. (1999). *Greek Philosophers*. Oxford University Press.
- Vegetti, M. (2000). *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Τραυλός.
- Waterfield, R. (1994). *Plato, Symposium*. Oxford University Press.
- Waite, M. E. (1987). *Ancient women philosophers, 600 B.C.-500 A.D.* Dordrecht: M. Nijhoff.
- Weil, S. (1957). *Intimations of Christianity among the Ancient Greeks*. New York: Routledge
- Whitehead, Al. N. (2010). *Process and Reality*, Simon and Schuster.
- Wilamowitz, U. M. (2006). *Πλάτων, η ζωή και το έργο του, Τα χρόνια της ωριμότητας*, Μτφρ. ΑρμυρόςΞ. Αθήνα: Κάκτος.
- Zeyl, D. J. (1997). *Encyclopedia of Classical Philosophy*. Westport, Conn: Greenwood.
- Bergson, H. (1889). *Χρόνος και ελεύθερη βούληση: Ένα δοκίμιο για τα άμεσα δεδομένα της συνείδησης*. Παρίσι: Félix Alcan.
- Calame, C. (2004). *Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα*. (μτφ Α. Στέφος). Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Connolly, D. (1989). «Τα φτερά του έρωτα: ή ο έρωσ ως παρόρμηση για μάθηση». Στο Κ. Βουδούρης. *Έρωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία*. Αθήνα.
- Hadot, P. (2002). *Σωκράτους εγκώμιον*. Αθήνα: Εξάντας.
- Hadot, P. (2007). *Πλωτίνος ή η απλότητα του βλέμματος*. Αθήνα: Εξάντας.
- Herbert, M. (2017) (επιμ. Κ. Ράντης). *Πέραν της αρχής της πραγματικότητας. Πέντε διαλέξεις*. Τρίκαλα: Επέκεινα.
- Hunter, R. (2007). *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών- Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη.
- Nietzsche, F. (1886). *Η Γέννηση της Τραγωδίας. Λειψία*. Γερμανία: E.W. Fritsch.
- Nussbaum, M.C. (1986). *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor A. E. (1990). *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Taylor, A.E. (2009). *Πλάτων: Ο άνθρωπος και το έργο του*. Λονδίνο: Methuen & Co. Ltd.
- Waterfield, R. (1994). *Plato, Symposium*. Oxford University Press.
- Βουδούρης, Κ. (1989). *Έρωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία. Σεμινάριο Πλατωνικής Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Διεθνής Εταιρεία Ελληνικής Φιλοσοφίας.
- Δόικος, Π. (2001). *Πλάτων, Φαίδρος*. Αθήνα: Ζήτρος.
- Θεοδωρακόπουλος, Ι. Ν. (2010). *Πλάτωνος, Φαίδρος*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Καλλιγιάς, Π. (2004). *Πλωτίνου, Εννεάς Τρίτη*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Καραγιάννης, Γ. (2006). *Ο Έρωσ στη Ζωή των Αρχαίων Ελλήνων, Φιλοσοφική θεώρηση του θέματος*. Αθήνα: Ζήτρος.
- Λιακρή, Α. (1989). «Επιθυμία, Έρωσ Και Προσωπικές Σχέσεις». Στο Κωνσταντίνος Βουδούρης (επιμ.), *Έρωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία, Σεμινάριο Πλατωνικής Φιλοσοφίας, Διεθνής Εταιρεία Ελληνικής Φιλοσοφίας*. Αθήνα.
- Μιχαηλίδης, Κ. Π. (1998). *Πλάτων, Λόγος και Μύθος*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Πλάτων. Συμπόσιον (για τον έρωτα). Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας. Ανακτήθηκε από https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=110&page=16.

- Πλάτων. Πολιτεία. Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας.
Ανακτήθηκε από https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=111&page=75.
- Σολωμού-Παπανικολάου, Β. Π. (1999). *Περί Έρωτος*. Τομέας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Πολιτιστικός Σύλλογος Καπεσόβου «Αλέξης Νούτσος»). Καπέσοβο.
- Σπυρόπουλος, Η. Σ. (2004). *Πλάτων, Συμπόσιον*. Αθήνα: Ζήτρος.
- Χριστοδουλίδη-Μαζαράκη, Α. (1983). *Το ερωτικό στοιχείο στην πλατωνική φιλοσοφία, Πλάτων και Freud*. (Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα.
- Χρυσάκοπούλου Β.Σ., (2023) *Πλάτωνος Πρωταγόρας: Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια*, Ιωάννινα, Carpe Diem.